

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Proef ingediend met het oog op het behalen
van de graad van Master in de sociale agogische wetenschappen

TERUGBLIKKEN OP EEN SOCIAAL NETWERK ZONDER KINDEREN

**Kwalitatief onderzoek bij zestigplussers vertrekkende
van het Convoy model**

NELE LEETEN
2019-2020

Aantal woorden: 14 905

Promotoren: Prof. Dr. Liesbeth de Donder
Begeleider: Hannelore Stegen
Psychologie & Educatiewetenschappen

SAMENVATTING MASTERPROEF
(na het titelblad inbinden in de masterproef)

Naam en voornaam: Nele Leeten

Rolnr.: 0539433

KLIN
AO
ONKU
AGOG

Titel van de Masterproef: Terugblikken op een sociaal netwerk zonder kinderen.
Kwalitatief onderzoek bij zestigplussers vertrekkende vanuit het Convoy model.

Promotor: Prof. Dr. Liesbeth De Donder

Samenvatting:

Deze masterproef verkent het sociale netwerk doorheen de levensloop van kinderloze zestigplussers, vertrekkende vanuit het Convoy model. De actoren van het sociale netwerk, wie betrokken is bij sleutelscènes en welke rol kinderloosheid speelt in het sociale netwerk worden in kaart gebracht.

Er zijn semi-gestructureerde individuele interviews afgenomen bij elf Nederlandstalige zestigplussers, woonachtig in Vlaanderen of Brussel. De respondenten zijn opgedeeld in drie disproportioneel gestratificeerde leeftijdscategorieën: de 60- tot 70-jarigen, de 70- tot 80- jarigen en de 80-plussers. Het afnemen van de interviews gebeurde met behulp van de levensverhalentechniek van McAdams (2005) waarbij de respondent het sociale netwerk doorheen de levensloop tracht te omschrijven.

De resultaten tonen aan dat het sociale netwerk erg variabel is en afhankelijk van de levensloop. Om een antwoord te bieden op deze diversiteit, werden er vier profielen gecreëerd: "sociaal dorpsnetwerk", "slinkend netwerk", "familiale verenigingsnetwerk" en "vrijgevochten vriendschappelijk netwerk". De rol van de verschillende actoren (familie, geliefden, schoonfamilie, vrienden, kennissen en huisdieren) is afhankelijk van het soort profiel. Meestal spelen deze actoren en meer bepaald vooral de liefde, een belangrijke rol in een sleutelscène van het leven. Over de mogelijke invloed van kinderloosheid op het sociale netwerk zijn de meningen in de literatuur en bij de respondenten verdeeld. Er zijn verschillen en gelijkenissen met het sociale netwerk van ouderen met kinderen.

Dit onderzoek toont aan dat kinderloze ouderen een erg heterogeen sociaal netwerk hebben. Het is belangrijk oog te hebben voor deze diversiteit en er rekening mee te houden door (bestaande) maatregelen zoals de kinderbijslag hierop af te stemmen. Oog hebben voor de opportuniteiten van ouderen is belangrijk: sommige ouderen kunnen bijvoorbeeld informele steun bieden aan hulpbehoevenden. Tot slot blijft het belangrijk een versterking van het sociale netwerk doorheen de levensloop aan te moedigen. Dit kan onder andere de mentale gezondheid op latere leeftijd verbeteren.

Disclaimer masterproef – COVID-19 academiejaar 2019-2020

Deze masterproef is (ten dele) tot stand gekomen in de periode dat het hoger onderwijs onderhevig was aan een lockdown en beschermende maatregelen ter voorkoming van de verspreiding van het COVID-19 virus. Het proces van opmaak, de verzameling van gegevens, de onderzoeksmethode en/of andere wetenschappelijke werkzaamheden die ermee gepaard gaan, zijn niet altijd op gebruikelijke wijze kunnen verlopen. De thesisstudente heeft minder mensen kunnen interviewen dan gepland door de beschermende maatregelen. Hierdoor was het evenwel niet meer mogelijk een respondent wonende in een institutionele voorziening te interviewen. De lezer dient met deze context rekening te houden bij het lezen van deze masterproef, en eventueel ook indien sommige conclusies zouden worden overgenomen.

Dankwoord

Vorig jaar omstreeks deze tijd: geen thesis aan het afwerken maar aan het bergwandelen. Op een bepaald moment stijgen we veel, heel veel. Een onmogelijke opgave zo lijkt het wel tot je boven staat en het uitzicht je doorzettingsvermogen meer dan genoeg beloont... Ik heb vaak aan dit moment teruggedacht terwijl ik mijn thesis schreef. Voor mij was het schrijven van een thesis ook zo een tocht, waarbij je onderweg gelukkig veel mensen tegenkomt die een stukje meereizen, je bagage helpen dragen en de tocht nog zoveel mooier maken. Graag wil ik hen bedanken.

Allereerst dank ik mijn promotor Prof. Dr. Liesbeth De Donder en begeleider Hannelore Stegen voor het beantwoorden van mijn talloze vragen, voor het grondig nalezen, voor de begeleiding en alle ondersteuning.

Ook wil ik de elf respondenten bedanken voor het delen van hun levensverhaal, hun eerlijkheid, hun drankjes, chocolaatjes en zelfs een middagmaal. Zij openden mijn ogen, maakten me nieuwsgierig en gaven me interessante wijsheden mee.

Deze masterproef is een mooi einde van vier jaar agogische wetenschappen. Graag wil ik mijn professoren bedanken voor alle leerrijke, interessante momenten. Ook mijn medestudenten verdienen een bedankje voor alle gezellige babbels op café en zoveel meer. Malu, bedankt om de laatste maanden mijn duizenden prangende vragen te beantwoorden.

Ook dank ik mijn eigen sociale netwerk. De respons op mijn Facebookbericht overtroefde mijn stoutste verwachtingen. Ongelofelijk hoeveel mensen flyers konden uitdelen, mij met mogelijke respondenten in contact brachten... Ik heb een netwerk uit de duizend!

Bedankt ook moeke, papa, Ester en Elke! Het nalezen van mijn thesis, de vele kotbezoekjes tijdens de examens, de goede raad... Het is teveel om op te noemen. Merci merci merci!

Tot slot wil ik ook mijn vrienden, medeleiding van de scouts, de circusschool en Jef bedanken. Jullie zorgden voor zalige ontspanning, intense momenten, toffe coronaskypes en nog zoveel meer. Ik zou mij geen betere vrienden kunnen wensen!

Voilà, mijn tocht zit erop. Aan de lezer die nu mijn masterproef in handen heeft: geniet van het eindresultaat!

Inhoud

Dankwoord	v
Deel 1: Inleiding	3
1 Probleemstelling	3
2 Literatuurstudie	4
2.1 Het Convoy model	4
2.2.1 De kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk.....	6
2.2.2. De sociale steun	6
2.2.3. De voldoening	7
2.3 Invloed van persoonlijke karakteristieken op het sociale netwerk	8
2.4 Conclusie.....	9
3 Onderzoeksvragen	10
Deel 2: Data en methode	11
1 Deelnemers.....	11
2 Algemeen onderzoeksopzet	13
3 Materiaal	13
4 Analyseprocedure.....	14
Deel 3: Resultaten	15
1 Beschrijving sociale netwerk doorheen de levensloop	15
1.1 Actoren van het sociale netwerk: kwantitatieve kenmerken en een beschrijving	15
1.1.1 Familie	16
1.1.2 Liefde.....	18
1.1.3 Schoonfamilie	19
1.1.3 Vrienden/ kennissen	19
1.1.4 Huisdier.....	22
2.2 Sociale steun doorheen de levensloop	22
2.2.1 Kindertijd	22
2.2.2 Middelste hoofdstuk	23
2.2.3 Heden	23
2.2.4 Toekomst	24
2.3 Voldoening doorheen de levensloop	25
2.3.1 De kindertijd.....	25

2.3.2	<i>Middelste hoofdstuk</i>	25
2.3.3	<i>Heden</i>	26
2.4	Het sociale convoy: een opdeling.....	26
2.4.1	<i>Sociaal dorpsnetwerk</i>	26
2.4.2	<i>slinkend netwerk</i>	27
2.4.3	<i>Familiale verenigingsnetwerksnetwerk</i>	27
2.4.4	<i>Vrijgevochten vriendschappelijk netwerk</i>	28
2	Sleutelscènes	28
2.1	<i>Hoogtepunt</i>	28
2.2	<i>Dieptepunt</i>	29
2.3	<i>Keerpunt</i>	29
3	Een leven zonder kinderen	30
Deel 4: discussie en conclusie		32
1	Bespreking.....	32
2	Beperkingen.....	35
3	Onderzoeksaanbevelingen.....	36
4	Praktische en beleidsaanbevelingen.....	36
5	Conclusie	37
Referentielijst		39
Bijlagen		46
	Bijlage 1: Informed consent	46
	Bijlage 2: Korte vragenlijst over persoonlijke kenmerken correspondent	50
	Bijlage 3: Het interview	52
	Bijlage 4: Overzichtstabel	57
	Bijlage 5: Mail voor organisaties	58
	Bijlage 6: Flyer	59
	Bijlage 7: Uitgetypt interview	60
	Bijlage 8: Eerste versie labellijst bij de start van de interviewanalyse	81
	Bijlage 9: Definitieve labellijst (inductief aanvullend)	82
	Bijlage 10: Narratief interview rapport	83

Deel 1: Inleiding

1 Probleemstelling

Voor onze intieme noden vragen we vaak de hulp van dichte familie (Brandt & Deindl, 2011). De uitwisseling van steun tussen verschillende generaties en de banden met dichte familieleden lijken steeds belangrijker te worden (Schnettler & Wöhler, 2016). Het aantal 65-plussers neemt gestaag toe (Brandt & Deindl, 2011; Statbel, 2018). Daartegenover staat dat er sprake is van een groeiende diversificatie van familiestructuren (Penning & Wu, 2014). Mensen krijgen steeds later kinderen. (Brandt & Deindl, 2011; Statbel, 2018). In Westerse landen is er een steeds lager vruchtbaarheidscijfer sinds de Tweede Wereldoorlog (Klaus & Schnettler, 2016). Er wordt in de literatuur uitgegaan van het feit dat deze mensen zonder kinderen het minder goed hebben omdat ze door hun kinderloos bestaan belangrijke sociale steun missen (Penning & Wu, 2014). Ze hebben een grotere kans op sociale isolatie (Albertini & Mencarini, 2014). Een goed sociaal netwerk met verschillende sociale relaties is nochtans belangrijk voor het welzijn (Albertini & Mencarini, 2014; Mejia & Hooker, 2014), de gezondheid (Mejia & Hooker, 2014) en kan het individu helpen om te gaan met stress (Liu et al., 2018).

Het sociale netwerk begrijpen is essentieel voor de wetenschap om demografische trends beter te doorgronden (Schnettler & Wöhler, 2016) en te begrijpen hoe het netwerk bijdraagt aan het welzijn van ouderen (Becker et al., 2019). Daarnaast is het ook relevant voor beleidsmakers, omdat van hen verwacht wordt dat ze een antwoord bieden op de groeiende groep kinderloze zestigplussers die nood heeft aan informele steun (Schnettler & Wöhler, 2016). Familie vormt immers een basis van het sociale netwerk van een individu. Een toename van de kinderloosheid zal dus een uitdaging worden (Albertini & Mencarini, 2014).

Onderzoek naar het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers is schaars. Kinderloze ouderen lijken onzichtbaar te zijn in sociale wetenschappelijke literatuur (Penning & Wu, 2014). Daarnaast hebben studies over sociale relaties vaak te kampen met een slechte geloofwaardigheid omdat het niet objectief gemeten zou kunnen worden (Antonucci et al., 2014). Verder onderzoek is nochtans nodig om de complexiteit van sociale relaties bij kinderloze ouderen verder te ontleden en om de familiestructuren beter te begrijpen (Penning & Wu, 2014).

Kinderloze ouderen worden in de schaarse literatuur vaak als een homogeen geheel behandeld (Schnettler & Wöhler, 2016) hoewel ze in realiteit een verschillende levensloop hebben met individuele kansen en struikelblokken (Klaus & Schnettler, 2016). Het gebruik van het Convoy model kan een meerwaarde bieden in deze studie. Dit model heeft immers oog voor de persoonlijke en contextuele kenmerken (Mejia & Hooker, 2014). Het model gaat ervan uit dat alle mensen sociale relaties nodig hebben, maar ze zeggen niets over het soort relaties dat iedereen nodig heeft of de hoeveelheid ervan (Ajrouch et al., 2018). Dit onderzoek gaat met het Convoy model aan de slag als theoretisch framework om het onderzoek te ondersteunen. Het doel van dit onderzoek is namelijk om de sociale netwerken van kinderloze, Nederlandstalige zestigplussers in Vlaanderen en Brussel doorheen hun levensloop te bestuderen. Dit zal gebeuren aan de hand van de kwalitatieve levensverhalentechniek (McAdams, 2005). De interviewer gaat in op de drie componenten van sociale relaties (de kwantitatieve

karakteristieken van het sociale netwerk, de sociale steun en de voldoening) en de persoonlijke kenmerken die een invloed hebben op het sociale netwerk.

2 Literatuurstudie

Dit onderdeel gaat dieper in op eerdere literatuur die het sociale netwerk van kinderloze ouderen beschrijft en vertrekt hiervoor vanuit het Convoy model. Alvorens hiermee te beginnen, worden eerst de sleutelbegrippen (kinderloos en sociale netwerk) kort uitgelegd.

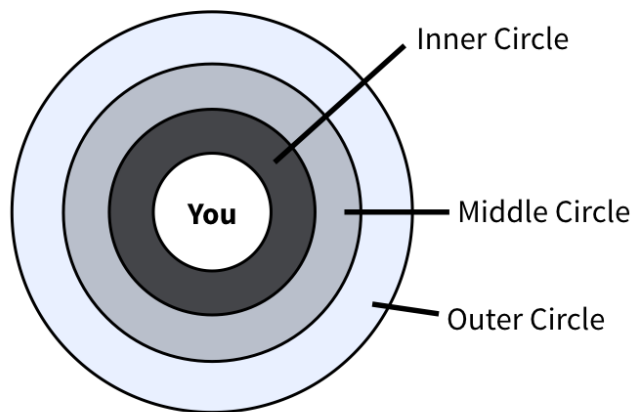
Mensen zonder biologische kinderen, pleegkinderen, adoptiekinderen en stiefkinderen worden als kinderloos beschouwd (Dykstra & Hagestad, 2007). Bij oudere cohortes bleef men onder andere kinderloos door het tekort aan het andere geslacht tijdens de Tweede Wereldoorlog (Schnettler & Wöhler, 2016). Bij jongere leeftijdsc cohortes is kinderloosheid vaker een keuze. De wetenschap staat immers al ver waardoor het voor veel mensen makkelijker wordt kinderen te krijgen en het aantal ongewild kinderlozen afneemt (Dykstra & Hagestad, 2007). Men blijft kinderloos doordat men prioriteit geeft aan het werk, later autonoom gaat wonen en op latere leeftijd trouwt (Brandt & Deindl, 2011). Onderzoek uitvoeren naar kinderloze ouderen kan waardevolle inzichten verschaffen over de sociale netwerken in de huidige samenleving (Dykstra & Hagestad, 2007). Het sociale netwerk is namelijk een verzameling van relaties tussen een individu en zijn of haar omgeving (Haines & Henderson, 2002). Dit netwerk linkt het individu aan de samenleving door banden met verwanten, vrienden, burens, collega's, ... (Liu et al., 2018).

2.1 Het Convoy model

Er is een negatieve en positieve visie over de invloed van kinderloosheid op sociale netwerken: de negatieve visie stelt dat het gebrek aan kinderen om een band mee te hebben, leidt tot sociale isolatie en ontwrichting van sociale steun (Penning & Wu, 2014). Voorbeelden van de negatieve benadering zijn *The task specificity model* (Wu & Pollard, 1998) en *Differential primary group theory* (Goldberg et al., 1986) die beide stellen dat taken niet kunnen uitgevoerd worden door een andere groep dan kinderen. Substitutie, waarbij de relatie met de eigen kinderen wordt vervangen door een relatie met iemand anders uit de omgeving, is volgens deze benaderingen onmogelijk (Goldberg et al., 1986; Wu & Pollard, 1998).

Daartegenover staat de meest invloedrijke positieve benadering: het *Convoy model* (Haines & Henderson, 2002). Het *Convoy model* duidt op een netwerk van relaties dat doorheen het leven een uitwisseling van steun mogelijk maakt. Het sociale netwerk wordt in deze benadering beschouwd als een uitkomst van een leven (Mejia & Hooker, 2014). Dit sociale netwerk bestaat uit een reeks ego-alter relaties: een verzameling van significante banden met andere personen (alter) tot wie het ego (de centrale persoon) verbonden is. Individuen zijn omringd door deze verschillende ego-alter relaties die variëren in dichtheid, kwaliteit, functie voor het ego, de structuur (Antonucci et al., 2014) en nabijheid (Ajrouch et al., 2018). Doordat er relaties wegvallen en bijkomen in een mensenleven (Penning & Wu, 2014), verandert en evolueert het sociale netwerk van een kinderloze oudere doorheen de levensloop (Levitt et al., 1993). Verschillende relaties die elk een andere vorm van steun kunnen bieden is volgens het *Convoy model* noodzakelijk voor elk ego (Antonucci et al., 2009).

Zoals weergegeven in de onderstaande figuur (Kinoshita & Kiefer, 1992), wordt het *Convoy model* visueel voorgesteld aan de hand van drie concentrische cirkels. Deze cirkels geven de sociale partners weer die op dat moment significant zijn in het leven van het individu, dat als ego in het midden staat (Mejia & Hooker, 2014). De cirkels worden steeds kleiner (Haines & Henderson, 2002) en representeren elk een ander niveau van nabijheid (Ajrouch et al., 2018) ten opzichte van het individu (Haines & Henderson, 2002). De sociale partners die zich in de middelste cirkel bevinden, staan het dichtst bij het individu. In de buitenste cirkel staat men het verst van het ego (Antonucci et al., 2014). Over het algemeen zien we dat de personen echt nood hebben aan personen in de middelste cirkel. Zonder deze contacten kan men niet leven (Mejia & Hooker, 2014). In de middelste cirkel plaatst het individu meestal de familie, maar dit hoeft niet altijd zo te zijn. Elk individu kan het invullen zoals hij/zij het aanvoelt (Perkins et al., 2013).

Figuur 1: visualisatie van het Convoy model (Stanford, z.d.)

Het Convoy model heeft bij deze voorstelling, in tegenstelling tot andere modellen, oog voor zowel het kwantitatieve als kwalitatieve luik (Antonucci et al., 2014). Het model focust immers op drie grote componenten van sociale relaties: de kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk, de sociale steun en de voldoening die de sociale relaties geven aan het individu. Het model behandelt deze drie componenten afzonderlijk (Antonucci et al., 2009). Als we kijken naar de kwantitatieve karakteristieken, zien we dat hoe langer alters het ego kennen en hoe meer frequent contact is, hoe meer kans er is dat de alter in de middelste cirkel wordt geplaatst. Op vlak van sociale steun wordt er opgemerkt dat alters in de middelste cirkel meer steun zullen uitwisselen met het alter en ook meerdere soorten steun geven (Haines & Henderson, 2002). Naast deze beschrijvende info, benadrukt dit model ook het belang van het kijken naar kritieken, noden en behoeften voor het sociale netwerk. Dit gebeurt door te polsen naar de tevredenheid over het sociale netwerk of de sociale steun bij de laatste component, m.a.w. voldoening (Antonucci et al., 2009).

2.2.1 De kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk

Eerst en vooral worden de kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk besproken. Onder kwantitatieve karakteristieken wordt het aantal jaren dat men de actor kent, de frequentie, de geografische dichtheid... verstaan (Antonucci et al., 2009).

In het algemeen stelt men dat kinderlozen een kleiner sociaal netwerk hebben dan ouders (Klaus & Schnettler, 2016). Dit verschil is vooral te verklaren door het ontbreken van kinderen en kleinkinderen. Hierdoor zijn er minder verwanten waarmee men contact kan houden (Schnettler & Wöhler, 2016). Ook de geografische dichtheid speelt een rol: een onderzoek in Zweden toont aan dat kinderloze 85-jarigen minder kans hebben om verwanten in de buurt te hebben dan ouders (Vikström et al., 2011). Het aantal contactmomenten met de verwanten ligt wel hoger bij kinderloze ouderen. Ze zijn twee keer meer geneigd om elke dag een verwant te zien (Wenger et al., 2000).

Wanneer er wordt gesproken over vriendschappen, is het zo dat bepaalde onderzoeken rapporteren dat het al dan niet hebben van kinderen geen verschil uitmaakt in het contact dat men heeft met burens of vrienden (Girona et al., 1999; Vikström et al., 2011). Ander onderzoek rapporteert meer contact met vrienden bij mensen zonder kinderen (Klaus & Schnettler, 2016; Schnettler & Wöhler, 2016; Wenger et al., 2000). Deze vriendschappen kunnen al een geruime tijd bestaan en uitmonden tot bijna familiale banden (Klaus & Schnettler, 2016). Ook de manier om vrienden te maken, verschilt bij ouders en mensen zonder kinderen: ouders zouden een meer thuis-georiënteerd netwerk hebben waarbij de kinderen de toegang vormen tot niet-familiale netwerken (Albertini & Mencarini, 2014).

Het gebrek aan kinderen compenseren kinderloze personen met sociale alternatieven (Penning & Wu, 2014). Men gaat vaker op uitstapjes in groep, gaat meer met vrienden naar publieke plaatsen en is meer geneigd met een familielid of vriend op reis te gaan (Connidis & McMullin, 1992). Zeker de jongere cohortes zoeken naar compensatie waardoor kinderloosheid geen hinderpaal is. Oudere cohortes daarentegen, zeker zij die in een woonzorgcentrum wonen, hebben niet altijd de mogelijkheid de afwezigheid van kinderen te compenseren (Vikström et al., 2011).

2.2.2. De sociale steun

We kunnen een onderscheid maken tussen drie soorten sociale steun: financiële steun, instrumentele steun en emotionele steun. Financiële steun slaat op alle economische steun (Albertini & Mencarini, 2014). Dit kan onder meer bestaan uit regelmatige financiële schenkingen en het schenken van geld of andere materialen (Klaus & Schnettler, 2016). Emotionele steun slaat op het verlenen van morele steun en het bieden van gezelschap (Albertini & Mencarini, 2014). Het feit of een persoon al dan niet het gevoel heeft op iemand terug te kunnen vallen indien nodig is een voorbeeld van emotionele steun (Klaus & Schnettler, 2016). Onder instrumentele hulp wordt persoonlijke verzorging, de praktische taken van het huishouden... verstaan (Albertini & Mencarini, 2014). In het algemeen zien we dat het potentieel om zorg te krijgen daalt naarmate men ouder wordt, zowel voor ouders als voor mensen zonder kinderen (Klaus & Schnettler, 2016). Opvallend daarbij is dat ouders een piek hebben in steun als ze dertig tot veertig jaar zijn en als ze ouder zijn dan zeventig jaar en hulpbehoevend worden (Albertini & Mencarini, 2014). Naast de mogelijkheid van steun te krijgen indien nodig neemt ook het

vermogen af om zelf ondersteuning te bieden naarmate men ouder wordt bij beide groepen (Gironda et al., 1999). Sommige onderzoeken stellen dat er niet meer ouderen zonder kinderen in een institutionele voorziening belanden bij een groeiende hulpbehoefte (Vikström et al., 2011). Andere stellen dan weer dat kinderloze ouderen minder informele steun, vanuit het niet-professionele sociale netwerk, ontvangen en bijgevolg meer beroep moeten doen op de formele steun (Schnettler & Wöhler, 2016; Vikström et al., 2011).

Kinderloze ouderen nemen zelf vaker dan hun broers of zussen met kinderen de rol van verzorgende op wanneer dit nodig is voor de eigen ouders (Albertini & Mencarini, 2014). De ongeschreven regel dat er voor de kinderloze ouderen moet gezorgd worden indien nodig, geldt omgekeerd vaak niet. Ouders raken makkelijker aan hulp en hebben een groter netwerk (Klaus & Schnettler, 2016). Mensen zonder kinderen krijgen minder vaak sociale steun van verwanten dan ouders (Vikström et al., 2011): er treedt vooral een tekort aan instrumentele steun op bij de kinderloze ouderen, maar er is ook een tekort aan financiële steun (Albertini & Mencarini, 2014).

Kinderloze ouderen krijgen wel meer hulp van vrienden dan ouders (Vikström et al., 2011). Niet-verwanten zijn immers eerder geneigd om kinderloze ouderen te helpen dan ouders omdat er geen kinderen zijn die deze hulp als storend kunnen ervaren (Wenger et al., 2000). De informele steun van een vriend weegt zwaarder door bij kinderloze ouderen dan bij ouders. Naarmate het aantal vrienden toeneemt, neemt bij de kinderloze oudere ook de beschikbaarheid van informele steun aanzienlijk toe (Schnettler & Wöhler, 2016).

2.2.3. De voldoening

In het algemeen blijken kinderloze ouderen minder tevreden te zijn over hun netwerk (Becker et al., 2019). We zien dat er verschillende aspecten zijn die een invloed hebben op de voldoening bij kinderloze ouderen: eerst en vooral vinden kinderloze ouderen de emotionele steun die ze krijgen het belangrijkste. Onderzoek toont aan dat kinderloze ouderen deze steun ook meer ontvangen dan ouders. Andere vormen van steun ontvangen ze dan weer minder dan ouders (Albertini & Mencarini, 2014). Daarnaast heeft het al dan niet wonen in een institutionele voorziening een invloed: kinderloze ouderen in een voorziening voelen zich vaker eenzaam en depressief. De eigen gezondheid schatten mensen zonder kinderen die in een voorziening wonen ook pessimistischer in dan de kinderloze ouderen die niet in een institutionele voorziening wonen (Vikström et al., 2011). Tot slot zien we dat de soort relaties ook een rol speelt: de kinderloze respondenten gaven aan tevreden te zijn over hun relaties met vrienden wanneer deze al lang bestonden en ondersteuning en affectie gaven. Vrienden blijken een belangrijke component te zijn om op terug te kunnen vallen bij sociale problemen (Rubinstein et al., 1991) en zijn de belangrijkste bron van sociale steun voor kinderloze ouderen (Wu & Pollard, 1998).

2.3 Invloed van persoonlijke karakteristieken op het sociale netwerk

De drie componenten van sociale relaties worden bovendien beïnvloed door persoonlijke en situationele karakteristieken (Mejia & Hooker, 2014). Persoonlijke karakteristieken zijn onder andere leeftijd, gender en sociaal-economische status (Antonucci et al., 2014).

De persoonlijke kenmerken van een individu hebben volgens Het *Convoy* model een invloed op de relaties van dat individu (Perkins et al., 2013). Bijgevolg houdt het *Convoy* model rekening met verschillende variabelen, zoals leeftijd, gender en socio-economische status wanneer men de verschillende banden doorheen de levensloop bestudeert (Antonucci et al., 2014). Ook het huwelijk kan een invloed hebben op de relaties van een individu (Penning & Wu, 2014). De invloed van al deze persoonlijke kenmerken wordt in de volgende sectie besproken.

Een eerste variabele, is de **burgerlijke status**. Eerder onderzoek toont aan dat ouderen zonder kinderen minder vaak een partner hebben (Albertini & Mencarini, 2014; Brandt & Deindl, 2011; Klaus & Schnettler, 2016). Een deel van het sociale netwerk dat mogelijks tot stand komt door het huwelijk (de schoonfamilie en vrienden van de partner) ontbreekt hierdoor (Schnettler & Wöhler, 2016). Daarnaast is de huwelijksstatus de meest belangrijke voorspeller voor het al dan niet belanden in een institutionele voorziening. Data toont immers aan dat echtgenoten/echtgenotes voor bepaalde zorgaspecten belangrijker zijn dan kinderen (Wenger et al., 2000). Het huwelijk staat centraal in het verlenen van informele steun en emotionele steun wanneer de gezondheid achteruit gaat (Penning & Wu, 2014). Aan de andere kant zijn er bij kinderloze zestigplussers zonder partner wel meer vrienden en niet-verwanten aanwezig in het netwerk (Schnettler & Wöhler, 2016).

Leeftijd is een tweede variabele. Onderzoek onderscheidt twee mogelijke paden die de levenstevredenheid van een kinderloze oudere kan inslaan naarmate die ouder wordt: ofwel neemt de levenstevredenheid toe door de opbouw van een alternatief netwerk, ofwel neemt de levenstevredenheid af omdat men niet meer actief en autonoom kan leven (Barrett, 1999). Uit onderzoek blijkt dat de jongere cohorte kinderloze personen een alternatief netwerk gaat opzetten: ze gaan een goed contact opbouwen met neven, nichten, vrienden en een huisdier in huis nemen (Vikström et al., 2011). Naarmate de leeftijd toeneemt, wordt het moeilijker de vriendschappen en de relaties met niet-verwanten te onderhouden omdat deze banden vaak meer tijdelijk van aard zijn (Klaus & Schnettler, 2016). Ook neemt het aantal personen af die zich in het netwerk van de oudere bevinden. Deze daling is het grootst bij mensen zonder kinderen (Schnettler & Wöhler, 2016). Bovendien heeft men meer nood aan hulp als men ouder wordt (Brandt & Deindl, 2011). De kans wordt bij het ouder worden groter dat men in een institutionele voorziening belandt (Wenger et al., 2000). De oudste ouderen en de ouderen die in een institutionele voorziening wonen, hebben hierbij minder mogelijkheden om een alternatief netwerk op te zetten (Vikström et al., 2011).

De derde variabele is **gender**. Vrouwen zijn vaker kinderloos (Wenger et al., 2000) en weduwe dan mannen (Penning & Wu, 2014). Ze zijn immers geneigd om langer te leven dan mannen (Brandt & Deindl, 2011). Doordat men langer leeft en bijgevolg meer kans heeft de echtelijke zorg te missen, hebben vrouwen meer kans in een institutionele voorziening terecht te komen (Wenger et al., 2000). Vrouwen zijn daarnaast ook eerder geneigd om de zorg voor hun echtgenoot op te nemen (Brandt &

Deindl, 2011). Verder kunnen zowel kinderloze vrouwen als mannen minder terugvallen op familie voor steun. Vrouwen lossen dit op door meer hulp van niet-verwanten aan te wenden (Albertini & Mencarini, 2014) en een groot netwerk (Wenger et al., 2000), groter dan dat van kinderloze oudere mannen, te onderhouden (Antonucci et al., 2014). Vrouwen krijgen hierbij meer emotionele steun (Penning & Wu, 2014). Mannen doen meer beroep op non-profitorganisaties, de staat en familiale netwerken (Albertini & Mencarini, 2014). Mannen zijn bovendien meer geneigd in hoge mate afhankelijk te zijn van de steun die ze krijgen van de persoon waarmee ze een huishouden delen (bv. de partner of thuiswonende kinderen) (Wenger et al., 2000).

Tot slot is er ook nog de variabele **socio-economische status**. Vrouwen die hoger opgeleid zijn en meer werkervaring hebben, geven soms prioriteit aan hun werk en blijven bijgevolg kinderloos (Brandt & Deindl, 2011). Kinderloze ouderen hebben vaker een hogere socio-economische status (Klaus & Schnettler, 2016): ze hebben een hoger onderwijsniveau en inkomen dan ouders (Albertini & Mencarini, 2014).

Inkomen, beroep en educatieniveau hebben een invloed op de steun die de oudere krijgt (Brandt & Deindl, 2011). Ouderen met een lager opleidingsniveau en zonder partner krijgen minder steun (Penning & Wu, 2014). Een lager inkomen impliceert bovendien minder informele uren steunverlening en meer nood aan formele steun (Brandt & Deindl, 2011). Er leven immers meer mensen uit de arbeidersklasse in een institutionele voorziening dan mensen uit de middenklasse (Wenger et al., 2000).

2.4 Conclusie

Mensen zonder biologische kinderen, pleegkinderen, adoptiekinderen en stiefkinderen zijn volgens Dykstra en Hagestad (2007) kinderloos. Onderzoek naar het sociale netwerk van kinderloze individuen is schaars (Penning & Wu, 2014). Nochtans kan dergelijk onderzoek ons waardevolle inzichten verschaffen over de verschillende sociale netwerken die in de huidige samenleving aanwezig zijn (Dykstra & Hagestad, 2007). *Het Convoy model* kan bij een onderzoek naar het sociale netwerk van deze doelgroep als theoretisch framework dienen (Perkins et al., 2013). Dit model benadrukt dat een leven zonder kinderen de kans kan bieden meer te investeren in andere relaties (Klaus & Schnettler, 2016). Relaties kunnen volgens het *Convoy model* variëren in dichtheid, kwaliteit, functie voor het ego, structuur (Antonucci et al., 2014) en doorheen de levensloop (Levitt et al., 1993). De relaties worden weergegeven in drie concentrische cirkels naargelang de rol die bepaalde personen op dat moment spelen in het leven van het individu in kwestie (Mejia & Hooker, 2014). Het model focust op drie grote componenten van sociale relaties: de kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk, de sociale steun en de voldoening die de sociale relaties geven. Deze drie componenten van sociale relaties worden beïnvloed door persoonlijke en situationele karakteristieken (Mejia & Hooker, 2014). Persoonlijke karakteristieken zijn onder andere leeftijd, gender en sociaal-economische status (Antonucci et al., 2014). Onder situationele karakteristieken wordt de geografische dichtheid, de frequentie van het contact en de compositie van het sociale netwerk verstaan (Ajrouch et al., 2018).

De drie componenten van sociale relaties werden in eerder onderzoek al onderzocht. Als we kijken naar de resultaten bij de kwantitatieve karakteristieken van het sociale netwerk, zien we dat kinderloze ouderen over het algemeen een kleiner sociaal netwerk hebben dan ouders (Klaus & Schnettler, 2016).

Men heeft minder verwanten (Schnettler & Wöhler, 2016). Enkele onderzoeken menen wel dat mensen zonder kinderen meer vrienden hebben (Klaus & Schnettler, 2016; Schnettler & Wöhler, 2016; Wenger et al., 2000). Op vlak van steun zien we dat kinderloze ouderen minder steun krijgen van verwanten dan ouders (Vikström et al., 2011). Ze ervaren vooral een tekort op vlak van instrumentele en financiële steun (Albertini & Mencarini, 2014). Kinderloze ouderen krijgen meer hulp van vrienden dan ouders (Vikström et al., 2011). Als we kijken naar voldoening, zien we dat kinderloze ouderen over het algemeen minder tevreden zijn over hun sociale netwerk (Becker et al., 2019).

De persoonlijke kenmerken van een individu hebben volgens Het *Convoy* model een invloed op de relaties van het individu en de verschillende componenten (Perkins et al., 2013). Kinderloze individuen zijn bovendien minder vaak getrouwd (Albertini & Mencarini, 2014; Brandt & Deindl, 2011; Klaus & Schnettler, 2016). Het huwelijk staat nochtans centraal in het verlenen van informele steun en emotionele steun wanneer de gezondheid achteruit gaat (Penning & Wu, 2014). Daarnaast neemt de mogelijkheid om steun te krijgen van het netwerk af naarmate men ouder wordt (Klaus & Schnettler, 2016) en is er meer kans om in een institutionele voorziening te belanden als de leeftijd toeneemt (Wenger et al., 2000). Ook socio-economische status is een belangrijk persoonlijke kenmerk dat een rol kan spelen in het sociale netwerk. Het inkomen, beroep en educatieniveau heeft een invloed op de steun die een individu zonder kinderen krijgt (Brandt & Deindl, 2011).

3 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek tracht een antwoord te formuleren op 3 onderzoeksvragen:

1. Hoe beschrijven kinderloze zestigplussers hun sociale convoy doorheen de levensloop (verleden, heden, toekomst)?
2. Welke betekenis geven kinderloze zestigplussers aan hun sociale netwerk bij belangrijke scènes (hoogtepunten, dieptepunten, keerpunten) doorheen de levensloop?
3. Hoe verhouden kinderloosheid en het sociale netwerk zich in de levensverhalen van kinderloze zestigplussers?

Deel 2: Data en methode

1 Deelnemers

Dit verkennend kwalitatief onderzoek ging enkel over kinderloze ouderen (zestigplussers). Dit onderzoek includeerde zowel gewenste als ongewenste kinderloze ouderen. Gewenste kinderloze ouderen zijn ouderen die de keuze maakten voor zichzelf geen kinderen te krijgen. Ongewenste kinderloze ouderen maakten de keuze om zonder kinderen door het leven te gaan niet bewust (Dykstra & Hagestad, 2007). Ouderen met overleden kinderen werden niet meegenomen in het onderzoek omdat een overleden kind een andere manier van aanpassen aan de kinderloosheid impliceert (Klaus & Schnettler, 2016). Net zoals bij het onderzoek van Gironde et al. (1999) includeerde dit onderzoek geen ouderen met een terminale ziekte of dementie. De geïnterviewde ouderen moesten in Brussel of Vlaanderen wonen en Nederlandstalig zijn. Er werden enkel interviews in het Nederlands afgenomen omdat dit de taal is die de interviewer het beste beheerst. Taal is een belangrijke component van onderzoek omdat de kwaliteit van die interviews hierdoor mede wordt bepaald (Bryman, 2012).

Er is een enorme diversiteit aanwezig in de groep die doorgaans 'ouderen' worden genoemd (Penning & Wu, 2014). Om een antwoord te bieden op die heterogeniteit werd er gewerkt met een disproporioneel gestratificeerde steekproef. De opdeling gebeurde op basis van leeftijd. Op deze manier wordt het mogelijk rekening te houden met het netwerk dat slinkt naarmate men ouder wordt (Schnettler & Wöhler, 2016). Aanvankelijk waren er meer interviews gepland per leeftijdscategorie. Deze konden niet meer doorgaan door de coronacrisis. Er waren drie groepen: 60- tot 70- jarigen, 70 tot 80-jarigen en ouderen die ouder zijn dan 80 jaar. Deze indeling werd gemaakt omdat ander Belgische onderzoek, namelijk *Samen op de stoep* van De Witte et al. (2012), de leeftijdscategorieën eveneens op deze manier indeelt. De respondenten kregen een fictieve naam om hun anonimiteit te garanderen.

Tabel 1: overzicht respondenten

Fictieve naam	Geslacht	Leeftijd	Burgerlijke staat	Opleidingsniveau	Beroep	Bijkomende info
Ivonne	vrouw	60 jaar	ongetrouwd	Hoger onderwijs	Openbare sector - statutair ambtenaar	
Rosa	vrouw	72 jaar	getrouwd	Lager onderwijs	Zelfstandige zonder personeel	Getrouwd met Jos
Jos	man	71 jaar	getrouwd	Lager secundair onderwijs	Private sector - bediende	Getrouwd met Rosa
Gerard	man	69 jaar	getrouwd	Hoger onderwijs	Openbare sector - statutair ambtenaar	
Stan	man	67 jaar	getrouwd	Hoger secundair onderwijs	Openbare sector - statutair ambtenaar	
Jaak	man	71 jaar	getrouwd	Hoger onderwijs	Openbare sector - statutair ambtenaar	Getrouwd met Hilda
Hilda	vrouw	74 jaar	getrouwd	Lager secundair onderwijs	Private sector - bediende	Getrouwd met Jaak
Sara	vrouw	66 jaar	ongetrouwd	Hoger onderwijs	Openbare sector - contractueel	
Fiona	vrouw	81 jaar	weduwe	Hoger secundair onderwijs	Private sector - bediende	
George	man	85 jaar	getrouwd	Lager onderwijs + vijf jaar avondschool	Private sector	
Marie	vrouw	82 jaar	weduwe	Lager secundair onderwijs	Private sector - bediende	

In totaal werden er elf kinderloze ouderen, zes vrouwen en vijf mannen, geïnterviewd. Vier respondenten waren tussen de zestig en zeventig jaar, vier respondenten waren tussen de zeventig en tachtig jaar en drie respondenten waren ouder dan tachtig jaar. De respondenten hadden verschillende educatieniveaus en voerden verschillende beroepen uit doorheen hun leven. Onder beroep wordt het werk verstaan dat zij het grootste deel van hun carrière beoefend hebben. Alle respondenten waren tijdens de afname van het interview reeds op pensioen. Niemand woonde in een institutionele voorziening.

2 Algemeen onderzoekopzet

Kwalitatief onderzoek is uitermate geschikt voor het verkennen of exploreren van een bepaald thema (Baarda et al., 2018). Aangezien onderzoek naar het sociale netwerk van kinderloze ouderen schaars is (Penning & Wu, 2014), werd voor dit soort onderzoek gekozen. De individuele interviews gebeurden volgens de levensverhaaltechniek van McAdams (2005), omdat dit zowel over het individu als de cultuur (hier: in Nederlandstalig België) iets vertelt. Deze techniek speelt in op de behoefte om terug te kijken en te vertellen over het leven en zichzelf (Huizing & Tromp, 2013). De levensverhaaltechniek gebruiken bij zestigplussers kan leiden tot het verkrijgen van belangrijke informatie over de levensloop, het beter begrijpen van wat ouder worden inhoudt en het verbeteren van de levenskwaliteit van de persoon (Atkinson, 2002).

Kwalitatief onderzoek vergt veel tijd (Baarda et al., 2018). De levensverhaaltechniek kan bovendien tijdrovend zijn (Atkinson, 2002). Bijgevolg werden er elf interviews afgenomen. Om de respondenten te bereiken maakte de interviewer eerst en vooral gebruik van het eigen sociale netwerk en de contactgegevens verkregen uit een eerder onderzoek met een vergelijkbaar onderwerp en gelijkaardige doelgroep. Daarnaast werden er ook tijdschriften, verenigingen voor ouderen en woonzorgcentra aangeschreven met de vraag een oproep in hun communicatie te doen. Verder werden er ook een 100-tal flyers verdeeld in Vlaanderen en Brussel. Voor het grootste deel verspreidde het sociale netwerk van de interviewer deze flyers. Ze kwamen terecht in ziekenhuizen, apothekers, cultuurcentra, woonzorgcentra.... Tot slot werd ook de sneeuwbalmethode gebruikt. Respondenten kregen de vraag of ze mensen kenden die mogelijks in aanmerking kwamen voor het onderzoek en wilden meedoen. Een nadeel van deze laatste methode is dat er een zekere homogeniteit kan optreden omdat men in dezelfde vrienden- en kennissenkring blijft (Baarda et al., 2018).

Op voorhand kregen de respondenten reeds informatie over het opzet van het interview en het informed consent via mail of telefoon. Alle interviews vonden plaats bij de respondent thuis. Voordat het eigenlijke interview startte, werd het informed consent overlopen en getekend (zie bijlage 1) en werd er een korte vragenlijst ingevuld (zie bijlage 2) over de persoonlijke karakteristieken van de respondent omdat deze een invloed kunnen hebben op het sociale netwerk (Perkins et al., 2013). Een interview duurde minimaal 1u04min. en maximaal 1u48min. Gemiddeld duurde een interview 1 uur 23 minuten. Bij één respondent was er een pauze van een uur in het interview door het middagmaal. De interviews werden in februari en maart 2020 afgenomen.

3 Materiaal

Voor het interview over de levensloop van start ging, kreeg de geïnterviewde het informed consent. Na het doorsturen van het informed consent was er ruimte voor vragen en verduidelijking. Daarna werd er eerst gepeild naar de leeftijd, gender, burgerlijke staat en socio-economische status van de kinderloze oudere (zie bijlage 2). Uit de literatuur blijkt immers dat de leeftijd (Klaus & Schnettler, 2016), het al dan niet hebben van een echtgenoot (Vikström et al., 2011) gender en socio-economische status een invloed kunnen hebben op het sociale netwerk van een kinderloze oudere (Wenger et al., 2000).

Het interviewschema was grotendeels opgebouwd volgens de levensverhaaltechniek van McAdams. Bij de voorbereiding van dit schema werd gebruik gemaakt van de tekst 'The life story interview' van McAdams (2008), de vragen van Wout Huizen en Thijs Tromp (2013) en de masterproeven van Marjanne De Smet (2019), Ines Melotte (2016) en Hannelore Stegen (2019). Bij deze methode wordt aan de geïnterviewde gevraagd zijn of haar leven als een boek te aanschouwen (McAdams, 2005). De interviewer vroeg het leven op te delen in één tot zeven hoofdstukken en die te beschrijven (Atkinson, 2002). Vervolgens beschreven de respondenten hun sociale netwerk in hun eerste, middelste en laatste hoofdstuk van de levensloop met behulp van de concentrische cirkels gebruikt door het Convoy model (Kinoshita & Kiefer, 1992). De concentrische cirkels werden gevisualiseerd en de geïnterviewde legde de verschillende actoren (bv. burens, ouders, huisdier...) in de cirkels. Verder werd er nagegaan in welke mate de geïnterviewde dacht dat kinderen de levensloop al dan niet zouden beïnvloeden. Nadien ging de interviewer dieper in op een hoogtepunt, dieptepunt en keerpunt doorheen de levensloop (Atkinson, 2002). Tot slot werd er ook kort gevraagd naar het sociale netwerk van de toekomst. De respondenten denken onder andere na over hoe het verlenen en krijgen van steun zal evolueren in de toekomst.

Alvorens te starten met de eigenlijke interviews werd er een testinterview afgenomen van een 54-jarige kinderloze vrouw. Op basis van het testinterview was het mogelijk de topiclijst en de vragenlijst te verfijnen (Baarda, Hulst, & Goede, 2015). Het testinterview maakt geen deel uit van de data aangezien de geïnterviewde niet tot de doelgroep behoorde.

4 Analyseprocedure

Het onderzoek gebruikte een thematische analyse (Vaismoradi et al., 2013). Deze analyse gebeurde met behulp van het programma Maxqda. Ten eerste werd de voorkennis in kaart gebracht door een eerste deductieve labellijst (zie bijlage 6) te maken gebaseerd op de literatuurstudie en onderzoeksvragen (Baarda et al., 2016). Vervolgens werden de interviews letterlijk uitgetypt en geanonimiseerd als volgende stap om de data eigen te maken en om de analyse makkelijker te maken (Vaismoradi et al., 2013). Als derde stap werd de data herhaaldelijk op een actieve manier gelezen (Braun & Clarke, 2006), startend met de meest rijke data, d.i. data waarbij de geïnterviewde een brede blik gaf op het onderwerp en zeer veel info gaf op de verschillende vragen (Baarda et al., 2016). Uit dit proces kwam een narratief interviewrapport waarbij de sleutelementen van het interview kort werden samengevat. De essentie dat een antwoord geeft op de onderzoeksvragen wordt uit de interviews gehaald en opgeschreven om een overzicht te creëren (zie bijlage 8) (Dierckx de Casterlé et al., 2012).

Vervolgens werd er in de vierde stap gericht gecodeerd vertrekkende vanuit de deductieve labellijst (Baarda et al., 2016). Deze labellijst werd doorheen het proces kritisch bekeken en bijgeschaafd waar nodig (Braun & Clarke, 2006). Het bijschaven van de labellijst gebeurde inductief (Vaismoradi et al., 2013). Bij deze inductieve fase werd open gecodeerd. Vervolgens werd er axiaal gecodeerd om de samenhang tussen de labels duidelijk te maken (Mortelmans, 2018). Tot slot was het eindresultaat een samenhangend geheel dat vervolgens uitgeschreven werd (Baarda et al., 2016).

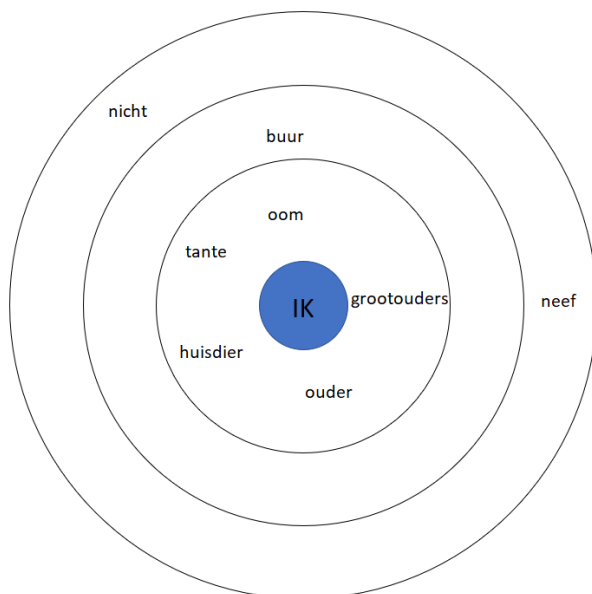
Deel 3: Resultaten

1 Beschrijving sociale netwerk doorheen de levensloop

Tijdens het interview werden de verschillende hoofdstukken uit het leven van de oudere kort besproken. Vervolgens vertelden de geïnterviewden iets meer over de actoren van hun sociale netwerk tijdens het eerste, middelste en huidige hoofdstuk. Het eerste hoofdstuk omvatte bij alle respondenten (een deel van) de kindertijd. Het middelste hoofdstuk omvatte een werk- of studieperiode. In het laatste omschreven hoofdstuk waren alle respondenten met pensioen.

1.1 Actoren van het sociale netwerk: kwantitatieve kenmerken en een beschrijving

Onderstaande foto's tonen hoe het leven van Ivonne (70 jaar), één van de respondenten, veranderde wanneer ze alleen ging wonen in een volgend hoofdstuk. Haar ouders, grootouders, oom en tante zag ze na haar kindertijd niet meer zo frequent. Vrienden van verschillende verenigingen en hobby's en een partner werden toegevoegd aan haar sociale netwerk.

Figuur 1: de kindertijd van Ivonne

Figuur 2: Het middelste hoofdstuk van Ivonne

Daarnaast gaven de meeste geïnterviewden ook aan dat het sociale netwerk veranderde door op pensioen te gaan. Het contact met collega's van op het vroegere werk nam af:

"Goh... ja het een dooft stillekes aan. En dat van uw werk, dat gaat redelijk snel dat dat afbouwt allez, dat ge daar nog weinig contact mee hebt." (Gerard, 69 jaar).

Sommige respondenten vingten dit op door actief te zijn in een vereniging. Anderen zitten op een scharnierpunt door ziekte waarbij het sociale netwerk verkleint:

"Maar ook weer nu ik zit weer in een scharnierperiode ik ben dan een paar keer geopereerd lang uit geweest enzo. Dat begint allemaal zo een beetje te verwateren en zo ik voel dat ik voel dat." (Jaak, 71 jaar)

Uit het levensverhaal van alle respondenten bleek dat hun sociale netwerk grondig veranderde tijdens hun leven. De geïnterviewden noemden verschillende actoren op die een rol speelden in hun sociale netwerk doorheen hun levensloop. In deze sectie worden de genoemde actoren (familie, liefde, schoonfamilie, vrienden/ kennissen en huisdieren) besproken.

1.1.1 Familie

In de eerste levensfase vervulde het een belangrijke rol bij alle respondenten. De meesten hadden als kind ook contact met andere familieleden buiten het gezin. Allemaal hebben ze op een bepaald moment het ouderlijke huis verlaten. Dit ging vaak gepaard met minder contact met gezinsleden en familieleden. Sara ging naar de middelbare school in een andere school en woonde bijgevolg reeds op jonge leeftijd enkel met haar broer samen. Nadien ging ze op kot en stopte het contact met haar vader en andere familieleden :

"Dat begon al maar dan ging ik wel nog elke weekend naar huis en een keer op de universiteit was dat ook bijna zelden of nooit niet." (Sara, 66 jaar)

Ten eerste zijn **ouders** belangrijke personen in het sociale netwerk. De meesten groeiden op bij hun ouders en zagen deze dan ook vaak. Verschillende respondenten maakten een onderscheid tussen het contact met hun vader en moeder. Bij veel geïnterviewden was de moeder huisvrouw en de vader kostwinner. Dit zorgde ervoor dat ze hun moeder meer zagen. Marie zag haar vader helemaal niet omdat deze vroeg gestorven is. Ze kende hem enkel van de verhalen die haar verteld werden.

In de middelste levensfase zagen sommigen hun ouders nog altijd regelmatig. Op vrije dagen bezochten zij hun ouders nog steeds wanneer ze het ouderlijke huis al verlaten hadden.

"XXX (echtgenoot) woonde in XXX (woonplaats) awel alle weken niet alle weken alle veertien dagen gingen we bij zijn ouders. En... als we terug kwamen kwamen we langs XXX (gemeente) en we gingen nekeer tot bij mijn ouders." (Fiona, 81 jaar)

Anderen zagen hun ouders veel minder of niet meer doordat er een breuk had plaatsgevonden door een meningsverschil, discussies over geld, het ontberen van steun of door het overlijden van de ouder.

Twee moeders van respondenten waren nog in leven op het moment van het interview en speelden nog steeds een rol in het sociale netwerk. Stans moeder woonde nog steeds in het ouderlijke huis en de moeder van Jos woonde in een rusthuis in de buurt. Beiden zagen hun moeder nog regelmatig.

Iedereen had ook **broers en zussen**. De meeste respondenten groeiden op met hun broers en zussen, maar niet iedereen zag zijn zussen en broers even frequent tijdens de kindertijd. Het leeftijdsverschil kon bepalend zijn voor het al dan niet samen spelen:

"Ik ben 9 jaar enig kind geweest en dan had ik, dan is mijn zus er gekomen. Dan was ik al 9 jaar. Twee achterkomertjes. En dan mijn broer is ook nog gekomen en die is twaalf jaar jonger dan ik. Dus eigenlijk ben ik een hele tijd kind alleen geweest als enig kind." (Ivonne, 70 jaar).

Niet enkel het leeftijdsverschil, maar ook het geslacht ervoeren de respondenten als bepalend voor de band met broers en zussen:

"Toen was dat jongensschool, meisjesschool he, de broeders was alleen jongensschool he, XXX (naam school) was alleen meisjes die daar zaten he, dat was echt nog gescheiden he, dus nu is het allemaal..., we zagen mekaar overdag niet he dus nu op de jeugdbeweging zaten we ook gesplitst, dus ja we kwamen wel overeen maar... (...) zij had haar leefwereld, haar vrienden en vriendinnen en ik had mijn vrienden he" (Gerard, 69 jaar)

Na hun kindertijd, tijdens het middelste en laatste hoofdstuk, hielden sommigen contact met hun broers en zussen. Ze spraken nog regelmatig af en hadden soms ook contact met de kinderen van hun broers of zussen. Sara kon haar broer niet zien omdat deze in het buitenland verbleef, maar desondanks hield ze toch contact met hem. Een deel van zijn kinderen woonde zelfs een tijd bij haar in. Anderen hadden geen/ weinig contact meer met hun broers of zussen nadat ze uit het ouderlijke huis verlieten. Voor Jos en Ivonne was er niet echt een aanleiding voor het verbreken van het contact. Rosa wijdde dit aan het feit dat ze niet samen zijn opgegroeid. Ook een erfenis had de band doen bekoelen. Bij enkele respondenten waren er al broers en zussen gestorven later in het levensverhaal.

Een derde actor die deel uitmaakt van de familie waren de **grootouders**. Deze speelden bij de meesten enkel een rol in de kindertijd omdat ze vaak nadien overleden waren. Sommigen zagen hun grootouders enkel in het weekend en in de vakanties. Anderen zagen deze actoren in hun kindertijd dagelijks. In dit geval leefden ze meestal dichtbij elkaar of in hetzelfde huis.

Grootouders waren vaak ook een verbindende factor met de rest van de familie:

"Ik ben negen jaar jonger dan mijn jongste oom. Dus als ik geboren ben (lacht) was die, woonde die bij mijn grootmoeder." (Ivonne, 70 jaar)

Interviewer: *"En was u dan..., dus u was daar altijd samen met uw neven en nichten dan?"*
Sara (66 jaar): *"Dikwijls, euh, was, waren we met meerdere ja bij Bobon"*

Als laatste werden **neven en nichten, ooms en tantes** ook meermaals aangehaald als familiale actoren in het sociale netwerk. Sommigen waren opgegroeid samen met deze actoren. Enkel bij Hilda woonde er ook effectief een neef in gedurende een deel van de kindertijd:

"Want dat zou dan niet mogelijk zijn bij hem thuis he, dus dat was korter bij het college thuis en hij had voeding en hij had alles wat hij moest hebben." (Hilda, 74 jaar)

Andere geïnterviewden hadden gedurende hun hele levensloop geen tot weinig contact met neven, nichten, ooms en tantes. Fiona had er geen omdat haar vader enig kind was en haar moeder op jonge leeftijd haar broer had verloren. Bij Gerard speelde een erfenis een rol in het beperkte contact.

Ook afstand kon een rol spelen in het al dan niet contact hebben met neven, nichten, ooms en tantes:

"Ouh pfff nichten eh, want ik geloof dat ik vijf, drie ja ja acht neven en nichten. Hoe vaak zag, met de kermis eh dus twee keer op een jaar want voor de rest kwamen die niet veel want die woonden allemaal ver weg en wij hadden toen geen auto." (Ivonne, 70 jaar)

Sara had dankzij haar grootmoeder een frequent contact met haar neven en nichten tijdens de kindertijd maar dit verwaterde wanneer zij naar de universiteit ging. Bij anderen was er niet echt een reden voor het weinige contact.

1.1.2 Liefde

Zeven geïnterviewden waren gehuwd. Voor twee van hen was dit hun tweede huwelijk. Verder waren er ook twee weduwe en twee ongehuwd. Eén van de ongehuwden had wel een vaste vriend.

De verschillende respondenten hadden hun partner op andere momenten in hun levensverhaal en in een andere context leren kennen. Ze ontmoetten elkaar op school tijdens hun kindertijd, op het werk, in de dancing...

Meerdere personen hadden in hun leven verschillende liefdes gekend. Twee respondenten waren zelfs twee keer getrouwd. Fiona was aan het scheiden van haar eerste man toen de vonk op het werk oversloeg en ze haar tweede man leerde kennen. Bij Hilda was haar eerste man overleden. Ze leerde haar tweede man kennen op het werk. Ivonne was bewust nooit gehuwd. Ze omschreef zichzelf als feministe en onafhankelijk. Ivonne kreeg van haar grootmoeder het advies "nooit te eten uit de handen van een man" en besloot bijgevolg nooit te trouwen vanwege het huwelijksgoederenstelsel. Ze had wel verschillende liefdes gekend in verschillende levensfasen. De liefdes uit haar studententijd omschreef ze als volgt:

"Dan had ik wisselende partners he, zo de ene achter de andere. Ewat langer ewa korter (lacht). Ja... staan er partners in? (...) Ja maar dat was zo meer, dat was veel losser." (Ivonne, 70 jaar)

Het huwelijk kon een invloed hebben op het sociale netwerk. Marie ging mee naar de verenigingen waar haar man lid van was. Bij Jaak werd zijn sociale netwerk vergroot door zijn vrouw:

"En dan moet ik zeggen dan heb ik mijn vrouw leren kennen en die is heel sociaal. Die is ook met iedereen contact nu nog he. Want als het aan mij moest liggen dan had ik bijna geen vrienden niet meer maar die is heel sociaal dus ja." (Jaak, 71 jaar)

1.1.3 Schoonfamilie

Ook de schoonfamilie speelde soms een rol in het sociale netwerk doorheen de levensloop. George zag zijn schoonbroers dagelijks:

Interviewer: *"Dat was dan ook de persoon waarbij u werkte ale waarmee u werkte samen?"*

George (85 jaar): *"Dat ook maar ik heb er nog he (lacht). Die woonde hiernevest. Wij woonden nevens mekaar."*

Ook Marie zag haar schoonvader op het einde van haar werkcarrière en aan het begin van haar pensioen dagelijks. Omdat hij wat ouder werd en hulp kon gebruiken, ging hij bij haar inwonen. Zij zag tot op heden de hele schoonfamilie nog regelmatig. Anderen hadden een sporadischer contact met hun schoonfamilie.

Bij Rosa was de band met haar schoonfamilie grondig veranderd doorheen de levensloop. In het begin beschouwde ze haar schoonmoeder als haar eigen moeder. Nadat de broer van haar echtgenoot vorig jaar trouwde en haar schoonmoeder haar pas achteraf op de hoogte stelde, was de band koeler geworden:

"Ik heb ik daar nu geweest met nieuwjaar maar ik zou graag mijn hart een keer luchten maar van Jos mag het niet ik moet zwijgen ah zeg ik als ik moet zwijgen dan blijf ik thuis dan kan ik daar niets komen doen." (Rosa, 72 jaar)

1.1.3 Vrienden/ kennissen

Iedereen zei in de interviews enkele vrienden of kennissen te hebben die deel uitmaakten van hun sociale netwerk. Er waren vier categorieën van vrienden of kennissen te onderscheiden: klasgenoten en medestudenten (1), collega's (2), burens (3) en vrienden van verenigingen (4).

Klasgenoten en medestudenten speelden bij de meesten voornamelijk een rol tijdens hun kinderen studententijd. Hun klasgenoten zagen de meeste respondenten op school. Sommigen zagen hen ook buiten de school omdat ze burens waren van mekaar of samen naar de jeugdbeweging gingen. Slechts enkele respondenten gaven aan ook in het verdere leven contact te hebben gehouden met deze klasgenoten. Stan hield ook contact met sommige leerkrachten. Rosa's enige echte vrienden waren nog altijd de mensen die ze destijds leerde kennen op school.

Sommigen hadden een opleiding gevolgd in het hoger onderwijs. Gerard herinnerde zich vooral het uitgaansleven en de film die hij maakte met zijn klasgenoten. Sara ging dan weer betogen met haar medestudenten. De banden met hun medestudenten bleken intenser dan die met hun klasgenoten:

"Vriendschappen ontstaan in hetzelfde denken euh... in de kleuterklas heb ik alhoewel er zat ook hetzelfde denken in maar dat ontdekt ge later. Terwijl op de universiteit gaat ge echt wordt ge echt in contact gebracht met mensen die in dezelfde richting zitten als dat gij zit en... daar dus ook euh... ja een beetje meer de wereld bekijken ook zoals dat..."(Sara, 66 jaar)

Ook **collega's** waren bij verschillende respondenten die werkten een actor in hun sociale netwerk. Stan gaf aan zijn collega's ook in zijn vrije tijd te zien gedurende zijn werkperiode:

"Collega's van het werk, ook in die tijd was het wel meer op het werk gericht ook, we hadden regelmatig feestjes, we hadden er ook een voetbalploeg waarmee we gingen voetballen enzo, dat was euh die band, dat was, we waren soms een paar nachten samen weg ook he." (Stan, 68 jaar)

Collega's speelden soms een rol in hun huidige leven. Gerard leerde op zijn werk iemand kennen waar hij nu nog regelmatig gezelschapspelen mee speelde. Hilda leerde op het werk haar boezemvriendin kennen. Andere geïnterviewden gaven aan dat ze geen contact meer hebben met hun vroegere collega's. Bij Stan waren sommige collega's al overleden. Anderen gaven aan dat het contact verwaterd was. Meestal was hier niet echt een reden voor te vinden.

"Mensen die ergens werken gedurende een periode en dan verdwijnen die ze zeggen die veranderen van werk of ja die werken niet meer of gelijk wat he. Dan euh de relaties die zij hadden op hun werk hun collega's enzo he dat verwatert overal. Dat is overal zo." (Jos, 71 jaar)

Een derde actor in de vriendenkring of kennissenkring van de verschillende respondenten waren de **buren**. Doorgaans was er een groot verschil tussen de burens die in de buurt van het ouderlijke huis woonden en de burens die ze later in hun leven leerden kennen.

De meesten speelden als kind met de kinderen uit de buurt. Hun vrienden waren meestal de burens in de kindertijd. Enkel George haalde ook een volwassene buur aan die een rol speelde in zijn kindertijd:

"Ik had recht tegenover ons een boer en daar heb ik veel tijd doorgebracht. Als ik 12 jaar was reed ik al met twee zware paarden" (George, 85 jaar).

Op dit moment zag niemand nog de burens van het ouderlijke huis regelmatig. Vele respondenten zagen wel hun huidige burens. Af en toe sloegen ze eens een babbel met mekaar. Bij Hilda waren die babbeltjes geëvolueerd naar een hechte vriendschap. Ook bij George was er sprake van vriendschap. Deze man was verhuisd naar een nieuwbouw dat gebouwd werd samen met een vorige buurvrouw:

"Awel, ons buurvrouw die is directrice van de bank hier. En wij hadden een goede contact. We gingen soms de kinderen van het school halen als ze zij daar niet waren. De kinderen kwamen bij ons. Gingen ze op verlof voila, euh een sleutel hadden we altijd, maar gingen ze op verlof dan moesten we voor de honden zorgen en van alles. We hadden een goed contact. En ze zegt tegen mij ik ga bouwen samen met de apotheek... in de steenweg op de XXX (straatnaam)." (George, 85 jaar)

Jos en Ivonne hadden minder contact met hun burens. Jos weet dit aan het feit dat zijn vrouw zelfstandige was en ze beide tot 's avonds werkten. Ze hadden geen tijd om in de zomer bij de burens buiten te gaan zitten. Ook nu hij met pensioen was, had hij geen contact met de burens:

"En natuurlijk nu is het overal zo want er komen overal nieuwe mensen wonen en de burens kennen mekaar niet he." (Jos, 71 jaar)

Een laatste plek om vrienden of kennissen te leren kennen was het **verenigingsleven**. Vaak zag men deze actoren ook buiten het verenigingsleven en ontstond er een vriendschap.

Verschillende geïnterviewden zaten als kind in de jeugdbeweging. Eén iemand was misdienaar in zijn jeugd, en één respondent voetbalde. Slechts twee personen hadden nadien nog contact met de vrienden die ze in deze periode maakten. Bij sommigen was het echter niet mogelijk om in hun kindertijd een hobby te hebben:

"Die waren alleen maar bezig met hard werken en met en met met rondkomen. Verstaat ge? Voor de rest was er niets we hoefden niets te vragen. We hadden niets te kort aan eten en drinken he pas op he niks maar daar was niet veel extra." (Hilda, 74 jaar)

Sommigen waren ook actief in het verenigingsleven wanneer ze zelf al werkten. Vaak organiseerden ze op dit moment zelf activiteiten voor anderen. Sommige vrienden waren nadien samen met hen naar een ouderenvereniging gegaan.

Velen waren in hun huidige levensfase nog altijd lid van een vereniging. Bij sommigen was dit een erg groot deel van hun sociale netwerk:

"Ik heb ik heb zoveel dansvrienden. Dat zijn er geen tien he dat zijn er misschien honderd." (Hilda, 74 jaar)

Bij ziekte kon dit deel van het sociale netwerk wel abrupt slinken:

"Ik ben in januari ook geopereerd, heb ik ook drie maand thuis gezeten. Dan heb ik enorm veel bezoek gehad. Dat ik dacht soms ma weeral he die van de salsa, men vrienden, men broers en die en familie en dit en dat. Maar nu ben ik dus tien maanden erna opernieuw geopereerd en die komen dus niet meer terug he op een paar na dus die gaan niet zeggen we gaan de weer bezoeken he dus ik bedoel ik heb veel alleen gezeten nu. Minder bezoek gehad..."
(Jaak, 71 jaar)

1.1.4 Huisdier

Een laatste actor in het sociale netwerk was het huisdier. Voor sommigen was dit niet echt een belangrijke actor. Anderen raakten verknocht aan hun huisdier. Rosa noemt haar band met haar kat een liefdesband. Opmerkelijk was dat sommigen andere actoren (beter) leerden kennen door hun huisdier: Stan wandelde samen met zijn vader elke dag omdat ze beiden een hond hadden. Hilda haar buurvrouw werd een goede vriendin door de babbeltjes die ze ermee maakte wanneer ze de hond uitliet:

"Dat is een buurvrouw en ik ging met mijn hondjes wandelen en ze stond buiten en zo is dat gegroeid en wij zijn ongelofelijk goede vriendinnen geworden en euh bij haar ja"
(Hilda, 74 jaar).

Over het algemeen kunnen we zien dat de verschillende respondenten verschillende actoren hadden in hun sociale netwerk. De actoren en de kwantitatieve kenmerken van het sociale kenmerken varieerden doorheen de levensloop.

2.2 Sociale steun doorheen de levensloop

In het interview werd gevraagd de sociale steun die ze ontvingen en gaven doorheen de levensloop te omschrijven. De actoren beschreven wanneer er gesproken werd over het sociale netwerk, komen ook hier aan bod. Er werd onderscheid gemaakt tussen vier perioden: de kindertijd, de middelste periode waarin men werkte en/ of studeerde, het heden en dan verwachtingen naar de toekomst.

2.2.1 Kindertijd

Tijdens de kindertijd kregen de meeste respondenten zowel financiële, praktische als emotionele steun van hun ouders. Ook grootouders, broers en zussen konden een bron van steun zijn als kind. Verschillende geïnterviewden werden bij hun grootouders opgevangen als de ouders geen tijd hadden. Voor enkelen was deze steun minimaal:

"Mijn moeder die had geen tijd voor voor mijn... voor mijn... huiswerk na te zien bijvoorbeeld. Ja want zij had winkel he dus trek uw plan he. En en feitelijk heeft mij dat geen slecht gedaan ook niet, ik heb kunnen mijn plan trekken altijd" (Marie, 82 jaar)

Rosa gaf als kind al financiële en praktische steun aan haar ouders: haar moeder had Multiple Sclerose (MS) en Rosa was thuis gebleven van school om haar te helpen. Later hielp ze haar vader, die zelfstandige was. Praktische steun kreeg zij vooral van de nonnen waarbij ze opgroeide, samen met een deel van haar gezin. Ze ontving wel emotionele steun van haar moeder.

Voor verschillende respondenten hing het al dan niet verder studeren af van de financiële steun van hun ouders:

"...maar breed of gemakkelijk dat is iets anders nog ze. Want ik had kunnen hoger hogere school kunnen doen of euh naar universiteit gaan bijvoorbeeld he maar dat zat er allemaal niet in he." (Marie, 82 jaar)

2.2.2 Middelste hoofdstuk

In het middelste hoofdstuk veranderde het steunnetwerk. Verschillende respondenten hadden in deze levensfase niet veel nood aan steun. Velen konden rekenen op hun echtgenoot voor alle vormen van steun. Rosa kon op haar echtgenoot terugvallen wanneer haar moeder overleed en ze later in de levensloop rugproblemen kreeg. Ze vertelde hierover het volgende:

"Toen heb ik heel heel veel steun aan XXX (echtgenoot) gehad want van papa ja, daar moest het absoluut niet van komen. En de anderen waren nog kinderen van veertien jaar, ja daar moet je ook al niet veel hé. Dus, maar wie heeft er mij toen opgevangen? In feite XXX (echtgenoot) en zijn ouders he, daar kon ik dan naartoe gaan." (Rosa, 72 jaar)

Enkele respondenten vermeldden ook de steun van familie of collega's. Ze hadden een sterke emotionele band met iemand op het werk of kunnen terugvallen op de schoonfamilie wanneer er iemand ziek werd of er een noodgeval was.

Verschillende respondenten gaven ook zelf steun: ze vingden de zieke kinderen van de familie op, sprongen in bij een gezin met familiale problemen... Sara ving de tienerzoon van haar broer een aantal jaren op.

2.2.3 Heden

In het heden was het opmerkelijk dat de 80-plussers heel wat praktische steun ontvangen van verschillende actoren: burens, familie, vrienden.... Twee 80-plussers hadden een poetsvrouw. Bij Marie kwam er iemand van de schoonfamilie helpen bij de huishoudelijke taken. Zij kon zelfs kiezen van wie ze steun ontving:

"He want als ge zo alleen valt he ze willen allemaal helpen ze. Eh en als ze iets kunnen profiteren dat zouden ze wel euh die dat ge nooit niet gezien hebt, die zouden willen komen helpen maar ik heb mijn vaste klanten dat anders ook kwamen he." (Marie, 82 jaar)

Bij de ouderen jonger dan 80 jaar waren er opmerkelijk minder verschillende actoren die steun verlenen. De twee geïnterviewde koppels gaven aan geen idee te hebben waar ze terecht konden wanneer ze praktische steun zouden nodig hebben.

Wanneer respondenten op vakantie gingen, waren er verschillenden die kunnen rekenen op de buren voor het verzorgen van de planten en huisdieren. Ook in geval van ziekte konden twee geïnterviewden beroep doen op de buren. Deze buren hadden een sleutel en konden dus helpen wanneer ze onwel zouden worden en er medische hulp moest komen. Ook de huisdokter werd bij twee respondenten vermeld in het gesprek als potentiële hulp in geval van ziekte.

Vershillende ouderen gaven ook nog zelf zorg: De twee zestigplussers waarvan de moeder nog in leven was, kwamen hier regelmatig over de vloer voor een babbel en praktische hulp. Ivonne haar moeder was recent overleden. Zij had haar moeder de laatste jaren geholpen op financieel vlak. Stan hielp zijn buurvrouw:

"Ik ga elke dag wandelen met de hond van een mevrouw die 80-plusser is en ze heeft die niet meer onder controle maar dat is euhm haar huisgenoot." (Stan, 68 jaar)

2.2.4 Toekomst

Hoe hun steunnetwerk er in de toekomst zou uitzien, was voor veel respondenten nog een bron van twijfel. Sommigen waren ervan overtuigd dat ze naar een institutionele voorziening zouden moeten indien ze meer steun nodig zouden hebben. Verschillende respondenten waren bang om afhankelijk te worden en zagen het niet zitten om hulp te vragen aan hun huidige sociale netwerk of om aan te kloppen bij een institutionele voorziening.

"Dagelijks denk ik als ik als mij iets zou overkomen, naar wie moet ik gaan? Ik ben te trots om het aan anderen te vragen." (Hilda, 74 jaar)

"Goh ik wil daar zo weinig mogelijk mensen mee belasten. Ja ik weet wel dat ik mijn broer en mijn zus en mijn schoonfamilie die gaan dat dan weten enzo maar... ja ik wil daar zo weinig mogelijk mensen mee belasten." (Stan, 68 jaar)

George hoopte vooral dat hij samen met zijn vrouw ouder kon worden aangezien hij zelf niet kon koken. Ook Gerard hoopte met zijn vrouw ouder te kunnen worden omdat ze hem emotioneel veel steun bood. Hij dacht niet dat een institutionele voorziening dit kon bieden:

"Ik hoop dat als het zo ver komt in een woonzorgcentrum, de verplegenden, dat die wat aandacht hebben, maar ik kan mij dat niet voorstellen hoe dat gaat zijn in feite." (Gerard, 69 jaar)

2.3 Voldoening doorheen de levensloop

In het interview werd gevraagd in welke mate ze tevreden waren over de verschillende actoren doorheen hun levensloop. Er werd onderscheid gemaakt in drie perioden: de kindertijd, de middelste periode waarin men werkte en/ of studeerde en het heden.

2.3.1 De kindertijd

Sommigen blikten met een warm gevoel terug op hun kindertijd met hun ouders. Bij anderen tekende hun kindertijd hen voor de rest van hun leven:

Jaak (71 jaar): *"En wij hadden niks en we mochten ook niks. Dat... heeft eigenlijk mijn hele leven bepaald."*

Interviewer: *"En in welke zin heeft dat uw hele leven bepaald?"*

Jaak (71 jaar): *"Negatief. In die zin dat ge dus... complexen opbouwt. Dus ge zit, ge zit ge voelt u minderwaardig. Iedereen had van alles, iedereen mocht van alles, iedereen kon van alles en gij moest altijd maar thuis blijven."*

Sommigen vonden het moeilijk iets te vertellen over de voldoening over het sociale netwerk van hun kindertijd:

"Ale ge leeft maar ge hebt ge ligt niet na te leggen of ge denkt niet van goh die die daar heb ik nu eens daar ben ik volledig tevreden over gelijk dat die mij behandelt dat kunt ge als kind niet en ja zelfs nu kunt ge toch ook niet kunt ge toch moeilijk vatten van ja als kind kon dat anders overkomen he." (Gerard, 69 jaar)

Hilda had het gevoel dat haar perceptie op de kindertijd was veranderd met ouder worden:

"Ik miste geen steun, ik miste geen ik miste dat niet dat ik niet naar het ballet mocht ik miste niet want dat was ik dramde daar niet over door. Nu vind ik het allemaal jammer. Ja maar als kind ge weet niet beter." (Hilda, 74 jaar)

Voor andere respondenten was het minder moeilijk om terug te kijken op hun kindertijd. Zij blikten met veel plezier terug op de warme relaties die ze hadden met bepaalde actoren in hun kindertijd. Stan en Hilda hadden een erg goede band met hun grootmoeder. Hilda had als kind vooral een goede emotionele band met haar mama.

2.3.2 Middelste hoofdstuk

Wanneer het middelste hoofdstuk werd besproken tijdens het interview, kwam de echtgenoot/echtgenote erg vaak aan bod. Andere actoren kwamen minder aan bod. Heel veel geïnterviewden benadrukten de fijne band die ze hadden met hun partner.

"Ik ben het meest tevreden met de relatie met XXX (huidige man) de eerste vijftientig jaar van ons huwelijk. Dat was perfect dat was perfect. We hoefden mekaar maar te bekijken en we waren aan het lachen en we hoefden mekaar maar een woord te zeggen en we wisten al wat we bedoelden. We waren euh... eigenlijk een koppel, een voorbeeldkoppel." (Hilda, 74 jaar)

2.3.3 Heden

In het heden waren twee zestigplussers minder tevreden over hun relatie met hun partner. Rosa zou graag op reis gaan, maar haar man zag dit niet zitten. Hilda mistte de passie die ze eerste 25 jaar had met haar man.

"Maar ik vind dat dat maar geduurd heeft 25 jaar vind ik he dat is persoonlijk ik weet niet wat hij daar van denkt maar ik heb dat gevoel zo na 25 jaar na 25 jaar is er zijn er dingen veranderd vind ik. Hij heeft mij het gevoel gegeven dat ik dat ik ouder werd en dat hij liever en hij gaf mij het gevoel dat hij liever met jonge meisjes te doen had en ik heb mij ja ik heb mij daar niet meer zo goed in gevoeld ja." (Hilda, 74)

Over het algemeen waren velen tevreden over hun netwerk. Ze vonden de grootte goed en waren tevreden over de vriendschapsbanden die ze hebben. Hilda en Stan gaven aan dat ze hun sociale netwerk zelfs niet meer wilden uitbreiden omdat ze het groot genoeg vonden en er tevreden over waren.

2.4 Het sociale convoy: een opdeling

Zoals in voorgaande delen weergegeven, was het sociale netwerk, de steun en voldoening van de verschillende respondenten erg verschillend en afhankelijk van een samenloop van omstandigheden. Dit onderdeel trachtte in deze diversiteit toch een aantal patronen te beschrijven. Er werd een onderscheid gemaakt tussen verschillende types ouderen, opgedeeld volgens de structuur van hun sociale netwerk. Dit was een mogelijke opdeling die geen andere opdelingen uitsluit en niet volledig is. Sommige respondenten pasten perfect in één profiel, andere geïnterviewden waren een combinatie van verschillende profielen.

2.4.1 Sociaal dorpsnetwerk

Bij het eerste profiel bestond het sociale netwerk voornamelijk uit familie. De ouderen waren in het geboortedorp samen met de familie opgegroeid die in de buurt woonde. Ook in hun latere leven woonden ze voornamelijk in hun geboortedorp samen met hun partner. Personen die tot dit profiel behoorden, zagen gedurende hun hele levensloop hun (schoon)familie regelmatig. Daarnaast waren ze ook altijd actief in het verenigingsleven in hun eigen dorp.

Ze blikten terug op een goede kindertijd waarbij ze veel met de burens, neven en nichten speelden en weinig echte steun ontvingen. In het midden van hun leven kregen ze vooral steun van hun echtgenoot. Zelf gaven ze steun aan andere familieleden en burens die het nodig hadden. Vandaag konden ze rekenen op steun van (schoon)familie en burens. Ze hadden een uitgebreid steunnetwerk en waren

over het algemeen erg tevreden over hun sociale netwerk doorheen de levensloop. George zei over het verenigingsleven dat hij had in zijn dorp het volgende:

“ja daar heb ik euh... laat ons zeggen ja tot mijn tachtig jaar in het bestuur geweest en dan heb ik van voor dat we getrouwd zijn heb ik in de mis gezongen en daarna heeft dat een poos stilgelegen.” (George, 85 jaar)

2.4.2 slinkend netwerk

Het tweede profiel heeft een klein sociaal netwerk. Als kind groeiden deze personen op bij de ouders. Nadien ging men werken en alleen wonen. Tijdens de middelste periode hadden deze personen een sociaal netwerk bestaande uit collega's en vrienden van verenigingen. Dit contact was nadien verwaterd en op dit moment had de respondent een erg beperkt sociaal netwerk. Rosa gaf aan enkel met haar echtgenoot nog zeer regelmatig contact te hebben:

“Ale, als er hier mij iets overkomt? Ah, wat dan?”, als hij hier alleen is. Ah ja maar, zei ik, je zou hier een ganse week kunnen doodliggen, er gaat u niemand niet vinden, want hier komt niemand niet.” (Rosa, 72 jaar)

Deze personen kenden een woelige kindertijd bij de ouders. Hun band met andere gezinsleden was overwegend negatief waarbij de ouders niet in staat waren de steun te geven die nodig was. Tijdens de middelste periode woonden ze samen met hun partner. Deze persoon was hun steun en toeverlaat. Vandaag maakten deze personen zich zorgen. Ze vroegen zich af wie er sociale steun zou geven als ze dit nodig hadden.

2.4.3 Familiale verenigingsnetwerksnetwerk

Het derde profiel was een combinatie van een bloeiend familie- en verenigingsleven. Deze personen waren opgegroeid bij de ouders en hadden ook een band met de grootouders. Deze personen hadden al van jongs af aan hobby's. In de middelste periode leerde men een echtgenoot kennen. Het contact met de familie bleef behouden en er was sprake van een druk verenigingsleven waar vriendschappen uit voortvloeien. Ook op het werk werden vriendschappen gesmeed. Na het pensioen veranderde het sociale netwerk van dit profiel niet ingrijpend. Het netwerk van deze personen verschilde van het eerste profiel (sociaal dorpsnetwerk): de contacten met de familie waren sporadischer en de verenigingen bevonden zich niet allemaal in het dorp waar de personen woonden.

Dit profiel kende een goede kindertijd waarbij men op verschillende actoren kon rekenen voor sociale steun. De respondenten waren over bijna alle contacten in de kindertijd tevreden. Ook tijdens de middelste periode was men tevreden. De respondenten gaven aan niet veel steun nodig te hebben en zetten zich actief in voor anderen via de verenigingen. Ook na het pensioen waren deze personen tevreden over het sociale netwerk en hadden ze geen steun nodig. Deze personen hoopten gezond te blijven en wouden liever niemand belasten of afhankelijk worden van hun sociale netwerk. Desalniettemin zetten ze zich wel actief in voor anderen in hun omgeving die steun nodig hebben o.a. voor praktische en emotionele steun.

"Ik ga elke dag wandelen met de hond van een mevrouw die 80-plusser is en ze heeft die niet meer onder controle maar dat is euhm haar huisgenoot." (Stan, 68 jaar)

2.4.4 Vrijgevochten vriendschappelijk netwerk

Deze activistische personen waren zelf opgegroeid in een erg progressief milieu. Thuis waren er ook andere gezinsleden die zich inzetten voor het verenigingsleven en maatschappelijke thema's. Ze hadden in hun kindertijd intensief contact met ouders en grootouders. Dit profiel had de kans gekregen te studeren aan het hoger onderwijs. Deze periode ging gepaard met een heel ander sociaal netwerk waarbij vrienden van de universiteit en verenigingen erg belangrijk werden. Ook in het latere leven waren vrienden erg belangrijk in het sociale netwerk en bleef men actief in activistische verenigingen. Sara probeerde door middel van verscheidene verenigingen iets te veranderen in de maatschappij:

"En XXX (vereniging) omdat dat voor mij voor mijn eigen ook een van mijn dingen is waar dat ik iets in wil veranderen in het identiteitsdenken die voor het moment nogal breed ingang krijgt dat ik denk als ge wilt daar uw steen bewegen naar uiterst rechts dan moeten we ophouden met zo te denken binnen identiteiten." (Sara, 66 Jaar)

Deze personen waren niet getrouwd. Dit profiel had tijdens de kindertijd zowel positieve als negatieve contacten. Dit profiel was erg positief over het universiteitsleven en de vrienden die daar gemaakt werden. Dit profiel hoopte nog zo lang mogelijk actief te kunnen blijven in activistische verenigingen en had niet zo veel steun nodig. In tegenstelling tot het vorige profiel (nl. de familiale verenigingsnetwerk), gaven deze personen zelf niet veel steun aan anderen.

2 Sleutelscènes

Tijdens het interview werd er nagegaan welke actoren een belangrijke rol speelden in sleutelscènes doorheen de levensloop. Een sleutelscene is een moment in het leven dat eruit springt om een specifieke reden: omdat het goed of slecht was, belangrijk, memorabel etc. Aan de respondenten werd gevraagd een hoogtepunt, dieptepunt en keerpunt te omschrijven.

2.1 Hoogtepunt

Bij het benoemen van een hoogtepunt, speelde vaak een andere actor een grote rol: deze actor gaf waardering voor het gedane werk, men ging intensief samenleven, men verhuisde of kreeg een uitdagende job. Velen benoemden een moment met hun echtgenoot als hoogtepunt: ze zagen hun huwelijk of jubileum als hoogtepunt van hun leven. Ook andere actoren konden op dit hoogtepunt erg belangrijk zijn:

"Euh ik denk de ouders en de schoonouders die toch wel wat raad gaven en bijstaan. Wij hadden euhm wij woonden ook niet ver van een nonkel die in XXX (woonplaats) woonde." (Stan, 68 jaar)

Hilda, Jos en Rosa hadden op het werk een erg gelukkig moment gekend. Jos ervaaarde dit moment toen hij in bijberoep tekende voor een tv-zender. Hij werd erg gelukkig door de waardering die hij hiervoor kreeg. Sara werd op reis overvallen door een gelukzalig gevoel toen ze naar een schilderij keek. Op dit moment was ze samen met haar vroegere babysit die haar in haar kinderjaren mee heeft opgevoed. Jaak kende een gelukkige periode bij de jeugdclub:

“Ik denk die periode dat ik met die jeugdbeweging bezig was, met die jeugdclub. Ik was afgestudeerd dus daar was ik al vanaf euh en ik leerde in een keer mensen kennen en van alles organiseren en doen en... en en ja ge waart eens efkes iemand. Ge waart dienen van die wijk ja ik denk dat dat zo toch een beetje wel gelukkig is een groot woord maar dat ge zegt van ik voel met goed.” (Jaak, 71 jaar)

2.2 Dieptepunt

Bij het benoemen van dieptepunten, stonden verlieservaringen centraal. Zo was voor velen het verlies van een naaste een absoluut dieptepunt geweest in hun leven. Ze verloren een nicht die ze regelmatig opvingen, hun man op veel te jonge leeftijd, hun ouders of grootouders. Bij Sara was het verlies van haar buurman erg zwaar om te verwerken omdat ze hem vermoord vond in zijn woonplaats.

Verschillende respondenten haalden ook het verlies van werk aan. In het begin worstelen ze met niets doen en misten het contact met de mensen. Hilda mistte dan weer de innige band die ze met haar echtgenoot in het begin van de relatie had. Ze gaf aan na 25 jaar wat uit mekaar gegroeid te zijn. Ze had overwogen hem te verlaten, maar had zich nu neergelegd bij de situatie en wilde het beste ervan te maken. Ook bij Ivonne had haar dieptepunt te maken met liefde:

“Euh dan euh zo vanaf 35 wordt het moeilijker om nog euh aan een vriend te geraken ofzo en dan heb ik dat toch wel zo een jaar of vijf zo gezegd zo van goh en wat nu want ik zou graag ne vriend hebben maar ik vind niks dat op iets trekt.” (Ivonne, 70 jaar)

2.3 Keerpunt

Drie zestigplussers beschouwden een moment met hun echtgenoot als keerpunt. Het leven van Marie veranderde ingrijpend toen haar echtgenoot stierf.

“En zeker euh... dat ge zo op mekanderen afgestemd zijt he... he een heel van jongs af aaneuh als we naar het school gingen zagen we mekanderen al” (Marie, 82 jaar)

Voor Fiona en Stan zorgde hun huwelijk voor een ommekeer:

“Ja dat is dat is mijn tweede man dat is een gans leven he kind, dat is een gans leven.” (Fiona, 81 jaar)

Bij verschillende respondenten kende hun leven niet echt bruske veranderingen.

3 Een leven zonder kinderen

Tot slot werd er gevraagd in welke mate kinderen volgens hen hun sociale netwerk beïnvloed zouden hebben. De meningen hierover waren erg uiteenlopend. Sommigen haalden vooral gelijkenissen met het sociale netwerk van ouders aan, anderen focusten op de verschillen. Meerdere respondenten gaven ook aan zelf niet goed te weten welke invloed dit zou kunnen hebben op het sociale netwerk.

Sommigen waren van mening dat kinderen niet veel hadden veranderd. Ze hadden vrienden met kinderen en zagen niet echt veel verschillen, ook op vlak van steun. Men dacht nog altijd hetzelfde sociale netwerk te hebben mochten er toch kinderen geweest zijn. De kinderen zouden gewoon een bijkomende actor zijn.

Sara en George vingten voor een langere tijd een neef of nicht op. Dit had niet echt invloed op het sociale netwerk:

"Ik heb dus wel een tijd de kinderen van mijn broer in huis gehad en eigenlijk heeft dat weinig veranderd aan mijn manier van zijn." (Sara, 66 jaar)

Andere geïnterviewden dachten toch enkele potentiële verschillen te ervaren omdat ze geen kinderen hadden. Vier respondenten gaven aan meer tijd te hebben doorheen de levensloop voor activiteiten buitenshuis. Ivonne zei dat haar bloeiende carrière enkel mogelijk was zonder kinderen. Jaak dacht minder tijd gehad te hebben om vrienden te maken wanneer de zorg van de kinderen centraal zou staan. Stan dacht dat (klein)kinderen zelfs tijdens zijn pensioen zijn verenigingsleven zouden kunnen beïnvloeden:

"Goh ik denk dat ik meer dingen kan doen waar dat zij geen tijd voor hebben. Euh als ik gids nu dan zou ik misschien anders naar de voetbal moeten rijden met die gasten of naar de muziekschool euh of euh..." (Stan, 68 jaar)

Ivonne dacht meer te kunnen beslissen wie je toelaat in je netwerk zonder kinderen. Met kinderen moest je soms de steun van bepaalde mensen verplicht aannemen en was je ook erg afhankelijk waardoor je soms wat meer water bij de wijn moet doen:

"Voila dat ge verplicht zijt van mensen... in te schakelen... zelfs mensen met wie dat ge niet al te best overeenkomt, dat ge geen al te beste relatie hebt... oei nee (lacht). Alleen maar voor schoolgaande kinderen en daarna, ja wat daarna als ze groter zijn? Ja ik ken ik ken geen enkel gezin waar dat er niet op een bepaald moment problemen zijn met kinderen die al het huis uit zijn ofzo of die bijna het huis uit zijn, geen één gezin waar dat er niet ergens ene tussen zit die dwars is en waar dat ge problemen mee hebt." (Ivonne, 70 jaar)

Volgens sommigen zouden kinderen ook wel voordelen met zich mee gebracht hebben: ze zouden een potentiële bron van steun geweest zijn en schepten de mogelijkheid het sociale netwerk extra uit te breiden:

Met kinderen maakt ge kennis meer he. Ik zie dat bij XXX (vriend) he als we bij XXX (vereniging) zijn dikwijls mensen die kinderen dat ze gekost heeft als ze jong was in het school he. Dat is normaal he, ge draagt u kinderen naar school en ge maakt kennis he.”
(Fiona, 81 jaar)

Deel 4: discussie en conclusie

1 Bespreking

Deze masterproef trachtte het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers in kaart te brengen doorheen de levensloop. De verschillende actoren werden beschreven en sleutelscènes werden benoemd. Ook werd er nagegaan welke rol kinderloosheid op het sociale netwerk van de oudere heeft doorheen de levensloop.

Beschrijving sociale netwerk

Op basis van de levensverhalen van de respondenten werden er vier profielen gecreëerd met verschillende kwantitatieve kenmerken en een verschillende beschrijving van het sociale convoy: sociaal dorpsnetwerk, slinkend netwerk, familiale verenigingsnetwerk en vrijgevochten vriendschappelijk netwerk. Dit onderzoek toont aan dat er een aantal actoren vaak een plaats innemen in het sociale netwerk. Bij veel respondenten spelen familie, geliefden, vrienden, kennissen en huisdieren een rol in hun levensverhaal.

De levensverhalen van de respondenten tonen aan dat hun sociaal netwerk bestaat uit verschillende relaties met individuen (Haines & Henderson, 2002) die variëren in dichtheid, kwaliteit, functie en structuur (T. C. Antonucci et al., 2014). Het sociale netwerk is erg variabel en persoonlijk. Bovendien stellen de respondenten en de literatuur dat dit evolueert doorheen de levensloop (Levitt et al., 1993). Literatuur vult hierbij aan dat het sociale netwerk van kinderloze ouderen sneller zou veranderen dan het sociale netwerk van ouders (Wenger et al., 2007).

In de kindertijd groeien velen op bij de ouders, broers en zussen. Verschillende respondenten geven aan vooral hun moeder erg regelmatig te zien. Hun vader gaat werken dus zien ze hem minder overdag. De ouders bieden in de kindertijd ook steun. Sommigen worden ook regelmatig opgevangen door de grootouders. Uit de interviews en uit de literatuur blijkt dat wanneer beide ouders werken, de kans groter is dat grootouders de kinderen regelmatig opvangen (Železná, 2018). Via de grootouders kan er ook contact zijn met de andere familie (neven en nichten) wanneer deze ook worden opgevangen door de grootouders. Later draaien de steunrollen met de ouders om: de respondenten geven dan zelf steun aan hun ouders. Vooral moeders blijken steun te ontvangen van hun kinderen. Literatuur geeft hier als mogelijke reden dat vrouwen hun man vaak overleven (Pesando, 2019). Sommige respondenten gaan doorheen hun hele levensloop intieme contacten hebben met andere familieleden (Brandt & Deindl, 2011; Klaus & Schnettler, 2016). Zij hebben meestal het profiel sociaal dorpsnetwerk. Er is soms sprake van substitutie waarbij ze intieme relaties aangaan met verdere familie omdat ze zelf geen kinderen hebben (Křenková, 2019).

Ook liefde is een actor die vaak een rol speelt in het sociale netwerk. Literatuur en de interviews tonen aan het hebben van een partner het sociale netwerk in grote mate kan beïnvloeden (Vos et al., 2020). Uit de interviews blijkt dat ziekte van de partner, het verenigingsleven van de partner... ook het sociale netwerk van de respondent beïnvloedt. De partner blijkt een belangrijke bron van steun te zijn doorheen de levensloop en is ook erg bepalend wanneer men kijkt in welke mate de respondent tevreden is over het sociale netwerk. Doorgaans wordt het sociale netwerk groter wanneer men huwt (Pushkar et al., 2014) doordat een partner ook eigen schoonfamilie en vrienden heeft (Schnettler & Wöhler, 2016). De schoonfamilie speelt bij sommige respondenten een belangrijke rol doorheen de levensloop: ze zien hen dagelijks of geven steun aan elkaar.

Een derde groep van actoren die vaak voorkomt in het sociale netwerk zijn vrienden en kennissen. Deze actoren zijn erg variabel en veranderen regelmatig doorheen de levensloop. Het profiel 'vrijgevochten vriendschappelijk netwerk' heeft doorgaans het meeste contact met deze actoren. Vrienden en kennissen zijn bij de respondenten voornamelijk burens, collega's, klasgenoten en mensen die ze kennen via verenigingen. Als kind speelden veel respondenten met de burens. In het latere leven ziet men de burens sporadisch en verlenen deze voornamelijk minder duurzame vormen van steun. Uit de interviews en uit de literatuur blijkt dat deze worden gebruikt voor noodsituaties (Wenger et al., 2007). Respondenten doen bijvoorbeeld beroep op hun burens wanneer ze onwel worden en er medische hulp moet komen. Collega's en klasgenoten zien de meeste respondenten enkel wanneer ze naar school of het werk gaan. Deze band groeit bij enkelen uit tot een hechte vriendschap. Tot slot kan het verenigingsleven een plek zijn om kennissen en vrienden te leren kennen. Alle respondenten waren op een bepaald moment actief in een vereniging. Ook in het latere leven sluiten verschillende respondenten zich nog aan bij een nieuwe vereniging. Dit is vaak een positieve ervaring (Vos et al., 2020) die nieuwe vriendschappen creëert.

Tot slot is ook het huisdier bij sommige respondenten een belangrijke actor in (een deel van) het levensverhaal. Een dier kan een verbindende factor zijn met andere mensen.

In de toekomst hopen vele respondenten dat ze hun sociale netwerk zullen kunnen behouden. Het is erg onzeker hoe hun sociale netwerk zal evolueren. Velen hopen dat ze niet afhankelijk zullen worden en verkiezen wederkerige banden waarbij ze steun krijgen en geven (Vos et al., 2020). Ziekte kan hierbij een rol spelen: respondenten geven aan dat hun netwerk abrupt kan slinken wanneer ze meerdere keren ziek worden. Iemand die weergeeft een minder goede gezondheid te hebben, geeft vaak aan een minder groot netwerk te hebben om op terug te vallen (Heylen, 2010).

In het algemeen zien we dat de beschrijving van het sociale netwerk in de literatuur overeenkomt met de sociale netwerken beschreven door de respondenten. Zowel de literatuur als de geïnterviewden spreken over een variabel sociaal netwerk met verschillende actoren dat varieert doorheen de levensloop.

Sleutelscènes

Ten tweede zochten we in de interviews een antwoord op de vraag hoe kinderloze ouderen betekenis geven aan belangrijke scènes doorheen de levensloop. Doorheen het leven kenden de respondenten hoogtepunten, dieptepunten en keerpunten. Het sociale netwerk blijkt hierin een belangrijke rol te spelen. Een hoogtepunt was bij de meeste respondenten werkgerelateerd of had te maken met de partner. Het krijgen van waardering van actoren, een goed netwerk van collega's en het krijgen van voldoende steun kan zorgen voor voldoening volgens de literatuur (Flap & Völker, 2001). Ook uit de interviews blijkt dat dit voor voldoening zorgt. Andere respondenten zagen dan weer hun jubileum of huwelijk als hoogtepunt.

Het verlies van een naaste was voor veel respondenten een absoluut dieptepunt. Voor anderen was het moeilijk op pensioen te gaan. Ze missen het menselijk contact en weten niet goed wat ze thuis kunnen doen. Het wegvallen van hun collega's leidt tot een zwart gat in hun sociale netwerk. Dit is anders dan wat beschreven staat in de literatuur waar Fletcher (2014) stelt dat het sociale netwerk niet ingrijpend verandert wanneer men op pensioen gaat. Ook wanneer men ongelukkig is in de liefde kan dit leiden tot een dieptepunt.

Tot slot gaven sommige respondenten aan een gelijkmatig leven te lijden dat geen bruuske veranderingen kende. Anderen beschouwden het huwelijk of de sterfte van hun partner als een keerpunt in hun leven.

Een leven zonder kinderen

De derde onderzoeksvraag gaat over de verhouding tussen kinderloosheid en het sociale netwerk. De meningen over de impact van kinderloosheid op het sociale netwerk zijn zowel in de literatuur als bij de respondenten verdeeld: sommigen zeggen dat er een potentiële bron van steun verloren gaat wanneer men geen kinderen heeft (Penning & Wu, 2014). Het sociale netwerk, dat gecreëerd wordt door kinderen, lopen ze mis. De relatie die men normaal met kinderen heeft, is onvervangbaar volgens hen (Goldberg et al., 1986; Wu & Pollard, 1998).

Anderen respondenten denken dan weer dat er niet echt veel verschil zou zijn. Zij vingen al kinderen voor een bepaalde periode op en ervaarden geen verschil. Ze merken ook op dat ouderschap geen garantie is op het hebben van meer sociale steun. Literatuur en de verhalen van de respondenten tonen aan dat ook ouders last kunnen hebben van sociale isolatie (Wenger et al., 2007).

Als laatste zijn er ook respondenten die denken dat het sociale netwerk beter is zonder kinderen. Ze geven aan, net zoals de literatuur weer, meer betrokken te zijn bij verenigingen (Albertini & Kohli, 2009) en meer te genieten van het leven (Pushkar et al., 2014). Literatuur toont aan dat vrijwilligerswerk goed kan zijn voor zowel de uitvoerder als de ontvanger. Het helpt mensen zich goed te voelen (Wenger et al., 2007). Bovendien geven respondenten ook aan dat hun sociale netwerk meer door henzelf kan worden gekozen. Ze zijn minder afhankelijk van steun van anderen voor de kinderen.

In het algemeen zijn de meningen van de respondenten verdeeld: sommige leunen eerder aan bij de positieve visie van de literatuur, anderen leunen eerder aan bij de negatieve visie (Wu & Pollard, 1998). Uit de interviews blijkt wel dat de substitutie beschreven door Goldberg (1986) en Wu en Pollard (1998) bij sommige respondenten wel degelijk kan. Sommige respondenten hebben geen kinderen maar vervangen deze door intense banden met verdere familie of vrienden.

2 Beperkingen

Dit onderzoek heeft drie belangrijke beperkingen: de selectie van de respondenten, er is weinig rekening gehouden met persoonlijke en situationele karakteristieken voor reden kinderloosheid en geen oog voor vluchtige banden.

Ten eerste is er gebruik gemaakt van de sneeuwbalmethode in deze masterproef. Via het netwerk van een eerder gevonden respondent werden nieuwe respondenten gezocht (Baarda et al., 2016). Dit zorgt ervoor dat het onderzoek minder representatief is (Bryman, 2012). Het risico bestaat dat de respondenten ongeveer dezelfde karakteristieken hebben omdat ze uit hetzelfde netwerk komen. Ook worden mensen met weinig contacten niet bereikt door deze methode (Johnson, 2014). Door ook op andere manieren respondenten te werven (flyers, oproep op Facebook...) werd er ingespeeld op deze beperking.

Daarnaast is er door het beperkte aantal respondenten en de verkennende aard van het onderzoek weinig rekening gehouden met situationele en persoonlijke kenmerken. De verschillende redenen waardoor de respondenten kinderloos bleven zijn bijvoorbeeld niet meegenomen. Het al dan niet vrijwillig kinderloos zijn kan nochtans een invloed hebben op het sociale netwerk, het welbevinden (Vikström et al., 2011) en het gedrag van een respondent (Pesando, 2019). Ook werd er geen rekening gehouden met de woonomstandigheden van de respondenten en was dit geen selectie criterium. Alle respondenten woonden nog zelfstandig. Onderzoek toont nochtans aan dat ouderen die in een institutionele voorziening wonen mogelijks een andere vorm van sociale steun nodig hebben (Křenková, 2019).

Tot slot werd er gewerkt met het Convoy model. Dit model heeft enkele voordelen: het biedt een framework (T. C. Antonucci & Akiyama, 1987) en een multidimensionele kijk op de uitwisseling van steun (T. C. Antonucci et al., 2014). Het biedt een brede conceptualisatie (Antonucci & Akiyama, 1987) dat rekening houdt met persoonlijke en situationele karakteristieken (Antonucci et al., 2014). Ondanks de vele voordelen is er ook een nadeel: er wordt enkel rekening gehouden met de sterke banden van het sociale netwerk, waardoor er geen oog is voor de vluchtige banden (Haines & Henderson, 2002).

3 Onderzoeksaanbevelingen

Uitgaande van de resultaten van dit onderzoek kunnen er drie onderzoeksaanbevelingen gedaan worden: de invloed van ziekte op het sociale netwerk, het sociale netwerk van een jongere kinderloze leeftijdscategorie en een longitudinaal onderzoek rond dit onderwerp zijn interessante pistes die verder onderzoek vereisen.

Dit onderzoek toont aan dat ziekte een invloed kan hebben op het sociale netwerk. Ouders kunnen in geval van ziekte soms terugvallen op hun volwassen kinderen (Shih et al., 2000). Voor toekomstig onderzoek zou het interessant zijn kinderloze ouderen te bevragen die geconfronteerd worden met ziekte. Men zou kunnen onderzoeken op wie deze ouderen terugvallen en of hun sociale netwerk al dan niet verschilt van zieke ouders. Zoals eerder aangehaald zou onderzoek in een institutionele voorziening hierbij ook nuttig zijn omdat de woonplaats mogelijks ook een invloed kan hebben op het sociale netwerk (Schnettler & Wöhler, 2016).

Ten tweede kan het ook interessant zijn een vergelijkbare studie uit te voeren met een andere, jongere leeftijdscategorie. De samenleving verandert immers voortdurend (Bohlmeijer et al., 2012). Ook het sociale netwerk en de visie op kinderloosheid verandert: de uitwisseling van steun met verwanten lijkt belangrijker te worden (Schnettler & Wöhler, 2016) en de motieven om kinderloos te blijven veranderen (Dykstra & Hagestad, 2007). Een levensverhaal wordt beïnvloed door deze veranderende samenleving (Bohlmeijer et al., 2012). Het kan dus interessant zijn om leeftijdscategorieën, jonger dan 60 jaar, te bestuderen en zo te anticiperen op deze veranderingen.

Tot slot werden de interviews afgenomen met behulp van de levensverhaaltechniek van McAdams (2005). Respondenten vertelden vanuit een subjectief perspectief hun levensverhaal (Atkinson, 2002). Wanneer ouderen hun verhaal reminisceren, kunnen sommige gebeurtenissen anders bekeken worden dan lang geleden (Huizing & Tromp, 2013). Sommige respondenten geven zelf aan dat hun herinneringen vervagen en veranderen. Een longitudinaal onderzoek over het sociale netwerk van kinderloze personen doorheen de levensloop zou deze bias van de reminiscentie kunnen verhelpen.

4 Praktische en beleidsaanbevelingen

Tot slot kunnen we uit dit verkennend onderzoek drie praktische en beleidsaanbevelingen halen: Vaak heeft men een negatieve visie op ouderen en wordt deze leeftijdsgroep als onproductief en afhankelijk aanzien (Lambotte et al., 2020). De resultaten uit deze studie verwerpen dit en tonen aan dat ouderen ook onafhankelijk kunnen zijn en soms zelf steun verlenen aan anderen. Het kan interessant zijn om hierop te anticiperen en het zorgsysteem zo in te richten dat het bieden van steun door informele contacten hier ook een plaats in krijgt (Pesando, 2019). Het sociale netwerk kan samenwerken met de zorgverleners waardoor het steunnetwerk optimaal wordt afgestemd op de noden van de hulpbehoevende en de mogelijkheden van het informele sociale netwerk.

Ten tweede beschrijven verschillende respondenten een verlieservaring als sleutelscène in hun leven. Onderzoek toont aan dat een verlieservaring depressieve symptomen kan veroorzaken. Een groter netwerk kan helpen deze symptomen onder controle te houden (Förster et al., 2018). Volgens het sociale convoy model is het sociale netwerk een uitkomst van het leven (Mejia & Hooker, 2014). Bijgevolg is het dus belangrijk als samenleving in te zetten op dit sociale netwerk doorheen de levensloop opdat verlieservaringen zo goed mogelijk opgevangen kunnen worden. Besturen kunnen inzetten op dit sociale netwerk door bijvoorbeeld buurtfeesten en het verenigingsleven zo veel mogelijk te laten bloeien opdat mensen zoveel mogelijk contacten leggen en hun netwerk uitbreidt.

Het sociale netwerk evolueert doorheen de levensloop (Levitt et al., 1993) en wordt steeds diverser (De Witte et al., 2012). Ook familiestructuren diversifiëren (Penning & Wu, 2014). Het is belangrijk voor beleidsmakers oog te hebben voor deze veranderingen (Schnettler & Wöhler, 2016). Beleidsmakers en organisaties in het werkveld mogen deze heterogeniteit niet uit het oog verliezen wanneer ze beslissingen maken en projecten opstarten (De Witte et al., 2012). We mogen niet vergeten dat niet iedereen kinderen in het sociale netwerk heeft en het sociale convoy erg persoonlijk is. Er zijn verschillende profielen met verschillende actoren, noden, behoeften... We kunnen ons de vraag stellen of de verschillende sociale netwerken (al dan niet met kinderen) voldoende worden ondersteund door bestaande maatregelen zoals premies (bijvoorbeeld door de kinderbijslag) en voldoende erkend worden door de rest van de samenleving.

5 Conclusie

Dit onderzoek bestudeert het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers doorheen de levensloop. Onderzoek naar het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers is schaars (Penning & Wu, 2014). Dit onderzoek speelt hierop in en gaat het sociale netwerk en de sleutelscènes uit het leven van kinderloze ouderen bestuderen aan de hand van het convoy model. Er wordt nagegaan hoe kinderloosheid en het sociale netwerk zich verhouden in de levensverhalen van kinderloze ouderen.

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers erg divers is. Afhankelijk van de levensloop spelen andere actoren (familie, geliefden, vrienden, kennissen en huisdieren) een rol in het leven. Uit dit onderzoek kwamen vier verschillende soorten profielen voor met een verschillend sociaal netwerk: sociaal dorpsnetwerk, slinkend netwerk, familiale verenigingsnetwerk en vrijgevochten vriendschappelijk netwerk. De liefde speelt vaak een rol in een sleutelscène in het leven van kinderloze ouderen. De invloed van kinderloosheid op het sociale netwerk is onduidelijk: er lijken gelijkenissen (bv. respondenten menen even veel steun te ontvangen dan ouders) en verschillen (bv. respondenten menen minder afhankelijk te zijn dan ouders) te zijn met het sociale netwerk van ouders.

Verder onderzoek over de invloed van kinderloosheid op het sociale netwerk is nodig. Het zou interessant zijn om nog meer onderzoek te voeren naar de invloed van ziekte op het sociale netwerk en een onderzoek naar het sociale netwerk te doen bij een kinderloze jongere leeftijdscategorie. Ook een longitudinaal onderzoek waarbij de herinneringen van de respondenten nog niet vervaagt zijn, kan interessant zijn.

Tot slot kunnen we concluderen dat dit onderzoek al zeker drie praktische en beleidsaanbevelingen bevat: Eerst en vooral moet de visie van de onproductieve en afhankelijke ouder veranderd worden. Ouderen kunnen ook informele steun geven en een belangrijke rol spelen in het zorgnetwerk van een hulpbehoevende. Ten tweede moet er ingezet worden op het versterken van het sociale netwerk doorheen de levensloop door besturen. Dit kan depressieve gevoelens bij ouderen verminderen. Tot slot mogen we niet vergeten dat het social convoy erg persoonlijk is. Het is belangrijk dat genomen maatregelen een voldoende antwoord bieden op deze diversificatie van het sociale netwerk.

Referentielijst

- Ajrouch, K. J., Fuller, H. R., Akiyama, H., & Antonucci, T. C. (2018). Convoys of Social Relations in Cross-National Context. *The Gerontologist*, *58*(3), 488–499.
<https://doi.org/10.1093/geront/gnw204>
- Albertini, M., & Kohli, M. (2009). What childless older people give: Is the generational link broken? *Ageing and Society*, *29*(8), 1261–1274.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X0999033X>
- Albertini, M., & Mencarini, L. (2014). Childlessness and Support Networks in Later Life: New Pressures on Familistic Welfare States? *Journal of Family Issues*, *35*(3), 331–357. <https://doi.org/10.1177/0192513X12462537>
- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., & Birditt, K. S. (2014). The Convoy Model: Explaining Social Relations From a Multidisciplinary Perspective. *The Gerontologist*, *54*(1), 82–92. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt118>
- Antonucci, T. C., & Akiyama, H. (1987). Social Networks in Adult Life and a Preliminary Examination of the Convoy Model. *Journal of Gerontology*, *42*(5), 519–527.
<https://doi.org/10.1093/geronj/42.5.519>
- Antonucci, Toni C., Birditt, K. S., & Akiyama, H. (Red.). (2009). Convoys of social relations: An interdisciplinary approach. In *Handbook of theories of aging* (2nd ed, Vol. 14, pp. 247–260). Springer.
- Atkinson, R. (2002). The live story interview. In *Handbook of interview research Context & Method: Vol. The live story interview* (pp. 121–140). Sage Publications.
- Baarda, B., Bakker, E., Boullart, A., Julsing, M., Fischer, T., Peters, V., & Velden, T. van der. (2018). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Goede, M. P. M. de, Peters, V., & Velden, Th. M. H. van der. (2016). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*.
- Baarda, B., Hulst, M. van der, & Goede, M. P. M. de. (2015). *Basisboek interviewen: Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*.

- Barrett, A. E. (1999). Social Support and Life Satisfaction among the Never Married: Examining the Effects of Age. *Research on Aging*, 21(1), 46–72.
<https://doi.org/10.1177/0164027599211003>
- Becker, C., Kirchmaier, I., & Trautmann, S. T. (2019). Marriage, parenthood and social network: Subjective well-being and mental health in old age. *PLOS ONE*, 14(7), e0218704. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218704>
- Bohlmeijer, E., Mies, L., & Westerhof, G. (2012). *De betekenis van levensverhalen: Theoretische beschouwingen en toepassingen in onderzoek en praktijk*. Bohn Stafleu van Loghum.
<http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=4200263>
- Brandt, M., & Deindl, C. (2011). *Support networks of childless older people in Europe: An analysis with the data of the survey of health, ageing and retirement in Europe (SHARE)*.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4th ed). Oxford University Press.
- Connidis, I. A., & McMullin, J. A. (1992). Getting out of the House: The Effect of Childlessness on Social Participation and Companionship in Later Life. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillissement*, 11(4), 370–386.
<https://doi.org/10.1017/S0714980800006899>
- De Witte, N., De Donder, L., Dury, S., Smetcoren, A.-S., Brosens, D., Buffel, T., Dierckx, E., & Verté, D. (2012). *Samen op de stoep over sociale cohesie en ouderen* (dienst Aankoop, Transport&Verzending). Gedeputeerde Eddy Couckuyt.
- Dierckx de Casterlé, B., Gastmans, C., Bryon, E., & Denier, Y. (2012). QUAGOL: A guide for qualitative data analysis. *International Journal of Nursing Studies*, 49(3), 360–371. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2011.09.012>

- Dykstra, P. A., & Hagestad, G. O. (2007). Roads Less Taken: Developing a Nuanced View of Older Adults Without Children. *Journal of Family Issues, 28*(10), 1275–1310. <https://doi.org/10.1177/0192513X07303822>
- Flap, H., & Völker, B. (2001). Goal specific social capital and job satisfaction. *Social Networks, 23*(4), 297–320. [https://doi.org/10.1016/S0378-8733\(01\)00044-2](https://doi.org/10.1016/S0378-8733(01)00044-2)
- Fletcher, J. M. (2014). Late life transitions and social networks: The case of retirement. *Economics Letters, 125*(3), 459–462. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2014.10.004>
- Förster, F., Stein, J., Löbner, M., Pabst, A., Angermeyer, M. C., König, H.-H., & Riedel-Heller, S. G. (2018). Loss experiences in old age and their impact on the social network and depression– results of the Leipzig Longitudinal Study of the Aged (LEILA 75+). *Journal of Affective Disorders, 241*, 94–102. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.07.070>
- Gironda, M., Lubben, J. E., & Atchison, K. A. (1999). Social Networks of Elders Without Children. *Journal of Gerontological Social Work, 31*(1–2), 63–84. https://doi.org/10.1300/J083v31n01_05
- Goldberg, G. S., Kantrow, R., Kremen, E., & Lauter, L. (1986). Spouseless, Childless Elderly Women and Their Social Supports. *Social Work, 31*(2), 104–112. <https://doi.org/10.1093/sw/31.2.104>
- Haines, V. A., & Henderson, L. J. (2002). Targeting Social Support: A Network Assessment of the Convoy Model of Social Support. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillissement, 21*(2), 243–256. <https://doi.org/10.1017/S0714980800001501>
- Heylen, L. (2010). The older, the lonelier? Risk factors for social loneliness in old age. *Ageing and Society, 30*(7), 1177–1196. <https://doi.org/10.1017/S0144686X10000292>
- Huizing, W., & Tromp, T. (2013). *Mijn leven in kaart: Met ouderen in gesprek over hun levensverhaal*. Bohn Stafleu van Loghum.

- Johnson, T. P. (2014). Snowball Sampling: Introduction. In N. Balakrishnan, T. Colton, B. Everitt, W. Piegorisch, F. Ruggeri, & J. L. Teugels (Red.), *Wiley StatsRef: Statistics Reference Online* (p. stat05720). John Wiley & Sons, Ltd.
<https://doi.org/10.1002/9781118445112.stat05720>
- Kinoshita, Y., & Kiefer, C. (1992). Refuge of the honored: Social organization in a Japanese retirement community. In *The scholarly context of the study: A model of Japanese interpersonal relations* (p. 28,29).
- Klaus, D., & Schnettler, S. (2016). Social networks and support for parents and childless adults in the second half of life: Convergence, divergence, or stability? *Advances in Life Course Research, 29*, 95–105. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2015.12.004>
- Křenková, L. (2019). Childlessness and social support in old age. *Finnish Yearbook of Population Research, 53*, 25–50. <https://doi.org/10.23979/fypr.77931>
- Lambotte, D., Smetcoren, A.-S., Zijlstra, G. A. R., De Lepeleire, J., De Donder, L., Kardol, M. J. M., Smetcoren, A.-S., Dury, S., De Donder, L., Dierckx, E., Lambotte, D., Fret, B., Duppen, D., Kardol, M., Verté, D., Hoeyberghs, L. J., De Witte, N., De Roeck, E. E., Engelborghs, S., ... Schols, J. M. G. A. (2020). Meanings of Care Convoys: The Structure, Function, and Adequacy of Care Networks Among Frail, Community-Dwelling Older Adults. *Qualitative Health Research, 30*(4), 583–597. <https://doi.org/10.1177/1049732319861934>
- Levitt, M. J., Weber, R. A., & Guacci, N. (1993). Convoys of social support: An intergenerational analysis. *Psychology and Aging, 8*(3), 323–326.
<https://doi.org/10.1037/0882-7974.8.3.323>
- Liu, J., Beaujot, R., & Ravanera, Z. (2018). Measuring the Effects of Stress and Social Networks on the Health of Canadians. *Applied Research in Quality of Life, 13*(4), 891–908. <https://doi.org/10.1007/s11482-017-9565-0>
- McAdams, D. P. (2005). Studying Lives in Time: A Narrative Approach. *Advances in Life Course Research, 10*, 237–258. [https://doi.org/10.1016/S1040-2608\(05\)10009-4](https://doi.org/10.1016/S1040-2608(05)10009-4)

- Mejia, S. T., & Hooker, K. (2014). Relationship Processes Within the Social Convoy: Structure, Function, and Social Goals. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *69*(3), 376–386.
<https://doi.org/10.1093/geronb/gbt011>
- Mortelmans, D. (2018). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*.
- Penning, M. J., & Wu, Z. (2014). Marital Status, Childlessness, and Social Support among Older Canadians. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillessement*, *33*(4), 426–447. <https://doi.org/10.1017/S0714980814000385>
- Penning, M. J., & Wu, Z. (2014). Marital Status, Childlessness, and Social Support among Older Canadians. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillessement*, *33*(4), 426–447. <https://doi.org/10.1017/S0714980814000385>
- Perkins, M. M., Ball, M. M., Kemp, C. L., & Hollingsworth, C. (2013). Social Relations and Resident Health in Assisted Living: An Application of the Convoy Model. *The Gerontologist*, *53*(3), 495–507. <https://doi.org/10.1093/geront/gns124>
- Pesando, L. M. (2019). Childlessness and upward intergenerational support: Cross-national evidence from 11 European countries. *Ageing and Society*, *39*(06), 1219–1254. <https://doi.org/10.1017/S0144686X17001519>
- Pushkar, D., Bye, D., Conway, M., Wrosch, C., Chaikelson, J., Etezadi, J., Giannopoulos, C., Li, K., & Tabri, N. (2014). Does Child Gender Predict Older Parents' Well-Being? *Social Indicators Research*, *118*(1), 285–303.
<https://doi.org/10.1007/s11205-013-0403-y>
- Schnettler, S., & Wöhler, T. (2016). No children in later life, but more and better friends? Substitution mechanisms in the personal and support networks of parents and the childless in Germany. *Ageing and Society*, *36*(7), 1339–1363.
<https://doi.org/10.1017/S0144686X15000197>
- Shih, S.-N., Shih, F.-J., Chen, C.-H., & Kao Lo, C.-H. (2000). The Forgotten Faces: The Lonely Journey of Powerlessness Experienced by Elderly Single Chinese Men with Heart Disease in Taiwan. *Geriatric Nursing*, *21*(5), 254–259.
<https://doi.org/10.1067/mgn.2000.110835>

- Stanford. (z.d.). *Hierarchical Mapping Technique* | SPARQtools. Geraadpleegd 29 juli 2020, van <https://sparqtools.org/mobility-measure/hierarchical-mapping-technique/>
- Statbel. (2018). *Bevolking naar woonplaats, nationaliteit, burgerlijke staat, leeftijd en geslacht*.
<https://bestat.statbel.fgov.be/bestat/crosstable.xhtml?view=1265590a-13b9-48bc-82c9-6bdf2f8e6e53>
- Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study: Qualitative descriptive study. *Nursing & Health Sciences*, *15*(3), 398–405.
<https://doi.org/10.1111/nhs.12048>
- Vikström, J., Bladh, M., Hammar, M., Marcusson, J., Wressle, E., & Sydsjö, G. (2011). The influences of childlessness on the psychological well-being and social network of the oldest old. *BMC Geriatrics*, *11*(1), 78.
<https://doi.org/10.1186/1471-2318-11-78>
- Vikström, J., Bladh, M., Hammar, M., Marcusson, J., Wressle, E., & Sydsjö, G. (2011). The influences of childlessness on the psychological well-being and social network of the oldest old. *BMC Geriatrics*, *11*(1), 78.
<https://doi.org/10.1186/1471-2318-11-78>
- Vos, W. H., Boekel, L. C., Janssen, M. M., Leenders, R. T. A. J., & Luijkx, K. G. (2020). Exploring the impact of social network change: Experiences of older adults ageing in place. *Health & Social Care in the Community*, *28*(1), 116–126.
<https://doi.org/10.1111/hsc.12846>
- Wenger, G. C., Dykstra, P. A., Melkas, T., & Knipscheer, K. C. P. M. (2007). Social Embeddedness and Late-Life Parenthood: Community Activity, Close Ties, and Support Networks. *Journal of Family Issues*, *28*(11), 1419–1456.
<https://doi.org/10.1177/0192513X07303895>

- Wenger, G. C., Scott, A., & Patterson, N. (2000). How important is parenthood? Childlessness and support in old age in England. *Ageing and Society, 20*(2), 161–182. <https://doi.org/10.1017/S0144686X99007631>
- Wu, Z., & Pollard, M. S. (1998). Social Support among Unmarried Childless Elderly Persons. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 53B*(6), S324–S335. <https://doi.org/10.1093/geronb/53B.6.S324>
- Wu, Z., & Pollard, M. S. (1998). Social Support among Unmarried Childless Elderly Persons. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences, 53B*(6), S324–S335. <https://doi.org/10.1093/geronb/53B.6.S324>
- Železná, L. (2018). Care-giving to grandchildren and elderly parents: Role conflict or family solidarity? *Ageing and Society, 38*(5), 974–994. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16001434>

Bijlagen

Bijlage 1: Informed consent

Enkele interessante bronnen bij het vormgeven van de informed consent:

- Masterproef Wim Mees, 2019, VUB
- Masterproef Sien Vanbecelaere, 2016, VUB
- informed consent faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, 2019, UGent
- Masterproef Ines Melotte, 2016, VUB
- Masterproef Hannelore Stegen, 2019, VUB

GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING

ONDERZOEK OVER HET SOCIALE NETWERK VAN KINDERLOZE OUDEREN

Beste

Bedankt voor uw interesse in het onderzoek over het sociale netwerk van kinderloze ouderen. Dit document bestaat uit twee delen: De informatiebrief dient om u te informeren over het onderzoek. Na het lezen van de informatiebrief kan u het informed consent tekenen om uw deelname bevestigen.

Informatiebrief

Situering van onderzoeksproject

Dit onderzoek gebeurt door Nele Leeten in kader van haar masterproef. De thesisstudente is een laatstejaarsstudente agogische wetenschappen aan de Vrije Universiteit van Brussel. In haar masterproef onderzoekt ze het sociale netwerk van kinderloze ouderen.

In het onderzoek worden er interviews met ouderen afgenomen. Om deel te nemen aan dit onderzoek moet u woonachtig zijn in Vlaanderen of Brussel, ouder zijn dan 60 jaar en nooit een kind gehad hebben. Ouderen met overleden kinderen, stiefkinderen, pleegkinderen of adoptiekinderen en ouderen met een terminale ziekte of dementie worden niet meegenomen in het onderzoek.

Verzameling van gegevens

Voor dit onderzoek wordt er eenmalig een interview afgenomen dat maximaal twee uur en een half zal duren. Het interview zal gaan over het sociale netwerk en ervaringen doorheen uw hele leven. Bij het verzamelen van de gegevens gaat het enkel over uw mening en ervaring. Er zijn geen goede of foute antwoorden. De thesisstudente zal met u een afspraak maken op een locatie van uw voorkeur en het interview wordt ter plekke afgenomen. Het onderzoek zal geen extra kosten voor u meebrengen en u zult geen vergoeding krijgen voor een deelname aan het interview.

Vertrouwelijke behandeling van gegevens

Alle gegevens zullen verzameld worden in functie van onderzoek. Er zal een geluidsopname worden gemaakt van het interview voor een verdere verwerking van de gegevens en er zullen ook foto's getrokken van de visuele voorstellingen van de levensloop en van het sociale netwerk. U geeft toestemming om de verzamelde gegevens op een vertrouwelijke wijze te gebruiken voor onderzoek in kader van wetenschappelijke publicaties. Bij de rapportering van de resultaten blijven de deelnemers steeds anoniem. De overgedragen persoonlijke gegevens omvatten ook geen combinatie van elementen waardoor het mogelijk is u te identificeren.

Vrijwillige deelname

Dit onderzoek gebeurt op vrijwillige basis. U kan op elk moment stoppen zonder dat u daarvoor een reden dient op te geven. Indien er vragen zijn waarop u liever niet antwoordt is dit ook geen probleem. Door dit document te ondertekenen, verklaart u alleen op de hoogte te zijn van de aard van het onderzoek en bereid te zijn deel te nemen. Indien u na het interview uw deelname wil terugtrekken, is dit ook mogelijk. De verzamelde informatie zal dan vernietigd worden.

Indien u bijkomende info wenst, vragen en/of opmerkingen hebt, aarzel dan niet om me te contacteren:

Nele Leeten
nele.leeten@vub.be
0489/10.52.43

Informed consent

Ik, ondergetekende, verklaar hierbij dat ik als participant aan een onderzoek van de Vrije Universiteit Brussel:

- De informatiebrief gekregen en gelezen heb. Die geeft me informatie over het onderzoek. Op elk ogenblik heb ik de mogelijkheid om extra informatie te krijgen.
- Totaal vrijwillig deelneem aan het onderzoek.
- De toestemming geef aan de studente om mijn resultaten op anonieme wijze te bewaren, te verwerken en te rapporteren in de masterproef.
- De toestemming geef het interview op te nemen en foto's te nemen van de visuele voorstellingen van de levensloop en van het sociale netwerk.
- Op de hoogte ben van de mogelijkheid om mijn deelname aan het onderzoek ten allen tijde stop te zetten zonder reden en zonder negatieve gevolgen voor mij.
- Ervan op de hoogte ben dat ik een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan krijgen nadat de studie afgerond is en de resultaten bekend zijn.

Voor akkoord,

Gelezen en goedgekeurd te(plaats) op(datum)

Handtekening van de thesisstudente

Handtekening van de respondent

.....

.....

Bijlage 2: Korte vragenlijst over persoonlijke kenmerken correspondent

Gebaseerd op

- Masterproef Ines Melotte, 2016, VUB
- Masterproef Hannelore Stegen, 2019, VUB
- Statbel. (z.d.). *Huishoudvragenlijst deel 3*.

Geboortejaar? (Vul aan a.u.b.)	19..
Geslacht? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Man ☐ Vrouw ☐ Andere
Burgerlijke staat? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Ongehuwd (nooit gehuwd, nooit wettelijk samengewoond) ☐ Wettelijk samenwonen met een partner ☐ Weduwnaar/ weduwe (van een huwelijk of wettelijk samenwonen) ☐ Gescheiden (van een huwelijk of wettelijk samenwonen) ☐ Gehuwd ☐ Andere: ...
Wat is het hoogste opleidingsniveau die u hebt afgerond? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Geen diploma ☐ Lager onderwijs ☐ Lager secundair onderwijs ☐ Hoger secundair onderwijs ☐ Hoger onderwijs (hogeschool of universiteit) ☐ Andere: ...
Wat is/ was uw hoofdberoep? (Kruis aan a.u.b.)	☐ Private sector – arbeid(st)er ☐ Private sector – bediende ☐ Openbare sector – statutair ambtenaar ☐ Openbare sector – contractueel ☐ Zelfstandige zonder personeel ☐ Zelfstandige met personeel ☐ Huisvrouw/ huisman ☐ Andere:

Bijlage 3: Het interview

Gebaseerd op:

- Masterproef Hannelore Stegen, 2019, VUB
- Masterproef Ines Melotte, 2016, VUB
- Masterproef Marjanne Desmet, 2019, VUB
- Alea, N. (2018). *Does the Life Story Interview Make Us Make Sense? Spontaneous and Cued Redemption and Contamination in Life Story Scenes. Imagination, Cognition and Personality*, 37(3), 271–292. <https://doi.org/10.1177/0276236617733837>
- Huizing, W., & Tromp, T. (2013). *Mijn leven in kaart: Met ouderen in gesprek over hun levensverhaal*. Bohn Stafleu van Loghum.

Introductie

Eerst en vooral bedankt voor je interesse in dit onderzoek over het sociale netwerk van kinderloze zestigplussers. Dit interview kadert in het onderzoek en gaat over jouw levensverhaal. Als sociale wetenschapper ben ik geïnteresseerd in jouw verhaal. Dit zal zowel gaan over het verleden dat je je herinnert als de toekomst die je voor jezelf ziet. Uiteraard is het verhaal een selectie, het gaat niet over alles wat je hebt meegemaakt of ervaren in je leven. Ik zal je daarom vragen te focussen op enkele belangrijke gebeurtenissen, personen en ideeën in je leven. Er zijn geen juiste of foute antwoorden op de vragen. Ik zal je begeleiden doorheen het interview dat we na ongeveer 2 uur zullen afronden.

De informatie die jij geeft, wordt vertrouwelijk behandeld, is vrijwillig en anoniem: ik ga jouw naam dus niet in het rapport schrijven. Gegevens worden niet doorgegeven aan derden. Om het uittypen en het verwerken van alles wat je vertelt gemakkelijker te maken, zou ik dit gesprek opnemen. Ben je hiermee akkoord?

Informed consent + korte vragenlijst laten invullen

Ik hoop dat je zal genieten van het interview. Heb je nog vragen?

Materiaal

- Dit interviewschema
- Korte vragenlijst over persoonlijke kenmerken correspondent
- Informed consent (2x)
- kaartjes
- Overzichtstabel
- Blad met drie cirkels
- Schrijfgerief en papier
- Opnamemateriaal (+ reservebatterijen)
- Bedankje

Hoofdstukken uit het leven

Wat is je vroegste herinnering?

Stel: je leven is een boek en je moet je leven in hoofdstukken opdelen, welke benaming zouden de hoofdstukken van het boek dan hebben? Ik stel voor dat je twee tot zeven hoofdstukken neemt. Vertel me nadien kort waarover elk hoofdstuk gaat. Zeg ook in enkele woorden hoe het ene hoofdstuk in het andere overgaat.

Hulpmiddel

- Schrijf de titels op een overzichtsdokument en leg dit voor de correspondent

Aandachtspunten

- Zorg ervoor dat elk hoofdstuk duidelijk is.
 - Wanneer begint en eindigt het?
 - Wie is er betrokken?
 - Welke sleutelementen zijn bepalend voor dat hoofdstuk?
- Heb je van elke overgang tussen de verschillende hoofdstukken een korte beschrijving?
- Dit onderdeel duurt 20-30 minuten.

Bijvragen

- Welke plek had u in het gezin?
- Welke herinneringen heeft u aan uw schooltijd?
- Welke juf, meester of klasgenoten herinnert u zich goed?
- Welke spelletjes deed u op het schoolplein?
- Had u tijd voor hobby's en kunt u daar iets over vertellen?
- Herinnert u zich de eerste keer dat u verliefd was?
- Kreeg u waardering voor uw werk? Van wie en hoe?
- Heeft u een levenspartner (gehad)? Hoe heeft u elkaar ontmoet?
- Met wie heeft u in één huis gewoond?
- Wat denkt u dat anderen zich vooral van u zullen herinneren als het gaat om uw werk, hobby?

Het sociale netwerk

Als we nu even stilstaan bij je eerste hoofdstuk: wie speelde dan welke rol in dit hoofdstuk? Ik heb een papier met drie cirkels erop meegenomen. Dit is een voorstelling van je sociale netwerk.

1. In de middelste cirkel dien je de personen te plaatsen die je het vaakst zag tijdens deze periode. In de buitenste cirkel dien je de personen te plaatsen waarmee je ook een band had, maar die je bijna nooit zag.
2. In de middelste cirkel dien je de persoon te plaatsen aan wie je het meeste steun had in deze periode. Steun kan hulp zijn om je huiswerk te maken maar evengoed iemand waar je je hart bij kan luchten, iemand die klaarstaat als er iets is... In de buitenste cirkel dien je de personen te plaatsen waarbij je ook steun kreeg, zij het minimaal.
3. In de middelste cirkel dien je de persoon te plaatsen waarmee je een relatie had waarover je heel tevreden was. Deze relaties zijn het belangrijkste en zorgen ervoor dat je tevreden bent met je sociale netwerk. In de buitenste cirkel dien je de persoon te plaatsen waarmee je ook een relatie had maar waarmee de band volgens jou niet voldeed aan de noden en behoeften dat je op die moment had.

→ Hoe evolueren de drie cirkels als we naar het volgende hoofdstuk kijken?

→ Welke rollen spelen de verschillende personen in elk hoofdstuk?

Hulpmiddel

- De interviewer heeft kaartjes mee met verschillende mogelijke actoren er al op. De respondenten mogen deze kaartjes gebruiken en deze in de concentrische cirkels plaatsen. Er zijn ook blanco kaartjes om zelf aanvullingen te maken.
 - Op de kaartjes: buur, neef, nicht, ouder, vrienden van school/ werk, vrienden van hobby's, vriend, partner, huisdier, grootouders, oom, tante, familie van de partner, vrienden van verenigingen

Aandachtspunten

- Is het duidelijk waarom de verschillende actoren een bepaalde plaats innemen in het schema?
- Dit onderdeel duurt 30-40 minuten.

Bijvragen

- Hoe heb je het leven ervaren zonder kinderen? Was die ervaring anders in de verschillende hoofdstukken?

Hypothetisch stukje:

- Hoe denk je dat de hoofdstukken zouden opgebouwd zijn, moest je kinderen gehad hebben?
- Welke gelijkenissen zouden er zijn met jouw huidige leven?
- Welke verschillen zouden er zijn met jouw huidige leven?
- Wat zou er beter zijn in jouw sociale netwerk als je kinderen zou hebben?
- Wat zou er slechter zijn in jouw sociale netwerk als je kinderen zou hebben?

Vragen om concentrische cirkels te laten vloten:

- Welke herinneringen heb je aan jouw vader of moeder?
- Welke juf, meester of klasgenoten herinner je je goed uit jouw schooltijd?
- Welke vriendschappen waren voor jou belangrijk in jouw kindertijd?
- Vind je dat je voldoende goede relaties hebt in dit hoofdstuk?
- De focus leggen op bepaalde gedeelten (bv. met wie had u in dit hoofdstuk zelden contact maar behoorde wel tot uw sociale netwerk?)
- Voor wie was u belangrijk in dit hoofdstuk?

Sleutelscenes in het levensverhaal

Nu je je hele levensloop beschreven hebt in verschillende hoofdstukken, zou ik graag willen focussen op enkele belangrijke scenes in het levensverhaal. Een sleutelscene is een belangrijke gebeurtenis die plaatsvindt op een bepaald moment op een bepaalde plaats. Een belangrijke sleutelscene is een moment in je leven dat eruit springt om een specifieke reden: omdat het goed, of slecht was, belangrijk, memorabel etc.

Voor elk sleutelmoment dat we zullen beschouwen, zal ik vragen om in detail te beschrijven wat er gebeurde, wanneer het gebeurde, waar het gebeurde, wie er betrokken was en wat er door je heen ging. Ik zal ook vragen waarom deze scene belangrijk is in je leven. Probeer zo specifiek mogelijk te zijn.

Hoogtepunt:

Gelieve een scene, episode of moment te beschrijven dat er uitspringt omdat het een uiterst positieve ervaring is. In welk hoofdstuk bevindt dit hoogtepunt zich? Wie was er betrokken? Welke impact had dit op je sociale netwerk?

Dieptepunt:

Uw leven heeft misschien ook een dieptepunt gekend? Gelieve na te gaan wat een dieptepunt was. Hoewel de gebeurtenis minder aangenaam is, stel ik het op prijs als je zoveel details als mogelijk zou kunnen vertellen. In welk hoofdstuk bevindt dit dieptepunt zich? Wie was er betrokken? Welke impact had dit op je sociale netwerk? Waarin vindt u houvast in momenten van tegenslag?

Keerpunt:

Als je terugkijkt op je leven, zie je misschien een gebeurtenis die voor een belangrijke verandering heeft gezorgd in je sociale netwerk. Gelieve dit keerpunt te beschrijven. Beschrijf deze gebeurtenis weer zo nauwkeurig mogelijk. In welk hoofdstuk bevindt dit keerpunt zich? Wie was er betrokken? Welke impact had dit op je sociale netwerk?

Hulpmiddelen

- Indien de respondent niet wenst te antwoorden op het persoonlijke dieptepunt, kan dit ook vervangen worden door een dieptepunt doorheen de levensloop.
- Indien er nog meerdere hoogte-, diepte- en keerpunten zijn in het leven, wordt de vraag gesteld welke het meest drastische veranderingen/ impact hadden op het sociale netwerk. Enkel deze wordt besproken.

Aandachtspunten

- Zorg ervoor dat de betrokkenen steeds duidelijk zijn
- Dit onderdeel duurt 15-20 minuten

Bijvragen

- Wat gebeurde er?
- Waar en wanneer gebeurde het?
- Wie was er betrokken?
- Wat dacht en voelde je?
- Beschrijf ook waarom je vindt dat dit moment zo slecht/ goed was.

De toekomst

Je levensverhaal omvat niet enkel het verleden, maar ook de toekomst. Hoe ziet dat volgende hoofdstuk er volgens jou uit?

Steun en sociale relaties:

Welke steun ontvang je op dit moment? Maak een top drie. Hoe zal deze top drie volgens jou evolueren in de toekomst? Van wie zal je welke soort steun krijgen in de toekomst denk je? Met wie hoop je in de toekomst contact te hebben?

Zorgbehoevendheid:

Wat betekent ziekte of handicap voor jou? In welke mate betekent ouder worden ook afhankelijk worden voor jou? Hoe ga je daar mee om? Op wie van je sociale netwerk zou je kunnen terugvallen indien je zorgbehoevend wordt?

Goede raad voor de toekomst:

Welke wijsheden zou je willen overdragen aan de toekomstige generaties?
Hoe zou je de zin afmaken die begint met 'het leven is voor mij...'

Aandachtspunten

- Zijn de personen die vernoemd worden in dit deel ook terug te vinden in de drie cirkels? Is hun plaats duidelijk?
- Formele diensten uitleggen bij de vraag: Formele diensten worden aangeboden door professionals die daarvoor opgeleid zijn en betaald worden. Voorbeelden hiervan zijn verpleegsters, dokters, kinderverzorgsters... Informele zorg wordt aangeboden door mantelzorgers en vrijwilligers. Dit kunnen broers, zussen, kinderen, kleinkinderen, neven, nichten, mensen die vanuit een organisatie één keer per week gezelschapspelen komen spelen... zijn.
- Dit onderdeel duurt 15 – 20 minuten

Bijvragen

- Wie is je belangrijkste contactpersoon op dit moment? Hoe zal dit denk je evolueren? Leg uit
- Welke rol spelen formele diensten in jouw leven (in de toekomst)?
- Hoe zullen je sociale relaties evolueren denk je? Hoe vaak denk je mensen waarmee je een relatie hebt te zien in de toekomst? Hoe intens zullen die relaties zijn in de toekomst. Welke reden geef je aan je voorspelling?

Reflectie

Dank je wel voor dit interview. Op dit moment rest me nog slechts één vraag: veel van de verhalen die je vertelde gaan over niet-alledaagse gebeurtenissen. We praatten over hoogtepunten, dieptepunten, de toekomst etc. Aangezien niet veel mensen hun levensverhaal delen op een regelmatige basis, vraag ik me af of je zou kunnen reflecteren over hoe dit interview vandaag voor je was. Wat waren je gedachten en gevoelens tijdens het interview? Hoe denk je dat dit interview invloed op jou heeft? Heb je nog iets te vertellen over het interview? Hoe vond je het interview? Heb je nog iets toe te voegen aan het interview? Wil je nog iets zeggen?

Instructies voor interviewer na het interview

- Napraten
- Bedankje
- Is alles ingevuld (korte vragenlijst, informed consent...)
- Sneeuwbal methode: kennen zij nog andere zestigplussers die ook kinderloos zijn? Aandacht voor de doelgroep waar je nog niet veel personen voor hebt
- Maak een kort verslag van het interview. Wat is je bijgebleven van het interview? Wat viel er op? Ging het goed? Wat ging er goed? Wat ging er moeilijker? Wat neem je mee naar volgend interview? Reflecteer over het interview, dit komt enkel je onderzoeksproces ten goede.
 - Zijn er bvb. (su)topics die je mist?
 - Is de volgorde goed van de vragen?
 - Zijn er overbodige vragen?
 - Zijn de vragen duidelijk of moet je ze vaak opnieuw stellen?
- Wacht niet te lang met het uittypen van het interview, het zal makkelijker gaan als je dit zo snel mogelijk na het interview doet.

Bijlage 4: Overzichtstabel

hoofdstuk	1	2	3	4	5	6	7
Beschrijving							
Concentrische cirkels: kwantitatief							
Concentrische cirkels: sociale steun							
Concentrische cirkels: voldoening							
Kinderloosheid Verschillen, gelijkenissen, voordelen, nadelen							
Sleutel scenes							
Hoogtepunt							
Beschrijving							
Wie?							
Sociale netwerk							
Dieptepunt							
Beschrijving							
Wie?							
Sociale netwerk							
Keerpunt							
Beschrijving							
Wie?							
Sociale netwerk							
Toekomst							
Steun en sociale relaties							
Zorgbehoevendheid							

Bijlage 5: Mail voor organisaties

Beste

Mag ik me even voorstellen? Ik ben Nele Leeten, master Agogische wetenschappen aan de Vrije Universiteit Brussel. Wie master zegt, zegt thesis. Mijn thesisonderzoek gaat over het sociale netwerk van 60-plussers die geen kinderen hebben. Aangezien uw organisatie dagelijks in contact komt met deze doelgroep, leek het me een goed idee u te contacteren.

Onder begeleiding van promotor Prof. Dr. Liesbeth De Donder onderzoek ik hoe het sociale netwerk van kinderloze ouderen eruitziet. Ik onderzoek welke steun deze ouderen krijgen, hoe tevreden ze zijn over hun sociale netwerk en hoe het sociale netwerk evolueert doorheen de levensloop. Om dit te onderzoeken heb ik twaalf ouderen nodig die Nederlandstalig zijn, ouder dan 60 jaar en bereid zijn hun levensverhaal te delen in een eenmalig interview.

Specifiek aan mijn thesisonderzoek is dat ik op zoek ga naar ouderen zonder kinderen. Kinderloze ouderen zijn 60-plussers die nooit een kind gehad hebben. Ouderen met overleden kinderen, stiefkinderen of adoptiekinderen worden niet meegenomen in het onderzoek. De kinderloosheid mag zowel een bewuste keuze als onbewust zijn. De keuze voor deze doelgroep was bij mij snel gemaakt omdat ander onderzoek hier vaak te weinig oog voor heeft.

Kinderloze ouderen bereiken is voor mij een hele uitdaging. Ik ken zelf geen kinderloze ouderen dus daarom probeer ik deze doelgroep te bereiken via Facebook, apotheken, rusthuizen en ook ouderorganisaties.

Ik vroeg me af of jullie de mogelijkheid hebben een oproep te doen om deel te nemen aan mijn thesisonderzoek? In bijlage vindt u de affiche (jpg. en pdf.) die ik verspreid in kader van een respondentenwerving. Het zou super zijn moest u deze kunnen opsturen via een nieuwsbrief, Facebook, een papieren tijdschrift of... Ik dank u alvast om dit thesisonderzoek mee te doen slagen!

Contacteer me gerust indien u nog vragen/ opmerkingen/ bedenkingen... hebt.

Met vriendelijke groeten

Nele Leeten

0489/10.52.43

Nele.leeten@vub.be

GEZOCHT: Kinderloze 60-plussers

Voor een
thesisonderzoek
aan de Vrije
Universiteit
Brussel

*WOON JE IN
VLAANDEREN
OF BRUSSEL EN
HEB JE GEEN
KINDEREN?*

Meer weten?
Contacteer Nele Leeten
nele.leeten@vub.be
0489/10.52.43

Bijlage 7: Uitgetypt interview

De interviewer = vetgedrukt

De geïnterviewde = normale tekst

Uitgetypt interview Gerard

Oké dan ga ik beginnen met de eerste vraag: euh wat is de vroegste herinnering uit uw leven? De vroegste... Die ik mezelf herinner of die ze mij verteld hebben? **Die u zichzelf herinnert ja.** Ah ik denk... pff hmhm ja dan moet ge nog ja ge herinnert u wel een aantal dingen maar niet het juiste levensjaar ik bedoel ik herinner me wel als ik klein was dat ik eens in de hof een bijensteek opgelopen heb maar... dat is een herinnering maar ik herinner mij ook goh ja dat het eens gesneeuwd heeft ook. Maar ik durf niet meer zeggen of dat die bijensteek op mijn drie jaar was en dat sneeuwen op mijn vijf jaar ja dat weet ik niet, niet juist he euh maar de vroegste herinnering... ja... dat zal zoiets dat zal dat geweest zijn denk ik. Dat is zo bijgebleven van ai dat heeft pijn gedaan en pff sneeuw die... **en rond welke leeftijd schat u dan dat dat is gebeurd?** Goh... ik schat rond drie vier jaar want we zaten in het gazon ja ik denk rond drie vier vijf jaar **en wie was er bij u toen die bijensteek gebeurd is?** Ah dat zal mijn ma geweest zijn he. Die zal de eerste hulp bij bijensteken toegepast...

Oké als we nu vertrekken vanuit die eerste herinnering en ik vraag u om euhm uw leven op te delen in eigenlijk verschillende hoofdstukken. Welke hoofdstukken zouden dat dan zijn? Het mogen er tussen de twee en de zeven zijn. Hoofdstukken goh kleuteronderwijs, lager onderwijs... **is dat dan één hoofdstuk of twee hoofdstukken?** Nee twee feitelijk omdat dat twee verschillende scholen zijn en ik ook mij alle twee herinner ale ja dus... en dan euh middelbaar onderwijs mijn euh... ja ge zit dan ja jeugd ja echt opdelen: jeugd... euh jeugdbegeleiding hoger onderwijs dat loopt zo wat in mekaar eigenlijk. Jeugdbeweging herinner ik mij als als een blok euh... **en loopt dat dan vanaf uw middelbaar of in het hoger onderwijs of in alle twee?** Vanaf het middelbaar he, ja he vanaf 12 jaar tot de leiding en daartussen komt dan het hoger onderwijs en dan ja dan een lange periode van gehuwd zijn he en dan ja uw werk ja een periode van werken, legerdienst herinner ik mij ook. Ik zal al ver aan zeven zitten zeker dan. En dan de pensioenstelling en de de voorlaatste fase (*lacht*). **dus kleuter lager dan middelbaar, hoger onderwijs hoger onderwijs, dan legerdienst ja legerdienst werk pensioen pensioen gehuwd zijn ale ja dat is toch ook een blok die ge dat toch ook ja.**

En welke herinneringen hebt u dan aan dat hoofdstuk kleuter? Dat dat bij de nonnekes was. Ah ja ma ja en dat ge daar nog in het kolenkot kon vliegen euh... ja de middagslaap... armen kruisen en hup een half uurke slapen zeker. Nu liggen die op bedjes of weet ik het of ja wat dat ik mij nog herinner ja dat is bijvoorbeeld dat er klak klak klak en een soort van om naar de klas te gaan he mooi in de rij op twee rangen zo klak klak klak en ge stapte. Dat de mama's aan het hek stonden en dat ze daar niet door mochten. En nu ja maakten we geen problemen he maar ik ik zie dat nog voor mij dat ze stonden te zwieren als wij door de nonnekes opgevangen werden en en dus euh dat is zowat van het kleuter. **En was uw mama altijd diegene die u naar school bracht?** Ja ja ja. In de tijd was dat nog op het stoeleke achteraan op de fiets afzetten ja.

En wat herinnert u zich van uw lagere school? Lagere school... euh voorbereiding op de eerste euh de plechtige communie euh dus de leerkrachten, een aantal leerkrachten euh dat dat is dat euh... de twee laatste jaren was in in aparte hoe moet ik het zeggen? In een aparte vestiging dat ge nog bij blijft dat was een ja driehonderd vierhonderd meter van de hoofdschool. Dat was wat men vroeger zei dus voor de dan had ge ge had de rijke broeders en de arme broeders. De rijke broeders waren diegenen die konden betalen om om om les te volgen maar zij hadden ook de arme broeders waren dus gasten die geen geld hadden die kregen ook onderwijs maar dat was iets minder. Maar dat was een aparte maar dat was niet meer bij ons he maar alleen daarmee die klassen bestonden nog en daar werd het vijfde en zesde lager lesgegeven dus dat is mij bijgebleven. Daar hadden ze nog een zevende studiejaar en een achtste studiejaar. **Ah ja amai** ja dat was nog de tijd wie dat het zevende en het achtste deed daarachter ging ge werken he ge waart veertien jaar en daarachter ging ge goch naar een metser of ja... de bouw of of of euh of in een garage gaan werken of ik weet niet wat die. **Maar u heeft dus verder gestudeerd in de plaats van dat zevende?** Ah ja ja ja ja he dus na het zesde na het zesde lager dan naar het middelbaar he ale. **En had u vrienden op school dat u zich herinnert?** Tuurlijk ahja ik moest toch katekwaad uitsteken (*lacht*) ah ja er waren er die nog later ook die ge die ge mee blijven dragen zijt soms wel volledig uit mekaar gegroeid maar toch die ge nog eens tegenkomt. Ja XXX (woonplaats) ik noem dat een groot, groot boerendorp he. Dat is geen grootstad men denkt wel dat het een grootstad is maar... awel ja ik herinner mij nog een aantal voornamelijk wel leerkrachten ale dus en een aantal vrienden waar dat we dan ook in de jeugdbeweging mee samen zaten he. **Hmm en wat deed u in uw vrije tijd buiten jeugdbeweging?** Pff... ik we woonden dicht tegen de velden, het veld in en ging ik kikkerdril gaan vissen en gaan wandelen met de hond en... maar echt... hmmm jeugdbeweging goh ja naast ons huis was was er nog een open wei dat we zeggen dus een weide waar dat we op ging spelen met de gebuurjongens en en de rode Ridder en cowboys en indianen en en ja... dus met met ja pijl en boog en dat we zelf ineenstaken en euh... maar echt niet geen euhm... gelijk dat het nu is, geen muziekacademie of of of gaan sporten he tegenwoordig of of euh ja dat in die tijd was dat er wel maar ja ik denk dat dat heel beperkt was. In de tijd wie naar de muziekschool ging dat was zo meer de de hogere klasse ale ge ging zo ja wat ging ge met muziekschool doen? Voor wat was dat? En dan wat ik mij wel herinner dat mijn mijn dat ik dus niet naar de muziekschool feitelijk mijn mama wilde dat feitelijk niet. Waarom? Haar vader was in in euh... de XXX (vereniging) dus een euh ja ale hoe noemen we het, fanfare geweest lang ik heb hem geweten als klein kind ook geweten dat hij dus ja ale. Maar als het XXX (feest) was of het was eens dan ja dan dronken ze een pintje en maar mijn grootvader was een... ge hebt soorten van mensen van als ge te veel gedronken hebt he. Er zijn er die agressief worden, er zijn er maar hij, hij hij begon dan te schreien naar het schijnt en ik zal het nooit niet meer doen en ik beloof het maar ja als het dan terug XXX (vereniging) was. Maar dat is bij haar als kind waarschijnlijk bijgebleven en ze dacht van als ik naar de muziekschool zou gaan van oei hij gaat ook bij de fanfare en ook pinten pakken. Ik heb dat wel gedaan maar als ik in XXX (stad studeren) zat. Nee geen geen echte typische hobby's buiten de jeugdbeweging en ja het met de gebuurjongens, met de gebuurmeisjes ja af en toe he als het vakantie was gaan spelen de woensdagnamiddag. Alhoewel ja ik weet nu niet goed... of dat we woensdagnamiddag vrij waren want we hebben nog een periode gehad euhm dat wij vijf volle dagen les hadden en dan is dat veranderd naar de woensdag namiddag vrij maar wel de zaterdag morgend, mijn eerste twee jaren in het middelbaar nee zelfs in euh in de A2 euh was er de zaterdagmorgend nog les in de plaats van dus wij hadden 40 uur les he, 40 uur van 50 min. Dat is wat anders als nu he **ja** (*lachen*). Goed ja

Oké en dan euhm uw middelbare schoolperiode, hoe zou u die omschrijven? ... woelig ik ga het zeggen ik ben feitelijk maar zo beginnen te beseffen dat ge ook moest leren in de laatste, het laatste jaar en het ervoor (*lacht*) ging ik naar school en ja ik ben eens blijven hangen ook euh ik heb het lager middelbaar secundair, algemeen secundair gedaan dan ben ik naar technische A2 gegaan euhm... maar meer ook jeugdbeweging dan als ik 16 jaar was ja ook cursus gevolgd voor monitor en zo dan 17 jaar ja... kampen beginnen doen en dan euh. Ja wat dat ik nog euh in het middelbaar hm... een tijdje gevoetbald, ook wat competitiezwemmen gedaan, scholencompetitie he zo niet niet in XXX (woonplaats) interscolaire zwemwedstrijden een paar medailles gehaald en voor de rest ja het klas-sieke naar school gaan euh leren soms wat laat aan begonnen maar dat was gewoon ja dezelfde dingen als jeugd he, eens experimenteren. Eén van de eerste groeperingen van IRA hebben wij gedaan dat bestond dus niet he ik bedoel. We hebben zelf bommekes gemaakt he in de les van fysica hadden we zwart buskruit leren ale de samenstelling dus we moesten experimenteren he. Dus ja dat hebben we nog gedaan he. Dus dat was zwavel euh salpeterzuur, houtskool he in een oude koffiemolen kunt ge dat heel fijn laten maken waar dat ge koffiebonen en daar dan in een doosje en daar dan ja dat gaf een dat gaf vlammen he dus experimenteren he gelijk euh. **En met wie was dat dan dat u dat deed?** Euhm met een paar schoolkameraden he waar dat we dan ook mee in de jeugdbeweging zaten dus ge had jeugdbeweging dat was 's zondags namiddag. Tot ons 16 17 jaar gingen we daar in leiding... maar dan tegelijkertijd de cursus gevolgd bij de CM dat was zo de cursus he monitor de cursus voor monitor en ja dan had ge ook een brevet dat ook geldig was in jeugdleiding waar dat er ook opleidingen waren voor jeugd ale in in KSA of scouts die hadden ook al opleidingen als monitor maar die van de CM waren wel gekend dat was een ganse week dat was euh... En voor de rest ja de eerste kalverliefde ja wat is dat dan er is een meisje en zo mee naar huis rijden en en maar ale ja zeg maar. **En de mensen waarmee dat u uw animatorencursus heeft gedaan, waren dat er dan ook van de jeugdbeweging of?** euhm... der dat was een een mengeling. Ge kreeg wel, hoe moet ik het zeggen, dat was gekend de monitorenopleiding was gekend van de mutualiteit en ik volgde een technische richting. Dat was heel abnormaal dat iemand die technische deed ook de monitoren dat waren allemaal gasten van het college van van de broeders die die volgden maar ja euh... er zaten er een paar van de jeugdbeweging bij ook omdat de leiding, de hoofdleiding toen zei ale ja als ge de kans hebt, volgt die cursus euh ge scheidt ge kreeg twee dikke boeken van Van Rooy he, jeugd jeugd euh hoe heette dat nu weer? De ene was een ganse boek over de agogie, over de kleine over de 10-jarige (*lacht*) ale ja de kenmerken van 10-jarigen ale ja maar de tweede was dus een volledige boek met spelletjes in en en en dus die ge kon gebruiken om van alles uit te putten he die om uw kamp ja in te richten ale ja voor te bereiden he dus maar er waren er wel een aantal. Maar ik ben aan het denken, zoveel van jeugdbeweging zelf dat ik weet... het werd aangeprezen maar toch was het bleef ge apart he. Jeugd-beweging dat was altijd nog iets anders dan de vakantiekampen van de CM. Ja jeugdbeweging dat was tentenkampen, dat was sjonnen, dat was, de CM was in een gebouw he. **Ja** ja

Oké en dan nadien bij uw hoger onderwijs, hoe zou u die periode omschrijven? Moeilijk (*lacht*) goh ja toneel gespeeld, film gemaakt hm... ja dat was dus buiten buiten ale schoolse niet het was het was ingericht door onze pedagoog hebben we een film gemaakt euh een toneelstuk gespeeld euh... **amai wat heeft u dan gestudeerd?** Het euhm ja electromechanica **amai** maar we hadden dus ook

we hadden ook pedagogische vakken dus een een een euh ja en onze ja we vonden dat plezant met de studentenclub he dus euh... en dat was redelijk... ja dat was niet gelijk nu dat er een film gemaakt wordt he. Dat was nog super8 dus he pedicule he dus dus euh geen geen video of geen dingen he dat was nog euh eh en dus en en zijn we nog rond aan het reizen ale ja die had dan connecties en in een kasteel wisten gaan opnemen en en euh... toneel gespeeld. Dat was heel plezant vooral de repetities. Ik moest maken dat ik de laatste trein terug naar XXX (woonplaats) had of ik kon blijven slapen bij de ene of de andere op zijn kot euhm... en voor de rest ja... ja vakken leren blokken, brossen (*lacht*), studentenactiviteiten he studenten ja cantussen en en. Wat herinnert ge van uw studententijd? De ene leerkracht wist ge dat ge daar al eens kon zeggen ik ga niet. Ik heb geen zin of of of ik blijf in XXX (stad studeren) blijven hangen. Bij de andere wist ge oei die doet haar censies ik moet maken dat ge er zijt en voor de rest ja dat was zo wat ik denk het klassieke studentenleven. Geen uitschieters maar... ale voor een technische richting wel die twee uitschieters die twee film maken en euh en dat toneel dat was euh dat zijn azo speciale dingskes dat ge blijft onthouden. **En bleef u dan hangen in XXX (stad studeren) met uw klasgenoten?** Ja ja eh naar XXX (stad studeren) euhm naar de Paardenmarkt he dat was ons uitgangsbuurt he, studentenkelders **oké en zat u dan ook nog in de jeugdbeweging?** Euhm ja... euhm... nog twee jaar twee jaar twee jaar en een half ja niet meer dan nog nog ik denk nog twee jaar in leiding als ik goed dat is zo wat een duistere omdat ge... ge leeft ik bedoel ge weet niet juist niet meer euhm... ik heb dan nog wat kookouder geweest ale kamp op kamp meegeveest voor te koken maar geen leiding meer gegeven dus dus en dat zal zo tot mijn 4 25 jaar geweest zijn **ah ja amai** ja en dan was het gedaan ale ja dan dan euh beginnen zoeken naar werk ale ja in het onderwijs terechtgekomen en dan legerdienst.

Ah ja dus u heeft eerst gewerkt en dan heeft u? ja een jaar, een jaar en een beetje. **Ah ja oké.** Ja **en dan nadien heeft u legerdienst gedaan.** Ja **Waar was dat?** In XXX (land legerdienst) he eerst euh twee maand, drie maand in Leopoldsburg en dan was het nog euh... euh negen maand XXX (land legerdienst) in XXX (plaats legerdienst). Dat is een schone tijd geweest. Ik heb daar geen, geen ale ja dat was dan ook euh als euh... reserve-onderofficier. Officier wilde ik niet doen hoewel mij dat gevraagd, wie dat geleerd gestudeerd had hadden ze graag voor wat opleiding leidinggevende functies in het leger ook maar dan dan ja mensen ik ken nu al als ge dat doet dat is 15 maand en dan gaat ge juist erbuiten vallen om terug in een schooljaar te beginnen he dus dan zou ik maar in oktober afzwaaien he. Ja doet dat niet hoewel ik had vree vree veel goesting ik had het goed in het leger, ik zeg dat rechtuit. Dat was ook een euh een kleine eenheid he ik bedoel ik was bij de XXX (eenheid) dus dat is als ge alles optelt ons compagnie was een een ik denk een 55 mensen **amai** ja waar dat er dan he als ge in het leger als ge van die houdt dan zit ge er met piotten... euh dat zijn kamers van van 120 gasten en bij ons was dat ja onderluit dan euh als onderofficier lagen we met twee op een kamer en dus de... de... ik zal zeggen de piotten, he de gewone soldaten die lagen met vier op een kamer dus dat was dat was echt een tussen aanhalingstekens een familieband, he iedereen kende iedereen. **Ja** een voorvalleke was bijvoorbeeld als wij ik had dus drie maand voorbereiding gedaan in Leopoldsburg, een opleiding en en ik weet nog goed, ah ja ik was ik 24, 25 wacht ze euhm van 75, 76... ja 25 en euhm ja fysisch deed ge nog wel wat maar het school was aan het voorbij en het hoger onderwijs dat trok op niet veel en dus kwamen we in Leopoldsburg en we moesten dus we kregen ons broekje, turnbroekje van het leger. We moesten dus een kilometer lopen. Geen kat die dat volhoude he. Iedereen was steendood, kapot maar achter drie maand liepen wij 12 kilometer rustig op een rustig tempo.

Dat was training ale dus gewoon maar ik weet nog goed als we in XXX (land legerdienst) toekwamen de tweede dag dat was een dag was het parade. Dan moest ge proper in orde zijn en de schoenen gepoetst en de gespen en en dan de andere dag was het lopen, gewoon fysisch lopen he. Maar iedereen liep mee dus van gans de kazerne van de tank dus met 55 man liepen wij in blok maar dat was dus juist op en af en dat waren we niet gewoon. Leopoldsburg dat is zo plat dus op die helling pff jong dat was corvee en ik liep, iedereen liep... in zijn turnbroek en en T-shirt en ik zeg tegen pff wat voor een onnozelen vindt dat uit was ik dus al lopend aan het zeggen. Wat een onnozele vindt dat uit van pff dat bergop en dat bergaf. Bij ons zijn er een paar en de volgende dag was het de eerste keer parade en we stonden daar allemaal en en de kolonel passeerde, dus de hoogste baas. Dat was die waar ik tegen gezegd had wat voor een onnozelen heeft dat uitgevonden dus hij was feitelijk de grote baas. Ik wist dat dus niet he dus die keek naar mij die moest zo eens lachen van en ja dat zijn zo een dingskes die ge wel bij blijft houden. Goed ja, ik zen aan het afdwalen denk ik. **En mocht u dan in tussentijd ook naar huis komen af en toe?** Ja wij mochten naar huis euhm als ik begonnen ben met legerdienst wist ge niet wanneer dat ge naar huis mocht maar daarna is de euh is de wet gekomen dat ge minstens één keer per maand naar huis mocht, maar ge kon evengoed op 1 februari naar huis mogen, ale een weekend. En dan februari dan had ge u en dan einde maart, dan waart ge nog twee maand in XXX (land legerdienst) geweest zonder dat. Verstaan? Ale einde maart zat ge een periode van maar ge waart dus elke... maar ik had er geen behoefte aan ale ik bedoel ik ben twee keer met de DV wacht hoe heette die weeral de DVT dat was een speciale trein die van XXX (land legerdienst) met alle soldaten die naar huis mochten maar die kwamen van alle garnizoenen over gans XXX (land legerdienst). Want ge zat daar dan nog met de bezettingszone he, ge zat daar dan nog volledig met dus de muur en het Russisch gevaar he het het communistisch gevaar dus echt ge zat daar echt met Belgische kazernes, Engelse kazernes, Canadezen, Amerikanen euh... die zaten daar allemaal gekazerneerd voor voor moest ge ale ja moest het communistisch het was echt de koude oorlog dus dus er was geen oorlog maar het was wel op gespannen voet dus euhm dus er was ook een trein die alle weken van van XXX (land legerdienst) naar naar België reed en van de zondagavond van België naar XXX (land legerdienst) waar dat dus alle soldaten die die vrij die konden dus daar gratis mee naar huis. En dan moest ge wel in Brussel zien dat ge thuis geraakte. Wat ik maar twee keer heb gedaan... euh... en ik ben ik een paar keer met een luitenant en die met zijn ouders reed die woonden in de in de Limburg ergens en dat mijn pa dan gaan ging halen ale maar dus voor de rest dat ging heel snel voorbij. Goh we zijn eens ik zat in het koor he ja de aalmoezenier had daar een koor en die kwam zijn koorknappen ronselen ale ja. Ik zeg ja dat is dat is ook eens iets anders, dat breekt de klassieke dingen euhm... de commandant die was ook die zat in in in ale leiding niet meer maar het bestuur van de scouts daar ter plaatse in XXX (plaats legerdienst) van de Vlaamse ale dus de Nederlandstalige scouts en die had gehoord dat ik in de jeugdbeweging zat en die heeft mij gevraagd wilt gij van tijd tot tijd als een leider ziek of dit wilt gij inspringen? Dus ik heb een keer of... 10 12 zeker mee geweest gewoon de zondag namiddag hup de kazerne, mocht ik buiten euh dus dat is meegedaan als leiding spel spelen in het bos ale ja dat is dus mijn legerdienst is feitelijk redelijk snel ale ja drie maand Leopoldsburg en dan negen maand XXX (land legerdienst) dat gaat snel voorbij he ja dat gaat rap voorbij he als ge dat beziet.

En dan na uw legerdienst heeft u dan hetzelfde werk terug opgenomen? Ja euh... dus ik had ik ben pff... ja ik had gesolliciteerd als studiemeester in mijn oude school ja ik moest. In die tijd was

het. Nu vraagt men achter techniekers he als ge kijkt alles wat met chemie of met mechanica al wat dat men vraagt erachter men heeft er te weinig maar was die markt wat verzadigd en god ja ik had dan ook als monitor een opleiding en en en dan euh... met mijn oudleraar die dan ale ja ben ik in het school begonnen. **Ah ja en dan** en dan heb ik mijn carrière gemaakt in het onderwijs **ja en bent u altijd dan op die school blijven werken of heeft u ook nog ander werk gedaan?** Euh ik ben op het XXX (vroegere naam school) dat is dan een XXX (huidige naam school) geworden, maar dan heb ik nog eens examens ale een jaar cursus gevolgd voor boekhouden en dan ben ik op het Atheneum als ale... men noemt dat euhm... ja als econoom als rekenkundige ik zal zo daar heb ik mij dus ik die pff technische opleiding gedaan had, niet eens een pedagogische opleiding en uiteindelijk als als boekhouder geëindigd waar dat ik vroeger een hekel aan gehad heb aan boekhouden maar ale goed... ja maar ik heb dus feitelijk een vlakke carrière ik ben dus niet naar niet van de industrie en dan terug naar dit of dat ik heb altijd in het onderwijs gestaan maar wel twee scholen. **Oké dus** Ah ik ben mijn, ik ben mijn carrière gestart feitelijk als intern studiemeester in pff maar dat was maar zes weken he in wat was het weer, euh XXX (plaats) niet goh ja wat was dat nu? Tegen, het eerste wat ik onthouden heb dat was tegen de brouwerij van den Duvel. Daar heb ik leren Duvel drinken. Dat was hier niet bekend, dat was niet bekend. En een anekdote was dan dat ik euh ik kwam daar binnen als intern studiemeester dus ik ja dat was pff ik was ik... ja hoe moest ik doen ja dat waren de studenten ale de studenten euh dat waren ook de studenten van het middelbaar ale studenten euh leerlingen he want studenten is feitelijk maar in het hoger onderwijs maar euh... en de studiemeesters van de overdag die hadden gezegd ale jong ge moet eens meekomen gij begint de woensdag namiddag moesten wij 's avonds en en he het was daar voor in een internaat dat ik aangesteld was en die pakte mij mee ale hup café we waren met zes en en iedereen gaf een rondje he. Maar iedereen dronk, iedereen gaf een rondje Duvel. En we kenden dat dus niet he ik had ik ik denk op vijf Duvels ik ben dus op het internaat gekomen ik heb mij daar op een zetel. Dat is bijgebleven he. Ik heb me daar op een zetel gelegd, ik ben daar gewoon in slaap gevallen. Die leerlingen die hebben daar hun huiswerk zitten maken ik ben om wakker geworden om een uur of vijf en daarvan dat is ook een anekdote dat ge blijft onthouden als ja jongens het is hier een vree in het school ze. **(lacht)**. Ma dus Duvel was dus, nu is dat overal bekend he maar vroeger was dat enkel echt een streekbier. Hier in XXX (woonplaats) niet bekend, ge kon het zelfs niet krijgen op café. Maar goed ja **en dan euh in uw vrije tijd wat deed u dan terwijl u werkte?** Vrije tijd euh... ik zat ja een stuk... ja een peizen he... ik zat een stuk in mee in de opleiding van monitoren. Ik ben dat blijven doen he tot tot ouderdomsdeken bij wijze van spreken. Cursussen voorbereiden, cursussen dan beginnen geven ook in de Paasvakantie euhm tussentijdse activiteiten inrichten voor monitoren ook. Terugkomdag euhm... euhm... ik heb dan een paar specialisatiecursussen gevolgd. Euh de vrije tijd in de grote vakanties praktisch deed ik twee drie kampen met tienjarigen dan met 17-jarigen Zwitserland euhm. **En altijd met de CM of ook met andere organisaties?** Euhm nee met de CM ja toen was het zo ge zat in die in die... euhm en voor de rest vrije tijd ja... pffepfzmpf eens weggaan maar dat was nog niet zo jeugdbeweging ook een stuk nee alhoewel dat was gedaan he. Wat heb ik gedaan in mijn vrije tijd...? 's Zondags wat uitslapen, 's zaterdags eens weggaan maar echt zo in die tijd was het nog zelfs als ge 4 25 waart maar ja dan was het al en daarvoren als ge wegging om 12 uur moest ge thuis zijn he. Nu nu beginnen ze om 12 uur uit te gaan of wat is het of het scheelt niet veel euhm... euhm... ja... feitelijk mij bezighouden boeken lezen euhm... pff natuur veel veel mee bezig gehouden. Gaan wandelen in de natuur omdat wij woonden dus ale ik ging rechtover eens naar de volgelkes gaan kijken ik kon en en ale zo euh... ja en als we getrouwd waren ja gaan

kajakken ja dat is juist onze kajakperiode. Zelf nog kajaks in mekaar gestoken. **Amai** euh... heel gezond niets van afzuiging en we zijn wij daar met glasvezel bezig geweest met euh... wij hadden dus ja we hadden dus wel een kajakclub maar een beperkt, zo wat een avonturierskajakclub waar dat we nogal eens uitstappen mee deden en nogal euh... in primitieve omstandigheden in openlucht slapen zonder tent of iets met juist een dekentje of een slaapzak en en en.... En de en in de sneeuw gaan slapen ale zo dus wat, hoe moet ik het zeggen zo wat Robinson Crusoe of zo wat dingen gaan uittesten natuurlijke dennennaalden, thee maken met boomschors, vuur maken ale ja dus dat hebben we wel gedaan als als club zo tot we pff denk ik een jaar of 8 29 waren maar dat. Ja ik ben wel nog veel gaan kamperen zelf maar dan met een tent en op een camping. Maar we hebben toch een paar keer wisten wild gaan kamperen, dat was geen probleem ook in Frankrijk het is maar het is in een watervalleke gaan douchen, ijskoud water euh... **en wanneer bent u getrouwd?** Ah op mijn 27^e he 27^e. Ga gezocht en gezocht en (*lacht*) neenee ja ik heb wel eens kennis of meisjes maar uiteindelijk op 27 jaar euh zijn we gehuwd.

En hoe zou u uw periode nu omschrijven? Dus uw pensioen? Nu? Druk maar anders druk ale ik bedoel de druk zit er niet meer op van ja. Als ge gaat werken is het zeven uur, kwart voor zeven loopt de wekker af he ontbijten en naar school. Het was hier maar achter de hoek maar ja naar school. Nu zijn we nog met van alles bezig maar het is minder ale ja stresserend zou ik zeggen euhm we zitten met met de XXX (vereniging) zit ik in het bestuur om te organiseren, ik zit nog in het XXX (vereniging), de XXX (vereniging) euhm pff... ja de XXX (vereniging) ale een aantal ge zijt bezig he met vanalles en nog wat he euh... maar het is minder. Ge kunt uwen... ge kunt uwen tijd wat beter indienen. Alhoewel soms is het ook eens hectisch he dat ge zegt goh dat moet nog in een verslag dat af moet zijn toeme ja dat moet ik nog maken maar... ja het is ook vrijblijvend he. Ale vrijblijvend als ge u engageert engageert ge u maar als ik morgen zeg jongens ik stop ermee kijkt het is mijn laatste jaar dat ik doe dan dan kunt ge ook zeggen het is uw laatste jaar. Op uw werk kunt ge moeilijk zeggen bon seg ik stop ermee ik ga op pensioen of zo iets he... ja... **oké** en gewoon de hof he en mijn kiekens proper houden (*lacht*), het kiekokot uitkuisen en ja wat doet ge nu. Wat meer in de hof onderhouden euh eens gaan wandelen, met de familie gaan wandelen. Ja zo van alles op reis gaan, weekendje weg eens wat langer. Ge kunt ook meer... op reis gaan als ge wilt tegen vroeger als ge in het onderwijs stond was zat ge in uw vaste vakanties. Nu kunt ge eens kiezen alhoewel ja soms is het ook ja maar dat gaat niet want dan is er een grote activiteit van die vereniging dan moeten wij maar ja... **ja oké**

Euhm nu ga ik u eigenlijk een cirkel geven en mijn eerste vraag is euhm als we terugkeren naar uw eerste periode dus de kleuterklas, euhm wie dat u eigenlijk het vaakst zag. Wie dat u het vaakst zag, mag u in de middelste cirkel plaatsen en wie dat u het minst vaak zag maar waarmee u wel een band had dus wie dat wel belangrijk was voor uw sociale netwerk mag u in de buitenste cirkel plaatsen. Ik heb kaartjes mee als u wilt. Daar staan al grootvader euh vrienden van school euh zus, broer. Ik weet niet, had u broers of zussen? Eén zus awel burens dus het mag meer dan ene persoon zijn die ge erin schrijft? **Ja of u mag ook gewoon de kaartjes leggen, wat u zelf wilt ah ja maar ja dan moeten ze dan moet je er een foto van maken dan. **Ja** tis kleuter he of lager he? **Euh de kleuter ja uw eerste hoofdstuk. Ja ook huisdier euhm.** Ah ja het is juist pff... en ligt moeder hier of? **euhm...** ja huisdier ook ja alle dagen euhm **welk huisdier had u?** een hond en ah ja als kleuter he een hond. **Hier ouder ja u mag er zelf nog moeder of****

vader onderschrijven als u wilt. Ja dat ja moeder zag ge meer, vader was gaan werken he ale ale die zag ge ook maar niet die dat ge echt ale bijna 's morgens, 's middags 's avonds zag dat was uw moeder. Die kwam ons die deed ons naar school en die kwam ons terug brengen en 's middags kwam ge naar huis eten, s' morgens en 's avonds en de hond die zag ge dan ook he. Die kwam eens goeiedag zeggen of die kwam eens snuffelen ale. En vader zag ge feitelijk maar 's avonds he. **Hmhm** als we wat ouder waren 's morgens ook omdat ge dan vroeger opstond. Ge stond dan wel mee op vroeger ale ik weet nog dat mijn moeder om om ik denk zes uur, half zes opstond voor voor de stoof aan te maken he, chauffage was er niet he dus dus de kachel werd aangemaakt en dan vader was hem aan het scheren op de badkamer zonder chauffage met met ja met heet water van de moor van het van het kookvuur he dus en dan was die feitelijk al vertrokken want die ging met de bus en met de trein naar het werk. Die werkte op XXX (werkplaats vader) dus die was om ik denk om half 7 was die weg he. He die begon om half 7 he en dan de bus en dan de trein, het was nog een stoomtrein he. Dus nu zijt ge op op op als hij goed doorrijd op op ik denk 15 minuten 18 minuten XXX (woonplaats) XXX (stad studeren) direct maar toen ik denk dat ge toen een uur onderweg waart he want die stopte in XXX (plaatsnaam) en en in euh in XXX (plaatsnaam), XXX (plaatsnaam) dan die had hetzelfde de treinen die stopten toen had ge nog een station XXX (werkplaats vader) dat nu niet meer bestaat omdat XXX (werkplaats vader) bestaat maar dus twee keer 's ochtends stopte die aan XXX (werkplaats vader) en 's avonds stopte die ook twee keren voor de mensen die allemaal werkten daar om die mee te pakken. Dus mijn vader was denk ik ja om half zeven de baan op he. **Amai** en 's avonds zagen we die om denk ik zes uur, half zeven kwam die thuis he. Goed ja we gaan hier. **Ik heb hier vader en moeder ondertussen ook opgeschreven.** Ah ja dan **ja als u wilt ik heb nog blanco kaartjes dus ik kan er altijd mensen bijschrijven.** Ja maar dat is **en hoe was de band met uw zus?** bwa mekander plagen he... pff wat doet ge als ge met twee zijt? Mekander niet kunnen missen maar mekander plagen. Die kleine zus en ik grote broer dat is die was ik was ah je het staat hier al he zus... euhm zij was veel meer conscius ale ik bedoel als we iets ja wat deden we ik had kattekwaad ja het hekje open laten staan onze hond, de Teddy dat was een straat ale een straté dat was een manneke dus als het de tijd was van die was zo rap als tellen weg he. En dan natuurlijk ja die wist ergens dat er een teefke zat of ik weet niet wat en die was, meneer was op stap en dan ons ma ja waar is de hond ja pff ga gaan lopen he die kost die dan gaan zoeken op de fiets maar ondertussen zaten we met ons twee thuis. Er was daar geen babysit of geen dit he ja wie heeft het hekje open geplaatst. Ha gij, gij vliegt in de hoek en dan moesten we in de hoek staan maar dat was ook meer als bewaarmiddel van dat zulder dan ook niet zullen gaan wandelen of of (*lacht*) en mijn zus bleef dan schoon in de hoek staan en ik herinner me nog van seg ons ma is weg euh... pf ik ga hier nog wat spelen he tot als ze (*lacht*) dus ik was maar zij bleef **ja** euh... **scheelt u veel met uw zus qua leeftijd?** Euh 3 jaar zeker he, ik van 51 zij van 54 dus ja... oeioei. **En ik zie ook grootmoeder staan?** Ja grootmoeder, grootvader dat was in het weekend he euh... **ja woonden die ver van jullie of niet?** Euh de ene dat was... een kwartiertje tien minuutjes? Ja dat was hoe moet ik het zeggen ja ge zijt niet van XXX (woonplaats) he ge kunt het niet weten. Van waar zijt ge? **Van aalst** ah van oiljst oeioei dan moet ge binnenkort gaan. Ah dan moeten we u niet bellen in het weekend en (*lacht*). **bwa ik ga niet feesten dus (*lacht*)** gans de problematiek van Aalst, jongens tegenwoordig neen de ene waren ik denk goed doorstappen 10 minuten een kwartiertje. XXX (straat) dus dat was onze straat uit en de ander was wel, de andere was wel alhoewel langs het veld zo want vroeger was er ons huis stond hier en dat was allemaal veld. En dat was XXX (plaatsnaam) met de begraafplaats, hier was de grote baan, ale ja die loopt nu daar

en we konden door het veld zo naar naar naar de kerk. In de tijd gingen we naar de kerk. En dan als we doorstaken XXX (straat) daar woonde mijn mijn andere grootouders hmmm wat me bijgebleven is gelijk de woensdagnamiddag. Maar dat is al wanneer juist dat weet ik niet gingen we daar naar nonkel Bob en tante Therry naar het jeugdTV dat was een zwartwitTV die hadden een een TV in de tijd he dat was ja die kon ge op uw één hand tellen he. Wij hebben ook een TV gekregen maar dan waren we al denk ik een jaar of tien. Dat heeft ook wat dat mij ook bijgebleven is is dat als het eens, als er eens een voetbalmatch uitgezonden werd... ja dat nu is dat bekenst alle dagen zeker of ge gaat op Netflix of ge gaat eens dit of op BBC of op of of maar toen had ge ik denk drie of vier posten he dat was Vlaams brussel, Frans Brussel, Rijsel als uw antenne want die antenne moest nog gericht worden he **ja** Rijsel en Nederland euh kon ge ook pakken. Dat waren vier posten he. Dus als er eens een voetbalmatch dat weet ik nog dat de geburen, ale de mannen bij ons thuis dat kwamen kijken he. Dat is ook zo iets, dat is ook een anekdote dat bijgebleven is. Goh ja neef neef neef neef niet nicht hm... euh... ja... oom... nonkel Frans pfff... neef nicht buur **hier is nicht** buren buren was toch ook was toch ook ja ja wat is veel? Grootmoeder grootvader was alle weken de buren zag ge ook al eens in de week he want wij hadden een hof die redelijk diep was en we hadden euh 1,2,3,4 euh 5 geburen die eraan paalden. Hoe moet ik het zeggen? Hier was de XXX (straatnaam), ale de XXX (straatnaam). Hier was die Haai, ons huis stond hier met een lange hof en hier had ge dus ook huizen staan en dus die hovingen kwamen allemaal aan onze hof. En er werd al eens een gat in de afsluiting gemaakt, ale dat was hagen en en dan kwamen de de gebuurjongens of meisjes bij ons in de hof spelen en ale ja toen ja... vriend vriend vriend ja. Ah ja het is kleuter he? Lager he? **Eh het is kleuter ja.** Kleuter kleuter kleuter **maar ja het is niet zo erg als er een beetje lager ook bij zit.** Ja maar ja... ja tante... **en uw oom en uw tante, waar zag u die dan?** Bij... die kwamen van tijd tot tijd op bezoek gewoon goedendag zeggen maar dat was zo ja wanneer zagen we die? Die woonden in XXX (stad studeren) dus pff... een keer of vier vijf op een jaar zeker? Met nieuwjaar en met Pasen en met als ze want de oom was feitelijk euh broer van mijn zus ehm van mijn moeder (*lacht*). **ah ja** broer van mijn moeder dus die kwam al eens naar de grootvader en grootmoeder euhm... dus ja ik weet dat ik die een paar keer gezien heb en die had ook een nichtje. Euhm nichtje **nicht hier** ja nicht eh die kwam dan ook nog maar ja dat is een paar keer geweest he dat dat die dan bij ons waren he mijn ma en haar broer en babbelen, babbelen tegen een en daarachter nog eens naar grootvader en grootmoeder in de XXX (plaatsnaam) en dan dan wij al doorgingen maar dat was dan 's avonds laat maar dat was dan laat en dan mochten we daar blijven slapen ja dan sliepen we met mijn zus en ik en mijn nicht samen in een groot bed, ale in een groot bed zo mochten we er blijven slapen he ale dat zijn dingen die u wel bijblijft ale maar dat was... die zie ik nog eens soms nu. Twee keer op een jaar. **En had u ook vrienden op school?** Euhm... goh azo echt vrienden... wel schoolkameraden maar echt kameraden ge speelde thuis he ale ik bedoel... gelijk verjaardagsfeestjes dat bestond allemaal niet he. Ge ging naar school en daar voetbalde ge op de speelplaats en knikkerde op de speelplaats maar dat was het en ge had meer meer contact met de gebuurjongens en meisjes als als he in het school dat waren een klas he en en en de ene kende ge beter dan de andere. Ik spreek van het lager he ja op bepaalde momenten was het ja dan zijn we naar de jeugdbeweging gegaan dan waren er wel een aantal die in de klas zaten die ook in de jeugdbeweging zaten maar daarvoor ik denk ik kan mij niet herinneren dat ik bij iemand thuis van mijn schoolkameraden op bezoek geweest ben ale **ja** van van de kennissen of. He dat waren wel vrienden op school maar ge had er geen contact mee erbuiten. Ja wanneer eens zondagsmis omdat ge van dezelfde parochie waart ofzoiets. Nu iedereen ging naar de kleuterschool, iedereen ging naar

die kleuterschool he. In zijn wijk of in zijn parochie en dat was niet van ja we rijden onze kleuter naar daar gelijk dat ik nu hoor van ze wonen in XXX (woonplaats) en gaan in XXX (gemeente) naar naar het lager ale dat was onbestaande he. De dichtste lagere school daar ging gij naar toe punt he. En erna het middelbaar dan werd er wel wat gekozen he wat ge ging doen maar voor de rest... dus echt schoolvrienden wel op school maar niet erbuiten. Maar wel gebuurgebuurgebuurjongens he ale en meisjes buur ja buur buur buur buur... **buur ligt hier al** ja ja vriend ja buur ik ga als buur buurjongen pakken he **ja** vriend... vrienden van school ja dat is nog. **Ja ik denk wel dat u zo ongeveer** goh ja **ja** dan euh als. Ja dat zal het zo ongeveer zijn he. **En moeten er nog toegevoegd worden aan de cirkel of denkt u dat dat u ze zo ongeveer allemaal heeft?** Goh ik... ola... waar dat ik ja de boer van rechtover de boer en de boerin hier want ik ging ik ik stak het straat, ale het straat er passeerden drie auto's op op een dag he. Als er een auto passeerde gingen we kijken en probeerden we welk merk was dat he ale ja. Ge kunt ge zou dat niet meer kunnen voorstellen maar we hebben echt een hele heel veel zien evolueren he. Euh... maar we gingen naar rechtover als kleine pagadder ja vier vijf jaar ging ik en dan de boer had twee twee echte Brabantse trekpaarden. Ik ging ik naar die paarden en pff ik mocht ik dat beest vastpakken aan zijn poot, dat bewoog niet. Ge mocht alleen niet achter, ge moogt nooit niet achter een paard lopen dat hadden ze me gezegd. Omdat een paard niet enfin die kan stampen gewoon omdat hij voelt omdat er vliegen op hem zitten en dan kan dus ge moogt nooit dat had ze gezegd nooit achter het paard staan he. Gelijk dat ge ook nooit bij de beer mocht. Kent ge de beer? **De beerput?** Neenee **ah** dat is het mannelijk, mannelijk varken **ah** dat waren dus gevaarlijke dieren **ja** ale die durfden echt bijten he dat waren euh... die zaten ook apart want ge had dus de zeug en de beer. Ja ik heb nog weten een varken slachten ook op de boerderij he... dus de boer feitelijk en de boerin die die die ja die ... die kende ik he boerin XXX (naam boerin) en ja boer en boerin XXX (naam boerin) en XXX (naam boer) he **ja** ale ja dat euh voor de rest van ja de geburen heb ik opgeschreven he whoop buur buur buur ja dat is zo. Als ik ouder was, ging ik om de melk he met de met de kan vanaf dat ik goed kon lopen dat was plezant het ik mocht naar de boer om een liter melk he. Thuiskomen direct koken nu... is het allemaal UTA he ultra hightec temperature dus ge kunt al de melk laten maar toen was dat de melk koken dan kwam er zo vel op dat mocht ik niet en dan ja een dag houden met vreed chance twee dagen in de kelder, in de spender dat men dan zei. De spender was een halve kelder, dat was dus onder de trap maar dat was dus niet echt volledig onderkeldert maar azo half half ja dat zijn allemaal... maar ik denk pff... dat we zo iets... ja lager kleuter ja kleuter lager he zo he **dan is het dit ongeveer van mensen die u frequent zag?** Ja ja **mag ik daar een foto trekken?** Ja ja ja ...

Euh... **en dan als ik u vraag euhm nu op vlak van sociale steun, van wie kreeg u het meeste steun en van wie het minste? Steun kan zowel emotioneel zijn alsook bijvoorbeeld euh hulp om veters te strikken euhm** in die tijd? **Ja** moeder he **euh en kan u dat ook op de cirkel aanduiden? Dus die dat u het meeste steun in het midden dan de buitenste steun met wie u een band had maar niet echt steun.** Wat dat ik wel ja... hmmm... ja ik had twee grootvaders he ale meestal he euh grootvader wel zus ale was te klein he ale dan gaat het over kleuter lager zo he want kleuter **hmhm** dan weet ge zoveel niet wat dat morele of of euh... het is ook... **ik zie uw moeder in de middelste cirkel? Welke steun gaf zij dan voornamelijk?** Alles ale ja als ge pijn had dan ging ge bij u ma gaan schrijven en als ge 's morgens die kleedde u aan he ah ja en en en ja die zorgde voor uw eten en en en als ge eens verdrietig waart, dan ging ge daarbij om steun te zoeken he **en...** ja dat

was feitelijk uw steun en toeverlaat dat men zei. En vader goh vader was meestal van manneken hebt gij niets uitgestoken (*lachen*). Dat was meer de ale de boeman niet maar wel de eh oei alhoewel mijn vader was heel heel zacht van karakter en maar ja dat was toch nog altijd uw vader waar dat ge naar opkeek die maar dat was meer en mijn grootvader daar had ik wel en dat was ook die had ook begrip voor de maar meer zo toen was ik al iets ouder toch het lager ale ik was 17 als die overleden is dus euhm... maar die kon zo iets vertellen dat was ook een zachte dat was die die dus een pintje dronk als hij he euh... en mijn andere grootvader heb ik wel... die heeft mij wel van alles geleerd daarmee dat ik die alle twee. Euh die was conciërge op de tapijtenfabriek van XXX (naam fabriek) een heel grote fabriek die was daar conciërge. Als klein manneke heb ik daar mee rond gelopen in het weekend he 's zondags namiddag kijken naar het TV en in het weekend gingen we ging men op bezoek naar de grootouders he, goedendag gaan zeggen he dus dat was een wandeling naar naar het lam als we klein waren in de... in de wieg ale in de in de pousette niet maar in de kinderwagen... en dan met hem als we groter waren maar ook euh hij is op pensioen gegaan als ik 12 jaar was denk ik ja 11 of 12 jaar maar ervoor bij hem in het fabriek en in in in de kelders en dan vertelde die verhalen van tijdens de oorlog had de Duits daar gezeten gewoon als een stuk gekazerneerd en en in die kelders en als er eens vielen zijn er mensen komen schuilen. Dus dat waren hele maar dan als klein manneke dan ging ik ook al eens naar die kelders ik wist de deur maar dan achter de hoeken kijken dat er geen Duits niet meer zat ale ja de fantasiewereld van een kind he. Maar dan ja op rattenjacht he. Die fabriek die had alles he dus zijn eigen euh dat was nog op kolen dat er nog gestookt werd, zowel om elektriciteit te maken ge had dus een generator stoom stoomturbines stond er in een in een dingen he. Dus tapijtweverij was dat XXX (naam fabriek) en achteraan was er een volledige euh technische ruimte waar dat er alles hersteld he ge kon daar metaal bewerken, draaien smeden euh euh... want we hebben nog een aantal dingen, ze staan in de garage die mijn grootvader maakte tijdens zijn vrije tijd van overschotten he dus dan werd er, dan gingen we naar daar en mocht ik mee de smisse dan was hij aan het smeden he dus werkelijk nog euh... dus die heeft mij wel azo wel verhalen enzo bezig gehouden. Ja ik denk dat dat zo wat als als als kleine he als euhm **oké ik ga daar ook weer een foto van trekken.** Ja

En dan mijn laatste vraag is als u dan euhm moet terugblikken op de tevredenheid van uw relaties, welke relaties voldeden dan helemaal aan uw noden en zijn van dat was wat ik nodig had als kind en welke relaties ja met welke mensen had u ook een band maar waren minder euh vanuit de noden dat u echt had, ale voldeden minder aan de noden? Ja... is dat ook van van **ja hier dan die dat het meeste uw noden en behoeften dat u toen had als kind** tsja ik zal ik... euh... waar dat ik dat zo zeg... dat is later later later... **maar het was dus vooral ook uw moeder die dan die ja** ja ja als kind... ale ge leeft maar ge hebt ge ligt niet na te leggen of ge denkt niet van goh die die daar heb ik nu eens daar ben ik volledig tevreden over gelijk dat die mij behandelt dat kunt ge als kind niet en ja zelfs nu kunt ge toch ook niet kunt ge toch moeilijk vatten van ja als kind kon dat anders overkomen he. Kan dat zijn een vriend die u u leren een boog en pijl maken heeft. Goh seg in die tijd was dat die kan nogal wat he. Of die of die geraakt aan ale ik denk aan we hebben nog vliegers gemaakt he dus echt met met houten werk en en en met kladderpapier ale met heel fijn papier en dan met aardappelmeel. Als ge dat oplost is dat een heel goed kleefmiddel dus awel ja dat was dan ene die die die had dat aan die fijne lattekes geraakt want die had ergens ik weet niet wie een oom die die houtdinges werkte en en die dat voor hem gemaakt had en die kwam

daar dan mee af en ik zeg oeioei dat is ene die die kan nogal wat he seg. Op dat moment was dat in uw ogen een fantast bij wijze van spreken die u heel graag maar ale dat blijft niet bij he ik weet dat dat gebeurd is maar wie dat dat was dat weet ik al niet meer he. Maar ik denk zo echt dat ge zegt **en uw nicht welke band had u daarmee?** Euh zo echt meer ja spelen feitelijk zo gelijk een zus ja ge had maar één iemand he en ge zag die geregeld want die kwam dan ook bij mijn bonbon en bij mijn pepe dat was langs één kant he grootmoeder langs de kant van mijn ma want mijn nicht was was de dochter van mijn oom en tante euh... ik zag die geregeld en en ja dat klikte we speelden wij samen. Ja wat speelden wij? De klassieke dinges zeker he we hadden. Ja die kwam geregeld bij maar waarom dat die nu geregeld kwam... was dat ook een stukske opvang in de tijd al? Want mijn grootvader ale ja hoe dat dat juist ineen maar ik zag die geregeld maar ik zou die feitelijk... ik zou dat dan zo zo ergens nog zetten. **Ah ja dus eigenlijk nog een vierde cirkel?** Dus eigenlijk nog een dingen maar waar dat ge god ja wat deden we ermee? Vaderke en moederke spelen he **ja** en de kindjes, weet ge wie dat de kindjes waren? **Nee** ah dat waren de jonge duiven van mijn grootvader (**lacht**) dat was een oud kinderwieg maar niet meer waar dat wij ingelegen hadden ik denk nog van waar dat misschien mijn ma ingelegen had azo echt azo met en dus ja mijn één grootvader was een duivenmelker lijk dat ze zeggen maar die had ik peis dat die drie of vier duivenkoppelkes had. Maar ja die legden eieren en er kwamen duivenjongen uit he. En die he die jonge duifkes en dan ja dan pakten we er twee van en we zetten die in de dingen en dat waren dan dan gingen we in de hof ermee gaan wandelen en dan waren we ja vaderke en moederke aan het spelen. Vraag mij niet hoe of wat euh... hoe dat het ineen zat hoe dat ge vader en moeder werd dat wisten we nog niet in die tijd. Nu weten ze dat wel al op die leeftijd he. Euh dat is iets later gekomen maar ik bedoel ja en en en ik denk tekeningen of kleuren of of of want waren van hetzelfde we zijn van hetzelfde jaar alle twee van 51 daarmee dat dat zo wat akkordeerde en de zus he drie jaar jonger in die tijd was dat een hemelsbreed verschil he. **Ja** he als ge tien jaar waard dan was zij nog maar zes een half bijna ale dus. Dat was een groot verschil en uw nicht was van dezelfde leeftijd dus daar kon ge ale... meer als volwassen ale ik bedoel op hetzelfde niveau eens babbelen en en en daarmee dat het allebei gebleven is goed. **Ik ga daar ook nog een foto van nemen...**

Oké ik hoop dat ik duidelijk genoeg spreek voor uw opnameapparaat? Ja ja ja ja **en dan euhm het volgende is eigenlijk als u nu moet kijken naar uw sociale netwerk nu: wie ziet u nu het frequentst en wie zie u minder frequent maar is wel nog belangrijk?** Moeder overleden, overleden, overleden. Vader overleden ja er schiet nu net veel meer over he. Euh sociaal netwerk ja dat is nu meer ook... ja... de oom die woont nu in... XXX (gemeente) dus die is die zal nu ik denk 96 of 97 jaar zijn maar... ale dat is zo wat verwaterd met... feitelijk strubbelingen als mijn ene grootmoeder overleden is bij de verdeling typisch he oud-tante dus de aangetrouwde die had graag dat gehad en mijn ma zei nee dat is van mij ale ja de meubelkes, ze staan nog bij mij, van van rond 1900 van de madam waar dat ze bij werkte. Ale ja in elk geval kort gezegd het was dus strubbelingen en is dat zo wat, ale... alle twee een een stijve kop, dwijs gelijk dat ze zeggen en ja dat is zo wat. Ik heb mijn nonkel eens gaan bezoeken een jaar of drie vier geleden. Hij was nog heel klever van geest want hij had nog voor zijn kleindochter geholpen met haar thesis **amai** de wiskundige formules en alles want dat is mij bijgebleven ale ja als ik ouder en als ik in XXX (stad studeren), zijn ik bij hem gaan euhm... heb ik daar ale een half jaar op kot gezeten en die ja die was een bolleboos he. Die heeft dus, feitelijk heeft die alleen elektriciteit gedaan maar die had feitelijk ingangsexamen voor burgerlijk ingenieur

gedaan maar dat was juist voor de eerste, tweede wereldoorlog **hmhm** en ja zijn pa, dus mijn ene grootvader die zei jong ik heb geen centen voor u dus. Maar die is dan wel naar Gent mogen die heeft dus zijn A1 gedaan van technisch ingenieur maar die had burgerlijk gedaan want die heeft in de 8 uur ook geholpen met wiskunde tot en met ale ja integraal, differentiaalrekenen euh bon driehoeksmeetkunde ale alle al de de dingen ik mocht ik bij hem zijn oefeningen zitten oplossen met veel ale maar die was dus nog helder van geest over ja het is nu al drie jaar geleden dat ik er geweest zijn euh. Hij liet mij dat zien he dus de thesis van zijn kleindochter dat nu aan de universiteit van XXX (stad studeren) ik weet niet meer juist maar ik zal zeggen euhm vergelijkingen en en en dingen opstellen euh tabellen van van wat dat het juist was maar de ale wiskundige formules voor voor euh... euh meetkundige lijnen of rekenkundige lijnen ale ja dus hij had dat allemaal nagecheckt en en geholpen om dat ineen te steken dus die is of was maar goed we zijn hier euh op euh wat dat er nu nog. **Ja** pompompom wat was het weeral? **Wie dat u nu nog vaak ziet en wie dat u minder vaak** ah wie dat ik veel zie **ja wie dat u veel ziet in de middelste cirkel en wie dat u minder vaak ziet in de buitenste cirkel.** Ah ja zien zien zien zien... euh... ja vrienden van het school zie ik ook geregeld **zijn dat dan vrienden van vroeger van** euh wacht ze ja ze wel ja vrienden van school ene die ik daarvan ken ik was al studiemeester als hij nog in het laatste jaar zat dus ik heb hem als leerling gekend maar daarachter heb ik hem als collega leren kennen en dat is zo ale ja dat is blijven hangen en we zien mekaar zo geregeld. Ale alle weken... want dat is een een een freak om spellekes te spelen, ale ik bedoel denkspellekes he en dit en... alle weken praktisch is dat een halve dag dat hij naar hier komt ik naar hem voor voor voor en hij gaat dan naar de bibliotheek weer een nieuw spel. En ik speel om te spelen maar hij speelt ook voor denkt strategisch. Ik denk dan ook wel strategisch na maar ja soms heeft hij een spel al zeven acht keren gespeeld en dat ik het nog moet leren en en en en hij is hij content als hij wint en ik lig er niet van wakker. Maar het is ontspannend **dus die ziet u elke week? En dan uw zus en vrienden van verenigingen ziet u ook elke week?** Dat zie ik nu ook wat minder, meer die is ook op pensioen ale zien of of hier met whatsapp euhm... vrienden van verenigingen ja omdat we geregeld ja één keer per jaar alleszinds is het bestuursvergadering euh... dan de activiteiten ziet ge dat is praktisch elke week zien we daar een aantal mensen van he van de vereniging met één of andere activiteit. Euh... hobby's ppff ik heb geen hobby's he heb ik hobby's nee? Ja wat is mijn hobby de vereniging en voor de rest ja in de hof en ja... eens gaan wandelen maar dat zijn. Ik heb zo echt niet geen vaste hobby's ik bedoel ik ga niet elke week gaan biljarten, euh ik ga niet elke week ik zijn gene duivenmelker ale of ik ga niet elke week naar de voetbal. Ale euh dat doe ik niet dus ik heb geen echte... **ja en de burens heeft u daar veel contact mee?** Ja... maar dat is niet we lopen de deur niet plat maar goedendag zeggen eens een babbelke. Het kan soms zijn dat we er twee maand geen contact mee hebben in de winter ook in de zomer is dat al eens de ene geuur die hebben een Japanse frambozen kunnen want die groeien over de draad dus ja kom maar af he kom ze plukken. Ale ik bedoel eh een babbelke hoe is het euh... en bij de ene wat meer Etienne die is soms die is hmmm dik in de 80 die helpen we al eens he of die zeggen we al een keer gemakkelijker hier rechtover ik zeg ge hebt contact maar geen. We gaan niet koffiekletsen met mekaar ik zal het zo zeggen maar we hebben wel contact dus ook hier. Ik zal het hier bijzetten. Buur buur buur **hier is een buur** ja buur euh... ja vriend vriend vriend ik heb geen vrienden? Heb ik vrienden? Wat is ja echt een boezemvriend? Nee ik heb wel vrienden maar wat is ale een boezemvriend... **ja** euh... Familie van partner **ah ja die ziet u dan ook vaak. En wie is dat dan specifiek?** Euhm mijn zus heeft twee broers... en van de ene broer die woont in XXX (gemeente) heeft drie kinderen maar die kinderen hebben zelf al kinderen

en ja dat zijn voor ons neven en nichten waar dat we gelijk nu is het weer euh... binnenkort verjaardagsfeest dat zou wij mogen wij ook komen ale ja en met Pasen, met Nieuwjaar. Ik ga samen gaan wandelen met de met de. De andere broer zien we iets minder maar dat is echt ja... Whatsapp, eens een zotte foto of dit of dat. Ik ben dan ook peter van, wie is meter peter van van euh... ik zen peter van 1,2,3,4 zeker? Vier peterschappen plus dan nog een keer een peter Lap dat wilt zeggen peter Lap kent ge dat? **Nee** dat is feitelijk iemand ale ja XXX (naam) mijn mama was daar meter van ah nee mijn papa was daar peter van ja die is vroeg gestoven hij heeft die feitelijk niet zo goed gekend en dan... heb ik dat wat overgenomen dat die ook een nieuwjaar kreeg en ook een... ale ja het zijn kleine gebaren en nu krijgen ze nog traditioneel geef ik een een peperkoek. Ook van die gasten die van 40 jaar krijgen met Nieuwjaar voor ilder peperkoek gewoon uit uit uit ja hoe noemt ge dat? Euh dus die zien we wel omdat dat is wel een echte echte band zo... anders... ja **heeft u nu een huisdier of niet?** Niet meer ja twee kiekies maar die zitten buiten, twee kippen ja niet echt huisdieren we hebben twee pony's gehad die nogal die 20 jaar toch 20 jaar euhm het uigehouden hebben maar anders geen geen huisdieren... hmmm... vriend vriend vriend vriend ja ik peis dat ik. Ja zeg maar ze moest ge nog peisen van dat er **ja niet direct, zijn er nog mensen dat u niet erbij ziet liggen op de kaartjes en dat u er wel nog wilt bijschrijven?** ... goh... oud-moni's **ah ja dus mensen nog van vroeger van de CM dan?** Dat zou ik hier zetten ja van de CM. Ale ja het mag ge moogt het op een briefke schrijven ook ze als dat dan gemakkelijker is dat ge dan... (*geritsel*). **Maar dat zijn dan mensen van de CM, niet van de scouts of ofwel?** Euhm... neen hier echt we hebben zo een keer per jaar een bijeenkomst maar iemand die ons uitnodigt waar dat we er ook maar een aantal ze een stuk of tien. Dat we dat we nog eens samenkomen zo van nieuwjaar maar die zie je soms eens ja ik zeg het XXX (woonplaats) dat is een boerendorp he. Euh een opening van een tentoonstelling euh een of andere voordracht da ge zegt van ah stjein ah ik ken iemand een oud gebuurjongen die geregeld zien bij de XXX (vereniging) dat is de oude heemkundige kring als die voordrachten geeft bijvoorbeeld over als het een mercator euh zijn die gelieerd in het museum dus die ik zie wel mensen maar maar maar maar dat zijn toevalstreffers het is niet dat ge specifiek afspreekt van maar die dat is zo wat typisch dat we samenkomen zo van de oude verhalen terug boven te halen zo van waar is de schone tijd he. Euh ja ik denk dat dat eh ma buur ja buurjongen dat is zo ja...

En dan als u weer de cirkel moet nemen van op vlak van sociale steun, aan wie heeft u dan nu de meeste sociale steun aan wie minder maar ja heeft u toch wel een band mee. Dus de mensen waar u het meeste steun van heeft in de middelste cirkel en waar u het minst ja wat bedoelt ge met sociale steun? **Awel sociale steun is zowel emotionele steun dus waartegen u uw verhaal kan doen maar ook praktische steun bij het huishouden, bij financiën, bij als u een keer iets nodig heeft van de winkel euh... ale eigenlijk alles euh ja. Zo euhm alle praktische dingen en ook alle dingen van who ik ben nogal, hoe moet ik het zeggen?... euhm... een keer peizen. Ik ben nogal een ale introverte, ik trek mijn plan. Ik heb feitelijk... ik zou niet weten wie dat ik nodig heb euh ale ja strijken dat doe ik niet graag, wassen zou ik soms een keer verkeerd in het machien kunnen steken maar ik kan, ja ik kan een stuk mezelf beredderen he dus ja waarom moet ik... ik zal nu eens denken of dat ik... misschien toch ja... **maar dus dan is het vooral uw partner voor u dan eigenlijk?** Partner ja met ons twee... goh de zus dat is meer omgekeerd dat ik haar al eens help maar daar daar babbel ik al zo een keer dat ik dan niet ale. Met wie ik heb dat ik nog lang ale dat is een mevrouw XXX (naam) waar dat ik ook nogal goed mee overeenkom maar daar heb ik**

geen steun van maar maar ale dat is feitelijk de echtgenote van mijn oudleraar Nederlands, waar dat ik Nederlands van les gehad heb die mij ook als ik in het hoger zat ondervraagd heeft bij de examen ale bij de maar die er soms niets van verstond bijna gewoon omdat hij wist van ik moet die wat stimuleren dat hij zijn boeken wat ale ja ik overdrijf nu wat. Altijd een band mee gehad ik heb op die die gasten beginnen babysitten dus als ik in het laatste jaar van technische zat. Hij gaf dus Nederlands ik zen ik op die kleine mannen beginnen babysitten die waren euh drie en en vijf als zulder weggingen. Ik heb dat dus een aantal jaren gedaan pff die stond dan ook in die school waar dat ik stond. He hem was leraar, ik was studiemeester. Altijd bijeen ale euh pff ja een legerdienst is die mij eens komen bezoeken. Altijd een band gehad en als we gehuwd waren hebben we daar altijd mee gekaart. Dus om de veertien dagen hadden we een kaartennamiddag. Nieuwtjes uitwisselen en dit en dat. Nu hij is, ja hij beginnen te dementeren een jaar of zes zeven geleden. Hij is vorig jaar overleden .Dus compleet van de wereld dus ja maar dus ja zijn echtgenote XXX (naam) die die kennen we nog en die die komt van tijd tot tijd ik spring eens binnen of als er iets technisch moet gebeuren eh ze heeft wel twee schoonzonen maar die zijn niet zo technisch aangelegd. Ze bricoleren wel wat en ze steken wel wat in mekaar maar als het eens iets met de elektriek gaat en als er iets zou zijn: de zekering weg of is er eens een plong of dat gaat niet meer en dan ben ik dan ga ik gaan kijken dus daar heb ik wel een een binding mee maar pff... ik heb daar geen geen steun van bij wijze van spreken. Dus als ik eens mijn partner en mijn zus ja als ge maar met twee zijt en he. Ik denk dat dat de meeste. **Oké en bij uw zus is het dan vooral dat u steun geeft aan uw zus?** Ja meestal ja (*lacht*) Eens helpen of kunt ge dit of kunt ge dat ja **en is dat dan ook vooral praktische hulp dat u aan uw zus geeft?** Ja meestal praktisch **ah ja oké** Soms eens ja echt... zo gesprekken van pff ik kan dat eens hebben bij een oudcollega bij de XXX (naam). Een oudcollega die godsdienst gaf en die maar dat is ook eens ja dat is vroeger had ik daar meer contact mee omdat ik met hem samen nog vele jaren geleden retraite ale ontmoetingsdagen ale van het weekend deed met gasten in het rijksonderwijs waar dat ge nog moraalwetenschappen ale en godsdienst en protestants maar hij gaf godsdienst. Na veel zagen bij de directeur en dit en dat he toch een weekend en dan ging men een wat spirituele teksten maar maar maar wel op basis van gasten die technische doen en en ge moet niet over beginnen zwanzen over over de hemel en de dingen en de andere ale ja euh... feitelijk een stuk levenswijsheid maar op op een stuk meer het katholieke betrekken als binnen moraal niet zuiver als als als een euh daar kan ik soms dat ik daar eens naartoe ga, maar het is nu weer lang geleden, voor zo eens een babbel te hebben over euh maar echt ik ben geen... ik heb soms wel maar ja dat is ja soms wel zo eens een gesprek dat ik azo peis daarachter ik zit precies biecht ale of ze hebben ons een keer doen uiten maar dat is weinig. Ik kan daar geen namen op zetten van dat dat geregeld voorkomt maar ge hebt dat al eens he zelfs met de geburen niet maar met een vriend of dit of dat of een kennis die eens ja hoe komt dat? Wanneer? Soms eens met een pint drinken en en dat dat eens boven komt en dat ge wat dieper gaat en en wat meer maar...

En dan heb ik nog een vraag. Dus euhm nu op vlak van voldoening, uit welke relaties haalt u nu het meeste voldoening? Dus de middelste cirkel dat gaat vooral over relaties waar dat u echt ja heel tevreden over bent dat echt voldoen aan uw noden en behoeften en die aan de buitenste cirkel daarvan zegt u van 'ja die relatie is niet optimaal euh ik zie ze te weinig of of dit of dat'. Ah ja zo iets ja en daardoor die relatie zou ik liever iets anders hebben zo op die manier ja dat dat is zo iets dat ik spijtig vind maar ja ja dat is feitelijk... dat is feitelijk... euh

hmmm... ik kan dat allemaal ale omdat dat ik vind dat dat da het meest. **Ja dus uw partner is de relatie waar dat u echt heel** ja meestal ja... leeft ge er wel dag in dag uit mee he ik bedoel dat is. euh... Ik zal dit hier leggen dat is awel ik heb daar geen behoefte aan maar dat is dat ge zegt dju dat ge die wat meer wat minder ziet euh... **dus u zou graag iets meer afspreken met die oude moni's?** ja dat is dat vind ik spijtig dat is het is zo he ale ja het is tweeeërlei he dus dat vind ik goed en en dit daar bedoel ik mee die zou ik graag wat meer zien he of wat meer contact mee hebben. Zo is de bedoeling he **ja dus het is vooral met uw oom en met die oudmoni's?** dat ik zo eens ja dat ik vind ja. God ja deze mensen leven niet meer. Prtppompompom ik denk het... hmmm... ja die leven ook al niet meer (*lacht*). Euhm... misschien eens vrienden van school dat dat ook nog iets meer. **Ah ja daar zou u ook iets meer? Dus met uw oudcollega's dan?** Met mijn oudcollega's soms god dat is ook wel... ik ben feitelijk oprecht vroeger gestopt op school dat ik zeg ik ben het beu want het waren nieuwe directie en dat klikte niet als econoom met de dingen. Ik maakte mij ale kittig en dingen ale ja ze werkten niet volgens ik ben nogal dat zijn de lijnen ge hebt een begroting gemaakt dan hebt ge dat en dan in één keer een uitgave ja maar zeg dat hebben we niet begroot he. En dat is dan hetzelfde maar over bepaalde bedragen dat ik dan dat ik zeg ja maar he ik moet heel mijn begroting aanpassen normaal moet ge dan terug bestuur ale en dat was zo kent ge dat dat schiet in uw gedachten en daarmee dat dat wat pff. En aangezien dat ik geen ruziemaker ale geen euh heb ik gezegd foert dan jongens ik zen 63 ik stop ermee en ik ben gestopt maar daarmee ook de personeelsfeesten omdat ge weet de directie zit erbij en dit had ik geen goesting om ernaar toe te gaan alhoewel maar wat dat ik dan wel doe wat dat ik dan wel bijvoorbeeld met het XXX (vereniging) hebben we een journalistenwedstrijd waar dat ge dan een paar oudcollega's van Nederlands die meegedaan ale de leerlingen en die komen dan naar de naar de pro ale naar de uitslag naar de dingen en dan ziet ge daar kunt ge al eens een babbel mee slaan euh over het laatst had ik een uitnodiging gehad voor het schooltoneel van de leerlingen en he zijn we ook eens naartoe geweest. Ah ja ah tsjein loopt ge daar ook nog rond ah en hoe is het? Ale ja kent ge wat ja die worden ook regisseur ik ken ik heb die weten binnenkomen in het school he en nu is dat bijna de oudersdomsdeken he. Natuurlijk veel ja het wisselt snel he. Eens dat ge van uw werk weg zijt het wisselt snel he ik bedoel ik ben daar maar een jaar of zeven weg maar dat het gaat snel ze maar goed ale dat vindt ik dat zou ik denk dat ik zo pff... **mag ik daar ook een foto van trekken?** Ja

En dan als we terugkeren naar uw middelste periode, zo uw middelbare schooltijd, wie zag u dan het vaakst? Maar dat gaan we niet meer op de cirkel doen gewoon ja. Middelbare school ah ja de moeder he ah ja moeder de huisvrouw he dat was 's morgens 's middags kwam ik naar huis om te eten ah ja **ah ja 's middags kwam u nog altijd naar huis om te eten?** Ja ja ja middelbaar he **ja** euh en 's avonds ook dus euhm... **en was dan de band met uw zus anders?** goh ja die was anders he we deden elk zij was ook in een jeugdbeweging maar zij was in euhm... ja we verschilden wel vier jaar dat is veel op die leeftijd als ik 17 jaar was en ik al in de in de jeugdbeweging ik bedoel de begeleiding en zij zat dan nog ik weet nog goed dat ze vertelde euhm als 10-jarige dat ze naar XXX (gemeente) ik weet niet of dat dat u iets zegt. Nee maar soit dat is een vakantiehuis van Franciscanen van XXX (woonplaats). 10-jarige dan was 14 ale ja 13,5 we schelen zij is van 54 oktober en ik van 51

december dus euhm dat ze zei ja en als we naar onze slaapkamer naar ons huis om te gaan eten dan moeten we van de Ourthe een steile bergop klimmen. Ik was ja ik was 14 jaar dus ik dacht ja jongens die moeten daar allemaal naar omhoog kruipen voor voor he dus als ik 17 ja 17 ging de monitoren-cursus door in XXX (gemeente) in het gebouw daar ja dat was een steil pad naar boven ik bedoel ja maar dat was niet naar boven klauteren he dus dat was ja we leefden een stukske in een andere leefwereld he. Eens dat ge de 20 gepasseerd zijt 21 dan ging ge nog elk onze eigen weg he ik zat dan in XXX (stad studeren) zij zat zij deed dieren euh euh hoger onderwijs ale ze heeft ale ik bedoel kleuteronderwijzeres euhm zij had haar vriendenkring, ik mijn vriendenkring euhm dat was we zagen mekander wel he maar maar feitelijk leefden ik denk als we als we ik denk dat als we in het middelbaar ja we zagen mekander 's middags ook wel he ze kwam ook naar huis eten euhm... he maar ook ze zat dan in een andere school nu hebt ge veel **ah ja oké** ah ja nu is dat allemaal dezelfde school toen was dat jongensschool, meisjesschool he de broeders was alleen jongensschool he familie de heilige representatie was alleen meisjes die daar zaten he dat was echt nog gescheiden he dus nu is het allemaal we zagen mekander overdag niet he dus nu op de jeugdbeweging zaten we ook gesplitst dus ja we kwamen wel overeen maar... we hadden eigenlijk weinig emotioneel contact babbelen over we hebben nooit over ons ale in de tijd als we dan al een lief hadden of ons lief ale ik bedoel... zij had haar leefwereld, haar vrienden en vriendinnen en ik had mijn vrienden he ale ik bedoel he nu ze is bijvoorbeeld nooit mee gaan kajakken ofzo ale ik bedoel euh om nu maar een voorbeeldje te geven euh ja.

Oké en als u dan kijkt naar uw hele leven, hoe denkt u dat dat er anders zou uitgezien hebben moest u kinderen gehad hebben? Ah ba ja ge hebt een andere... ge hebt andere verplichtingen he ge moet uw kinderen opvoeden he ge moet uw kinderen toch ale ja zowel fysisch als geestelijk een stuk begeleiden en en en... ik denk dat dat een meer een ja een leven een zwaarder maar alé meer als ge meer kinderen hebt kunt ge meer, ale ik zeg niet lossen maar ik denk dan kunt ge minder problemen van ale ja... euh studeren ze goed? Zitten ze niet in een verkeerde richting? En dan nog ale we hebben genoeg ik heb genoeg met kinderen in contact of of of dit dat he zelf in de familie verschillende karakters dat ge zegt ale de ene die ale we wij zeggen die maken het en de andere god verdomme dat is altijd een probleemkind en wanneer gaat die eens met zijn voeten op de aarde komen ale he het verschil van ja inderdaad als ge kinderen gaat hebben dat ge ja ja meer meer verplichtingen naar uw kinderen ale als ge ze op de wereld zet moet ge ze ook verzorgen moet ge ook maken dat ze. Eens dat ze dat ge gegeven hebt wat ge te geven hebt dan moeten ze ook hun plan kunnen trekken. Het moet niet zijn van ale ja pas op ik. Ik heb ook zo één of in het begin ook dan was het naar mama met de strijk eens gaan (*lacht*). Ja werkten alle twee he ale ik bedoel en die zei dan breng het maar eens he anders heb ik toch niets om doen dus maar nee nee eens dat ze volwassen zijn en hun weg gemaakt hebben moeten ze ook hun hun ja ge gaat niet zeggen dat ge geen contact niet meer moet hebben he euh. Zeg maar.

En welke impact zou dat dan hebben op uw sociale netwerk denkt u? ... zijn er bepaalde? Ik denk dat ge andere, een andere categorie van vrienden zou hebben of kennissen ouders want ge ge zijt ge staat aan de schoolpoort of ge gaat ze wegdoen en ge doet een klapke. Ja als ge dan wat sociaal geëngageerd zijt gaat ge in de ouderraad zitten he en ik bedoel bestuur van school ale ik bedoel he ge gaat een stukske ale ge hebt verschillende kennissenkringen he. Ge hebt er ale ik zal zeggen ge had er een oud oud oudmoni's één één vrienden van het school nog een paar ale ge werkt ook. Ge hebt

uw kennissenkring op uw werk. **Ja** he ale en daar zou ge dan nog een andere ale nog een extra kennissenkring van onder ouders hebben he. Ge kent dat de gedachten uitwisselen van god ik denk dat de mijnen griep heeft. Zou dat kunnen ofwat want hij hoest en dit. Ah ja ik zou toch maar eens naar de dokter gaan ale ik bedoel.

Oké en nu gaan we over eigenlijk naar een volgend stuk in het interview en dat gaat over sleutelscènes. Dus sleutelscènes zijn heel belangrijke stukken in uw leven dat ook een gevolg of een invloed hebben gehad op uw verdere leven en het eerste wat ik u zou vragen is of dat u een hoogtepunt heeft als sleutelscène. Pompompom hoogtepunt het verandert nogal huwen he. **ja en wat is er dan veranderd door dat hoogtepunt?** Goh ik mocht niets niet meer doen (*lacht*).

Vrouw: dat heb ik gehoord zeh

(*lachen*) Nee. Euh ja... ge leeft niet meer alleen he... **ja** ge moet met twee proberen overeen te komen he dat is niet altijd maar **en ja en woonde u daarvoor al alleen of?** Nee nee nee hotel moeder he moederhotel he vree gemakkelijk he. Ah ja waarom zou ik alleen gaan wonen. Nu is dat soms blijikbaar maar langs de andere kant hoort ge dan ook zo ze willen alleen wonen maar de was wordt ook nog weggedaan en he ze gaan samenwonen en en en moeder zal ook ale ja goed dat is iedereen de tijden zijn veranderd he maar in onze tijd was het ge woonde gewoon thuis. Misschien moest ik niet getrouwd zijn dat ik op een bepaald moment wel zegt ik wil... maar ja de consequenties ook he. Huur eh ja uwe was, uwe plas, eten euh ja zolang dat ge thuis zijt. Ge doet dan wel ook iets thuis he ge moet iets herstellen euhm met de hond gaan wandelen ale ik bedoel euh een boodschap gaan doen of het een of het ander maar ale ja

En heeft u ook een dieptepunt in uw leven dat u als dieptepunt zou omschrijven? Dieptepunt pfff... goh... Een dieptepunt. Feitelijk niet ik zou niet weten. Eens ene keer ben ik maar dan was ik een jaar of 15 16 zeker dat ik het niet meer zag zitten thuis. Ik heb mijn rugzak gepakt, ik ben vertrokken. De deur dicht gedaan stillekes en ik was op stap maar het begost zo te regenen dat ik rap terug was he (*lacht*). Ja dat was waarschijnlijk onder mijn voeten gekregen en euhm nee dat is geen dieptepunt he dat is zo een een een euh wat is dat pubertijdscrisis he. Nee ik denk niet echt een dieptepunt zo. Ja misschien zo het overlijden van mijn van mijn vader en moeder zal toch wel efkes dat blijft niet hangen ale maar dat is wel iets dat van mijn... van mijn grootmoeder nee grootvader was er zo efkes toch ale vooral ik was ik was op kamp met tienjarigen. Ik was dus 17 jaar... en mijn ja ik had een goed kamp gehad en dit en dat en ik kwam ale toen kwam ik dat was met bussen kwamen we op de markt toe en het was een geuur die me kwam halen met de auto voor me voor mijn valies ale mijn mijn. Ik zeg ale waarom komt mijn pa mijn niet afhalen he en dit en dat. Ja die vertelde dan ja uw pepe is overleden. En toen was het azo efkes dat ik dacht goh waarom hebben die mij niet verwittigt. Azo ja in die tijd was verwittigen dat was proberen te telefoneren he en dan ik dacht ale. Ale daarachter hebben ze dan gezegd kijk we hadden dat kunnen doen maar ge zat op kamp he ge waart monitor wat ging ge doen? Afkomen voor de begrafenis of of of he euh dus dat is het enigste dat ik zeg god ja ik heb die niet meer gezien. Mijn andere grootvader die heb ik nog daar heb ik nog twee dagen bij gewaakt dat was de tijd dat ze nog... 14 jaar zeker 15 jaar en die lag dus thuis opgebaard dat was in

de tijd nog de mode voor die te komen groeten he nu is dat allemaal in. En dan vroeg mijn pa ale dus dat was zijn vader en dan heb ik daar bij gezeten en de deur open gaan doen als er mensen kwamen groeten. En dan heb ik dat weet ik nog zo dat ik daartegen aan het babbelen geweest zijn 'Ale pepe waarom moet ge nu doodgaan ale'. Dat blijft maar ik ben er niet van ja... er zijn mensen die er dan schrik van hebben of ik weet niet wat. Ik ben nooit nee geen dieptepunt heb ik...

Oké en hebt u een keerpunt gehad in uw leven? goh ja twee zo ja ik zeg altijd als ge stopt met studeren dan hebt ge een keerpunt in uw leven en en ja als ge huwt of samen gaat wonen denk ik ook alé dat is ook een keerpunt he dat is een toch een speciale zet die ge doet waar dat ge toch denk ik de consequenties een beetje van van ge kunt niet eeuwig student blijven natuurlijk en dan in één keer valt wel uw frank ah ja he nu ga ik geld verdienen nu moet ik ja maken dat ik in mijn levensonderhoud ga. Zolang dat ge studeert ja de veilige thuis he. He vader en moeder betalen de studies he en ge gaat wel eens een vakantiejob doen maar dat moogt ge dan houden en euh en ja dan een keerpunt ik vind toch ook als ge als ge verkeert dat ge een keerpunt hebt he dat ge een stuk he met iemand echt rekening houden tegen met vrienden enzo ja maakt ge eens ruzie of ziet ge die eens niet een maand ja dan is het zo dus euh daar gaat geen een van. Ik denk dat dat twee twee punten zijn en feitelijk een derde is ook als ge op rust als ge pensioneert dat is ook wel een keerpunt ik heb dan de dingen de de klik gemaakt van tsjein nu zijn we nu zit ik in mijn laatste levensfase feitelijk he. Nog zo lang mogelijk van als het gaat genieten en helder van geest blijven maar het is zo als ge drie maal 7 dat is 21 pff dat dat leeft ge en ge hebt vrienden en ge maakt plezier en ge werkt als ge maar maar als ge dan stopt met werken dan zegt ge zo ja en nog wel wat bezigheden met verenigingen en verslagen maken en en vergaderingen en en dingen ineen steken maar dat is zo weer een eindpunt ale een beginpunt van uw laatste levensfase noem ik dat. Ale ik ga niet spreken over de dat ge daar gelijk een seniele in een wagentje zit en niet meer van de wereld weet. Dat noem ik geen levensfase meer he dan mag het van mij ook uitdoven he zo rap mogelijk maar ale ik denk dat ik denk dat ik feitelijk drie keerpunten in mijn leven zo. **En is uw sociale netwerk ook veranderd toen u op pensioen ging?**

Ja dat van uw werk vermindert he en laat ons zeggen dat ge er ja er zijn er die doorlopen he gelijk een XXX (vereniging) loopt door ale ik zijn ook nu uit het bestuur gegaan maar ge blijft die mensen ontmoeten dus een aantal verenigingen blijft van als ge werkte uw beroep he dat dat dat blijft nog een stuk doorlopen. Op een bepaald moment zegt ge ook van het is goed geweest ik bedoel in besturen he van jongens euh de jeugd mag ook eens wakker worden. Ale de jeugd ik bedoel dan 40- 50-jarigen. Dat ge zegt we gaan nu stillekesaan he 68 euh ik ga nu eens meedoen zonder dat ik moet liggen nadenken van oei gaat de autocar er zijn, zijn de gidsen er nog eens bellen. Het restaurant waar dat we gaan eten jongens he we zijn met 48 he die komen eten euh 24 die vis gekozen hebben en de rest vlees. Ale ik bedoel dat ge gewoon zegt ik zet mij in de bus en ik zijn weg. Ale ik bedoel dat zijn zo een aantal maar in uw uw kennissenkring ale ja kennissenkring of uw sociale. Goh... ja het een dooft stillekesaan en het dat van uw werk dat gaat redelijk snel dat dat afbouwt ale dat ge daar nog weinig contact mee hebt. Of het moet een werk zijn dat echt dinges organiseert en en gelijk onze gebuur die werkt bij de Bel Beltelefoon ja dat is een ja dat is nu is dat ja dat is opgelost maar over telefonie he dus. Ouh in het begin dat was die hadden daguitstappen. Die hadden dus een oude kring gelijk KBC die heeft dat ook he dus die van alles organiseerden fietstochten en dit en dat voor de oud-KBC'ers dus dan zult ge waarschijnlijk langer contact houden maar als ge gewoon ik zou zeggen bij als bediende ergens een dingen dan dan zegt ge een gouden handdruk of geen gouden handdruk. Wat bubbels of

een schone stylo of ik weet niet wat. In het onderwijs is dat niet zo daar zeggen ze merci en bedankt. Dan hebt ge nog eens een personeelsfeestje en dat is het. En dan het andere als ge in een vereniging zijt, wordt samen ouder he. Ik bedoel de leden er komen wel nieuwe leden bij maar die maar met uw groep die ge of uw kennissen die ge hebt in die vereniging wordt ge samen ouder he en zit ge samen dan ook over de goede oude tijd bezig. Verstaat ge wat ik bedoel ja dat is zo ja.

En wat betekent ziekte of handicap voor u? ouh liefst zo weinig mogelijk. Ja het begint al eens meer te piepen en te kraken he als ge ouder wordt uw uw... als ge 21 zijt dan kruipt ge in de bomen he. Nu laat ik in de bomen kruipen als het moet (*lacht*). En ja ge voelt wel dat ge niet meer die fysiek hebt van vroeger he. Bijvoorbeeld als wij nog een keer gaan wandelen gemiddeld is dat nog een 20 kilometer maar ik stop na 10 12 kilometer ik krijg last in mijn achillespees. Ik heb al alle soorten van schoenen en dan stop ik en dan krijg ik de zware taak van de iets te gaan zoeken van op het einde van de wandeling nog iets te gaan eten. Ale ja ge voelt dat ge fysisch niet meer hetzelfde kunt als dat ge dat ge euh minder goed tegen de koude bijvoorbeeld. Vroeger liep ik nog met mijn bij wijze van spreken in mijn marcelleke eens buiten als het gesneeuwd had. Nu is dat die dikke frak aan he ale ik bedoel euh... ja maar wij ik heb geen ja ik heb eens longembolie gehad euh al eens geopereerd galstenen maar ja dat kunt ge ook hebben op dertig jaar he dat zijn dingen die seg maar.

En als u naar de toekomst kijkt, van wie hoopt u dan steun te krijgen indien nodig in de toekomst? ... van wie ja ik denk altijd dat ge als ge zolang dat gehuwd zijt dat ge van mekander steun krijgt of eens tegen mekander zaagt maar dat kan ook een steun zijn soms hmm en van de rest ja echt steun goh... dat is uw huisdokter bijvoorbeeld waar dat ge een soort van ja ale ja als ge bij dezelfde blijft he maar die kent feitelijk gans het verloop van uw van uw ziekte wat dat ge allemaal tegen gekomen hebt. Het is nu zo de huisdokter die wij hebben ik ken die die is getrouwd met een meiske waar dat ik gekend maar die ik wel kende van vroeger van familie waar dat mijn ouders heel veel contact mee hadden en wij hebben met die gasten soms ook naar de zee geweest ale voor een zondag zo dus ik weet wie dat dat is. En daar kunt ge zo eens efkes mee he zijn schoonma die leeft nog altijd die is ook in de 90 zit nog altijd thuis en dat ik vraag van hoe is het met XXX (naam), he dat is de naam. Ah goed he zegt hij ale ja ze woont nu ook beneden, ze gaat niet meer naar boven om te gaan slapen maar ze slaapt redelijk ale ik bedoel he uw huisdokter dat vind ik toch wel een aanspreekpunt. Of eens iemand waar dat ge een keer mee... tja ik hoop dat als het zo ver komt in een woonzorgcentrum de verplegenden dat die wat aandacht hebben maar ik kan mij dat niet voorstellen hoe dat gaat zijn in feite wie wie ja ze vallen allemaal weg he de mensen ale ik bedoel als ge als ge het geluk hebt van helder te blijven en oud te worden ge ziet ik zie ik collega's sneuvelen ale ik bedoel wat blijft er op de duur over van aanspreek of waar dat ge eens vroeger kost ge een keer bij meneer pastoor maar ja dat is ook allemaal in de biecht kon ge eens want het mocht toch niet verder verteld worden he. Ook nog gedaan he gebiecht dat kent ge niet meer he (*lacht*). **Nee (*lacht*)**. Ge zit aan de VUB waarschijnlijk hebt ge dingen moraalwetenschappen gevolgd in het middelbaar **euh nee godsdienst** ah nee toch godsdienst en toch naar de VUB gaan? Ah ja maar ja dat is toch ja... dat is een keuze van waarschijnlijk. **ja agogische wetenschappen kan enkel aan de VUB dus** ah kan alleen maar daar **ja** ah ja ook niet in Gent, in de KUL ook niet? **Nee** tsjein dat zou nu toch een richting zijn waarvan dat ge denkt... **nee dat is pedagogische wetenschappen daar**. ah ja euh ja ik hoop ik hoop van wat wat is er... ik heb er feitelijk nog niet zo op nagedacht ale we leven nog ik leef nog

redelijk gezond ge leeft nog he ge ge hebt er nog zo geen behoefte aan om te zeggen van ik moet. Ja iemand van jullie zeker he die (*lacht*). Ale ik weet het niet wat dat ge gaat doen later wat dat de opleiding feitelijk inhoudt. **Ja het is euh** want het kan vooral jeugd he als ouderen als **hmm maar het gaat vooral sociaal werk focust vooral op echt werken met mensen euh en agogiek focust eerder op de samenleving als geheel en ah ja ja dus beleidsmatiger eigenlijk.**

Oké ik heb eigenlijk nog maar één vraag voor u, en dat is of dat u een goede raad heeft voor de toekomst? Voor u? **nee voor gewoon een goede raad voor de toekomst. Iets dat u meeneemt uit uw leven ofzo euh** dat ze ook naar de oudere luisteren. Of willen luisteren omdat ik altijd dat is altijd dat is misschien met ouder worden maar ik heb dat vroeger zelf ook altijd gedacht. Ik had altijd... euh zo wat respect voor de indiaanse filosofie van de raad der wijzen en ook in andere levensgemeenschappen waar men dus naar de oudere luisterde en nu krijgt ge soms de indruk denk ik van ja we hebben dat en dat gestudeerd en we weten het allemaal en we zullen wij het eens doen voor jullie ale dat is dat soms een idee dat ik heb he. Het kan zijn dat ik verkeerd ben he maar euh ook naar besturen he, stadsbesturen enzo euh... Hier is wel een seniorenadviesraad he waar dat ik ook in zit he maar langs de andere kant zitten we nog altijd onder de sociale dienst he de senioren zitten nog altijd onder de sociale dienste. Daar erger ik mij dood aan ale ik ga niet dood he maar waarom ge hebt ge hebt een jeugddienst, ge hebt een sportdienst maar ge hebt geen ouderendienst. He die vallen onder de sociale dienst van jongens he we zullen wij het wel he ge wordt nu oud he en ge weet en we zullen het wel voor u regelen en we zullen dit en dat. Ale ik overdrijf misschien zeh maar het is toch soms zo dat de ouderen nog weinig gehoord worden ale ik bedoel dat is ale ik zeg niet dat we de wijsheid in pacht hebben maar we hebben wel een stuk levenservaring en en van alles meegemaakt wat dat ge ja dat is mijn dingen zo van probeer of leg uw oor te luisteren ah ja ge hebt maar ge hebt twee uur bijna twee uur naar mij zitten luisteren.

Oké dat was eigenlijk het einde van het interview. Dank u wel. Euh wat vond u zelf van het interview? Ouh ik vond het interessant ja eens praten en en ja en eens nadenken van ah ja tsjein... dus de vragen die ge stelde he van en denkt eens euh... het moest.

Bijlage 8: Eerste versie labellijst bij de start van de interviewanalyse

hoofdlabel	sublabel	subsublabel
Beschrijving sociale netwerk	kwantitatief	Grootte
		Frequentie
	Sociale steun	Financieel
		Instrumenteel
		Emotioneel
	Voldoening	Institutionele voorziening
	Persoonlijke karakteristieken	Burgerlijke status
		Leeftijd
		Gender
		Socio-economische status
	Toekomst	
Belangrijke scènes	hoogtepunt	
	Dieptepunt	
	keerpunt	
Zonder kinderen	Gelijkenissen met huidige sociale netwerk	
	Verschillen met huidige sociale netwerk	

Bijlage 9: Definitieve labellijst (inductief aanvullend)

hoofdlabel	sublabel	subsublabel		
Hoofdstukken van het leven	rode draad doorheen het leven			
	Visie op huidige samenleving			
	Kindertijd			
	Studententijd	Niet kunnen studeren		
	Legerdienst			
	Werkperiode	job		
	pensioen			
	toekomst	ziekte		
Beschrijving sociale netwerk	Actoren dagelijks leven	familie	Ouders	
			grootouders	
			Broers en zussen	
			Neven en nichten, ooms en tantes	
		Liefde		
			schoonfamilie	
		Vrienden/ kennissen	vereniging	
			klasgenoten	Hoger onderwijs
			buren	Buren van het ouderlijke huis
				Buren in het volwassen leven
			Collega's	
		huisdier		
	Sociale steun	Begin van de levensloop		
		Midden van de levensloop		
		Huidige hoofdstuk		
		toekomst		
	voldoening	Begin van de levensloop		
		Midden van de levensloop		
		Huidige hoofdstuk		
Belangrijke scènes	Hoogtepunt			
	Dieptepunt			
	keerpunt	Geen bruuske overgangen		
Een leven zonder kinderen	Gelijkenissen met huidige sociale netwerk			
	Verschillen met huidige sociale netwerk	Voordelen zonder kinderen		
		Nadelen zonder kinderen		
	twijfel			

Bijlage 10: Narratief interview rapport

Stan

Sociale netwerk vooral gevormd door verenigingsleven en werk. Vrij constant netwerk doorheen de levensloop.

Familie belangrijkste bron van steun. Familie constante, in elke levensfase aanwezig.

Dieptepunt enkel werkgerelateerd. Voor de rest vrij gelijkmatig leven

Hoogtepunt geënt op familie: trouw

Keerpunten: maakt een onderscheid tussen werkgerelateerde keerpunten en verhuizen

Kinderloosheid: meer vrijheid, meer tijd voor hobby's

Ivonne

Kindertijd was een zeer gesloten tijd bij deze vrouw. Familie was toen heel belangrijk omdat ze als kind voortdurend ziek was. Nadien is er een breuk en gaat de vrouw heel snel autonoom en onafhankelijk leven waarbij er intieme contacten zijn met verschillende mensen en het sociaal netwerk eigenlijk voortdurend verandert. Moeder is hierin wel een constante omdat zij dit leven mogelijk maakte door financiële middelen te geven.

Hoogtepunt: verandering door het studeren waarbij een autonoom en onafhankelijk leven wordt geleid

Dieptepunt: toen losbandige leven moeilijker werd. Geeft wel aan nood te hebben aan een relatie.

Keerpunt: geen keerpunten. Hoewel die studententijd wel een grote verandering was

Kinderloosheid: bewust, zet zich in voor rechten van de vrouw. Bindt zich bewust niet en kinderloosheid groeit daar ook uit voort. Kinderen = miserie en een beperken van de vrijheid

Jos

Heeft gevoel geen echt sociale netwerk te hebben waarop hij terug kan vallen. Er zijn wel veel contacten maar zeer wisselend en niet echt steun. In eerste instantie steun door grootouders, nadien echtgenoot en verenigingen als contact. Geeft aan geen echte vrienden te hebben.

Hoogtepunt: werk dat hij echt heel graag deed en creatief kon zijn

Dieptepunt: zonder werk vallen

Keerpunt: niet echt aanwezig

→ Is erg werkgerelateerd. Ook in de rest van het gesprek speelt werk een belangrijke rol

Kinderloosheid: Weet niet zo goed welke invloed dit heeft. Geeft wel aan graag met kinderen bezig te zijn en denkt dat kinderen ervoor zorgen dat je meer kans krijgt sociale contacten te leggen (maar spreekt dan vooral vanuit derde persoon)

Hilda

Klein maar fijn sociaal netwerk waar verenigingsleven een beperkte plaats in heeft. Netwerk vooral gedomineerd door familie en partner. Geeft wel aan nu niet meer tevreden te zijn over haar relatie met de partner. Heeft schrik bij niemand terecht te kunnen als er hulp zou nodig zijn

Hoogtepunt: werk

Dieptepunt: relatie met partner

Omkeerpunt: zelfde als dieptepunt

Kinderloosheid: wou graag kinderen maar zou achteraf gezien met partner een probleem kunnen gevormd hebben + nu veel vrijheid.

George

Groot sociaal netwerk dat bestaat uit een band met familie, verenigingen, burens. Dit is zo geweest gedurende het hele leven en is nu nog altijd het geval. Geen kinderen maar wel een kind waar ze voor zorgden als ze ziek was. Dit kind is ondertussen overleden. Als kind was de moeder een belangrijk figuur.

Hoogtepunt: jubileum met partner en sociaal netwerk

Dieptepunt: sterven van dat kind dat ze veel opvingen

Omkeerpunt: pensioen thuiszitten was moeilijk

Kinderloosheid: hebben een kind mee opgevoed en hebben contact met kleinkinderen in de familie dus is niet zo een groot verschil

Gerard

Sociale netwerk bestaat uit erg veel mensen en dan telkens een aantal familiebanden die erg sterk zijn. Zit al het hele leven in verschillende verenigingen en beschouwt deze mensen vooral als kennissen waar geen echte intieme dingen systematisch worden mee gedeeld.

Hoogtepunt: huwelijk

Dieptepunt: niet echt een dieptepunt, wel eens een dispuut thuis dat leidde tot weglopen

Keerpunt: stoppen met studeren, huwen, op pensioen gaan

Kinderloosheid: denkt dat er dan nog een ander netwerk ontstaat door de kinderen, minder problemen/zorgen zonder kinderen

Jaak

Sociale netwerk: Familie in het begin van het leven vrij simpel. Is daar dan weg gegaan en heeft de periode erna de pech gehad zijn hart aan één iemand te geven. Vervolgens huidige vrouw leren kennen. Onlangs tweede keer ziek geweest en gemerkt dat veel mensen afhaken na een tijd. Wel enkele echte vrienden maar weet niet of dit in de toekomst goed komt met huidige sociale netwerk.

Hoogtepunt: jeugdclub waar hij elke dag mee weg was

Dieptepunt: depressie, heeft gevolgen voor de rest van zijn leven

Keerpunt: salsadansen als nieuwe uitlaatklep en nieuwe vriendenkring

Kinderloosheid: mogelijkheid tot andere contacten maar ook contacten die misschien weg zouden vallen. Minder vrienden over het algemeen. Weet het niet zo goed

Sara

In het grootste deel van haar leven had ze vooral steun van vrienden die ze leerde kennen aan de universiteit en in talrijke verenigingen.

Als kind werd ze vooral opgevoed door haar grootmoeder samen met de neven en nichten. Hier heeft ze nog een minimaal contact mee vandaag. Daarnaast was er een babysit thuis. Deze persoon heeft een grote invloed gehad en ziet ze vandaag nog

Is tevreden met haar sociale netwerk. Hoopt het zo te houden. Kent veel mensen maar is toch onafhankelijk.

Hoogtepunt: gelukkig moment op vakantie in Italië met de babysit.

Dieptepunt: moord van een buur (vriend die ook in bepaalde verenigingen zat)

Keerpunt: genocide → dit toont aan dat de broer en zijn familie toch ook wel een indruk hebben nagelaten (in combinatie met de doctoraatstudie die ze erover schreef)

Kinderloosheid: door de genocide heeft er een tijdlang (4 à 5 jaar) een kind ingewoond. Geeft aan dat dit niet veel veranderingen met zich mee bracht en discussies leuk waren. Denkt niet dat een kind veel zou veranderen aan bezigheden.

Marie

Ouders en partner belangrijkste actoren uit het sociale netwerk. Vader vroeg gestorven dus bij moeder geleefd. Was een achterkomertje

Hoogepunt: trouw en leven met man

Dieptepunt: sterfte man

Keerpunt: sterfte man

Kinderloosheid: energie die nu naar vereniging is gegaan, zou dan misschien naar kinderen zijn gegaan.

Rosa

Levensverhaal dat gedomineerd wordt door werken en niet op mensen kunnen terug te vallen. Is grootgebracht bij de nonnen omdat de moeder ziek was, heeft dan voor haar moeder gezorgd, is nadien een winkel begonnen en geniet nu van het pensioen maar heeft het gevoel geen echte vrienden meer te kennen.

Hoogtepunt: winkel

Keerpunt: elke keer dat er een nieuwe winkel was

Dieptepunt: dood van moeder en beste vriendin

Kinderloosheid: wou graag kinderen maar weet achteraf niet hoe dit zou uitgedraaid zou zijn. Zegt van zichzelf dat ze vrij koppig is.

Fiona

Vertelt heel veel over vriendinnen van verenigingen, vrienden, burens en collega's. Grootste steun en toeverlaat blijft wel haar man en haar zus die ze elke dag twee keer belt.

Hoogtepunt, keerpunt en dieptepunt hebben allemaal met haar man te maken.

Kinderloosheid: niet gevraagd